

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI**

KUR'ÂN-I KERİM'DE TESLİMİYET

Zeliha YETGİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK**

Konya-2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zeliha YETGİN
	Numarası	078106021011
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Ana Bilim Dalı / Tefsir Bilim Dalı
	Programı	Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. M. Sait ŞİMŞEK
	Tezin Adı	KUR'ÂN-I KERİM'DE TESLİMİYET

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan KUR'ÂN-I KERİM'DE TESLİMİYET başlıklı bu çalışma 07/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Profesör	M. Sait ŞİMŞEK	
2	Doktor Öğretim Üyesi	Hakan UĞUR	
3	Doktor Öğretim Üyesi	Muhammed ERSÖZ	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTITÜSÜ
--	---	--

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Zeliha YETGİN		
	Numarası	078106021011		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Ana Bilim Dalı / Tefsir Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	KUR'ÂN-I KERİM'DE TESLİMİYET			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Zeliha YETGİN
İmzası

ÖZET

Çalışmamızda Kuran'ı Kerim'de teslimiyet olgusu üzerinde durulmuştur. Teslimiyet, insanın fitratında yer alan bir duygudur. İnsan, bu duyguyu yaratıcısının rızası doğrultusunda ona teslim olarak yönlendirebileceği gibi, kendi benliğine ve şeytana teslim olarak ta olumsuz yönde kullanabilir.

Çalışmamızın birinci bölümünde teslimiyet kavramının terim ve lügat anlamları üzerinde durulmuş ve ayetlerden misallerle açıklamaya gidilmiştir. Ayrıca bu kavramla yakın anlam içeren iman, İslam, tevekkül, sıdk, rıza vb. kelimeler de ele alınarak ifade ettikleri anlamlar ayetler örneğinde belirtilmiştir.

Kur'an'da Hz. Muhammed, Hz. İbrahim, Hz. Yakup, Hz. Yusuf ve diğer peygamberler başta olmak üzere inananların teslimiyet örnekleri; Şeytan, Firavun, Nemrut ve inanmayan kavimlerin teslimiyetsizlik örnekleri genişçe yer almaktadır. İkinci bölümde de Allah'a ve Peygambere teslimiyet esasları üzerinde durulduktan sonra Yüce Kitabımızda yer alan bu örnekler çerçevesinde dinimizde teslimiyetin ne anlamda olduğu, olumlu ve olumsuz teslimiyet kavramları, teslimiyetin nasıl ve ne şekilde olması gerektiği ve neticeleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Teslimiyet, Kur'an, Peygamber, Tevekkül, İsyân, Küfür.

ABSTRACT

In our study, the concept of surrender in the Qur'an is emphasized. Surrender is an emotion in human fitrat. A human being can direct this feeling to the surrender of the creator as a surrender and use it as a surrender to his own self and to the devil.

In the first part of our study, the meaning of the concept of surrender and the meanings of the terminology are emphasized and verses are explained with examples. In addition, this concept with the meaning of faith, Islam, trust, siddiq, consent, etc. The meanings they have expressed in the words are indicated in the case of verses.

Hz. Muhammad, Hz. Abraham, Hz. Jacob, the Prophet. Samples of surrender of believers, especially Joseph and other prophets; Sins, Pharaoh, Nimrod, and non-believing tribes have been extensively exposed. In the second part, after focusing on the principles of surrender to Alah and the Prophet, in the context of these examples in our Supreme Book, the concepts of surrender in our religion, the concepts of positive and negative surrender, how and what the surrender must be and the results are emphasized.

Key words: Surrender, Qur'an, Prophet, Repentance, Rebellion, Kufr.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
A. Konunun Önemi ve Amacı	1
B. Araştırma Metodu.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1.1. TESLİMİYET KAVRAMININ TAHLİLİ	3
1.1.1.Kur'an-ı Kerimde Teslimiyet Kavramının Kullanılış Şekilleri	4
1.1.1.1. Sellemenin Mastarı Olarak	5
1.1.1.2. Seleme Kelimesinin Fiil, İsim, Çoğul vb. Kalıplarıyla	6
1.2. KURANI KERİMDE BU KAVRAMA YAKIN VE ZIT ANLAM İFADE EDEN KELİMELER.....	20
1.2.1. Yakın Anlam İfade Eden Kelimeler	20
1.2.1.1.İman.....	21
1.2.1.2. İtaat	27
1.2.1.3. Tevekkül.....	30
1.2.1.4. Tefviz	33
1.2.1.5. Rıza.....	34
1.2.1.6. Sıdk.....	36
1.2.2. Zıt Anlam İfade Eden Kelimeler.....	39
1.2.2.1. İsyân	39
1.2.2.2. Yüz Çevirme (Ebâ) Kelimesi.....	44
1.2.2.3. Tuğyan Kelimesi.....	47
1.2.2.4. Küfür	54
İKİNCİ BÖLÜM	59
2.1. ALLAH'A TESLİMİYET	59
2.2. PEYGAMBERE TESLİMİYET	65

2.3. KURAN'DAN ÖRNEKLER	69
2.3.1. Teslimiyet Örnekleri	74
2.3.1.1. Hz. İsmail	74
2.3.1.2. Hz. İbrahim.....	78
2.3.1.3. Hz. Meryem	82
2.3.1.4. Ashab-ı Uhdud.....	87
2.3.1.5. Hz. Yusuf.....	89
2.3.1.6. Hz. Eyyub.....	92
2.3.1.7. Hz. Asiye	95
2.3.2. Teslimiyetsizlik Örnekleri	97
2.3.2.1. Firavun.....	97
2.3.2.2. Nemrut	102
2.3.2.3. Şeytan	105
2.3.2.4. Kârun	110
2.3.2.5. Helak Edilen Kavimler	111
KAYNAKÇA	119
ÖZGEÇMİŞ	123

KISALTMALAR

Ans	: Ansiklopedi
b.	: İbn, Bin
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çv	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
md.	: Madde
nşr.	: Neşreden
(ra)	: Radıyallahu Anh
s.	: Sayfa
(sas)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy.	: Sayı
thc.	: Tahric eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: Ve diğerleri

ÖNSÖZ

Allah, ilk insan Hz Âdem'i yaratmış ve dünyaya gönderirken ilahi rotasını da eline vermiştir. Yaşayışımızı, kulluğumuzu, hayata ve memâta dair her şeyi içinde barındıran, din dediğimiz bu ilahi rota ilk insanla beraber neşv-ü neva bulmuştur. Zamana ve şartlara bağlı olarak değişen ve gelişen insanoğlunu hiç bırakmayan bu vahiy süreci Peygamberimize kadar farklı özellik ve biçimlerde yeryüzüne hâkim olmuştur. İbadât, muamelat vb. alanlarda farklılık arz etse de aslında tüm ilahi vahiylerin özü vahdet ve birlik dediğimiz tevhit inancında kesişmektedir.

Yüce Rabbimiz son din olarak İslamiyet'i seçtiğini ve eksiksiz bir şekilde, kemale erdirerek biz ahir zaman ümmetine sunduğunu bildirir. Ve bunun akabinde artık her kim inanç olarak farklı yönelişlerin içinde olursa, bunun ondan asla kabul edilmeyeceğini, kemal olanın yanında diğerlerinin geçerli olmayacağını da anlatır.

Rabbimizin bizim için mükemmellekle donatıp hediye olarak gönderdiği İslam dini bu çalışmamızın kavramsal olarak başlangıç noktasını oluşturur. Bu dinin mensupları olarak biz Müslümanlar da *İslam* vasfıyla nitelenmekteyiz. Niteliklerine tam anlamıyla sahip olabilmek için dinimizin içerdiği manaları da doğru ve tam olarak anlamak Müslümanım diyen her kişinin de uhdesindedir. Bu konuyu çalışmamızdaki en önemli etken dini hassasiyetimizi ve bilgimizi ziyadeleştirerek İslam kavramının içerdiği manalara daha ziyade haiz olabilmektir. Bu kavramların en önde geleni ise teslimiyettir.

Vahyin insan algısına sunulmuş biçimi olan Yüce Kitabımız Kur'an'da teslimiyetle ilgili pek çok ayet yer almaktadır. Birinci bölümde öncelikle teslimiyet kavramının terim ve lügat manalarını sözlükler ve ayetlerdeki ifade ettiği anlamlarla birlikte ele alarak açıklamaya çalıştık. Daha sonra bu kavramla yakın anlam içeren tevekkül, rıza, sıdk vb. bazı kelimelere de açıklık getirerek teslimiyetin hangi manaları taşıdığını belirlemeye çalıştık. Devamında ise teslimiyetin ne olmadığını yani bu

kavramın zıddı anlamlar içeren küfür, isyan gibi kelimeleri sözlüklerde ve ayetlerde kullanılış biçimlerinden hareketle anlamlandırmaya çalıştık.

Tezimizin ikinci bölümünde ise ilk olarak Allah'a teslimiyet olgusu üzerinde durduk. Çeşitli makalelerden de yararlanmak suretiyle Yaratıcıya teslimiyetin psikolojik boyutuna da değinmeye çalıştık. Akabinde Peygambere teslimiyet konusunu ele aldık. Pek çok ayette kendisine itaatle birlikte resulüne de itaati emreden Rabbimizin bu ayetlerinden hareketle Peygambere teslimiyetin nasıl ve ne şekilde olacağını açıklamaya çalıştık. Sonrasında Kur'an'da yer alan ve Allah'a olan bağlılık ve teslimiyetleriyle övülmüş Peygamberlerin ve kişilerin hayatlarından örnek teşkil edecek kesitlere yer vermeye çalıştık. Son olarak da Kur'an'da bizlere uyarı ve ikaz mahiyetinde hayatlarından kesitler sunulan, Rablerine karşı asiliği elden bırakmayan kibirli ve inatçıların özelliklerini anlatmaya çalıştık.

Çalışmamda engin fikir ve tecrübelerinden istifade ettiğim danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Sait ŞİMŞEK'e en içten şükranlarımı sunarım. Ayrıca bu süreçte benden yardımını ve teşvikini eksik etmeyen eşim Dr. Muhammed Ali YETGİN'e de teşekkür ederim. Çalışma bizden, inayet Allah'tandır.

Zeliha YETGİN

Nisan 2019, KONYA

GİRİŞ

A. Konunun Önemi ve Amacı

İlk insandan itibaren günümüze kadar geçen sürede nice çeşitliliğe, değişikliğe, ahenge şahitlik yapan yeryüzünde hep var olan gelen bir duygudur insanın anlam arayışı. Hamurumuza harmanlanan bu arayış biz kulları farklı farklı mecralara sürüklemiştir tarih boyunca. Aslında arayışla beraber buluşu da gizlemiştir rabbimiz hamurumuza. Çünkü her şeyin tam anlamıyla idrak edilebilmesi zıtlarının da bilinmesiyle gerçekleşir. Kâinata ve Yüce Kitabımız Kur'an'da Rabbimiz zıtlıklar ve bunların karşılaştırılması, mukayese edilmesi üzerinde nice örnekler vermiş ve insanoğlunun idrakine sunmuştur. Bu hakikatle bağlantılı olarak fitratımızda yer alan arayış ve buluş temayülleri Yaratıcısını idrak edebilme yolunda insanoğlunun hep uğraşı olmuştur. Ve çoğu kez bu amaç uğruna hayatını mücahedeyle geçirmiştir.

Rabbimiz bu duyguya cevap veren ve gönülleri tatmin eden en doyurucu kaynak olarak Peygamberler ve beraberinde dinler göndermiştir. İşte dinimiz İslam'ı, ifade ettiği manadan hareketle daha iyi yaşayabileceğimiz düşüncesiyle bu çalışmamıza başladık. Çağımızın manevi sorun ve sıkıntılarını dinimizin aslı olan Allah'a teslimiyet duygusuyla çözüm üretebileceğimize inanıyoruz. Hakiki hürriyetin ve gönül huzurunun Yaratana teslim olmakla gerçekleşeceği kanaatini taşıyoruz. Ve bu teslimiyeti destekleyecek, kuvvetlendirecek olan tevekkül, rıza, sıdk, tefviz gibi günümüzde söylemini yitirmeye başlayan ama insan için elzem olan kavramları da ele alarak konumuzun daha iyi anlaşılmasına çalışacağız.

Temel kaynaklarımız Kur'an ve hadislerden örneklerle teslimiyet duygusunun en güzel kullanılma biçimlerini açıklamaya çalışacağız. Ve bu olumlu ve olumsuz teslimiyet örnekleriyle Rabbimiz bizlere ne tür dersler veriyor bunları belirlemeye çalışacağız.

B. Araştırma Metodu

Araştırmamız bir kavram çalışmasıdır. Çalışmamızda teslimiyet kavramını belirleyerek Kur'an'da bu kavramın ne anlama geldiği ve nasıl kullanıldığı üzerinde durduk. Teslimiyet kavramının psikolojik yönü üzerine bir çalışma bulunsa da biz bu kavramın sadece psikolojik veçhesiyle değil, dinimizin ismi olması hasebiyle de çok yönlü ele almaya çalıştık. Ayetlerden örneklerle sözlük ve lügat anlamlarını da kullanarak kelimeimizi daha iyi anlamlandırmaya çalıştık. Bu kısımda temel olarak mu'cem kitabından ve temel sözlüklerden istifade ettik. Ayet meallerini verirken Hasan Basri Çantay'ın meal ve tefsirini esas aldık. Ayetlerin tefsir ve yorumlarında temel tefsir kitaplarından istifade ettik. Birinci el kaynakların kullanılmasına özen gösterdik. Konumuzla ilgili akademik çalışmaları inceleyip onlardan da yararlanmaya çalıştık. Seçtiğimiz konuyla bağlantısı olan sosyoloji, psikoloji, felsefe gibi çeşitli bilim dallarından ve bu alanlarda ortaya konmuş güncel eserlerden de istifade ettik. Araştırmamız yeterli düzeye ulaştığında ise topladığımız bu bilgilerden de yararlanarak konumuzu bir bütün halinde hazırlamaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. TESLİMİYET KAVRAMININ TAHLİLİ

S-L-M kökünden gelen teslimiyet kavramı başlıca şu anlamlarda kullanılmıştır:

سَلِمَ olarak okunduğunda selam, sulh ve barış anlamındadır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً¹ ayetinde bu manada gelmiştir.

Selamet olarak geldiğinde zahiri ve batını bütün hastalıklardan korunmuş olmaktır. إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ² ayeti de bu manadadır.

Bazılarına göre teslim; harp, savaş kelimesinin karşıtı bir isimdir. İslam ise *selme* yani sulha girmektir. Her bir kişinin diğerinin şerrinden emin ve muhafazada olmasıdır.³ Cennet-i Ala için de *darüsselam* ifadesi kullanılır. Musibetlerden, sıkıntılardan uzak ve korunma altında olduğundan bu isim verilmiştir.

Selam ayıp ve noksanlığı olmamak ya da bunlardan kurtulmaktır. Sıhhatte olmaktır. Es-Selam olan Rabbimizin ismi de noksanlıklar ve ayıplardan münezzehtir olan manasındadır.⁴ Bir diğer açıdan السلام عليكم demek sanki Allah sizin fevkınızdadır gibidir.⁵

Aynı kökten gelen ve dinimizin adı olan *İslam*; peygamber efendimizin haber vermiş olduğu her şeyi kabul etmek, onlara uymak ve boyun eğmektir. *Et-teslim* ise Allah Teâlâ'nın emirlerine boyun eğmek ve ona uymayan şeyler konusunda itiraz etmekten uzak durmaktır. Yaşamımız boyunca başımıza gelenlere rıza göstermektir. Zahiri ve batini açıdan imtihana maruz kalındığında sebatkâr olunmasıdır.⁶

¹ "Ey iman edenler toptan hepiniz barışa giriniz..." Bakara 2/ 208.

² "Allah'a sağlıklı bir kalple gelenler müstesna." Şuara 26/ 89.

³ İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. El-Mufaddal er-Râgıb, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, Daru'l- Marife, Beyrut ts. s.239.

⁴ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-'Arab*, Beyrût ts. XII/ 295.

⁵ Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrahmân el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn müratteben alâ hurûfi'l-mu'cem*, thk. Abdulhamîd Hendâvî, Dâr'ül-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût 1424/2002, II/ 270.

⁶ Cürçânî, es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed, *et-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût 1424/2003, s.61.

Şer'i açıdan ele aldığımızda İslam ikiye ayrılır. Birincisi imanın bir alt basamağıdır. İslam'ın kabulünün dil ile ifade edilmesidir. İmanı bulsun ya da bulunmasın dili ile ikrar ettiği sürece kişi can güvenliğini sağlamış olur.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا ayetinde bu manadadır.⁷ İkincisi ise imanın bir üst basamağıdır. Sözlü ikrarla birlikte kalple de tasdik etmek, inanmak, davranışlarla uygulamak ve Yüce Allah'ın hüküm verdiği, takdir ettiği her şeyde O'na teslim olmaktır.⁸

Kur'an-ı Kerim'e göre İslam'ın manası insanın kendini sadece yaratıcısı Allah'a teslim etmesi, yalnız O'na kullukta bulunması ve sadece Ona ibadet etmesidir.⁹

Değindiğimiz bu açıklamalar sonucunda bir özet yapacak olursak; Yüce dinimiz teslimiyet dinidir. Müslümanlığa ilk adım teslim olmakla başlar. Teslimiyetin neticesinde ise barış ve selamet vardır. İslam dinini kabul edip Yüce Allah'ın emir ve yasaklarına boyun bükten, O'nun elçisi Hz Muhammed'in sözlerine ve fiillerine itaat edip, ona uyan kişi teslim olmuş, selamet yolunu tutmuş, ayıp ve kusurlardan temizlenme yolunda yüce bir adım atmıştır.

1.1.1.Kur'an-ı Kerimde Teslimiyet Kavramının Kullanılış Şekilleri

Yüce kitabımız Kur'an'da Rabbimiz razı olacağı kulların özelliklerine birçok ayetinde yer vermiştir. Bu özelliklerin başında kulun rabbinin büyüklüğü karşısında kendi küçüklüğünü fark edip edeple ve tevazu ile O'na yönelmesi ve teslim olması gelir. Dinimiz İslam dinidir. Yani teslim olma dinidir. Bizler ise Müslümanlarız, bizi yaratan, yaşatan tasarrufunu bizim üzerimizden eksik etmeyen âlemlerin rabbine canı gönülden teslim olanlarız.

Teslimiyet kelimesi Yüce Kitabımızda çeşitli biçimlerde gelmiştir. Şimdi bunlara değinmeye çalışalım.

⁷ "Bedeviler iman ettik dediler. De ki hayır henüz iman etmediniz fakat teslim oldunuz." Hucurat 49/14

⁸ İsfahânî, *Müfredât*, s.240.

⁹ Karaman, Fikret v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.322.

1.1.1.1.Sellemenin Mastarı Olarak

Kur'an'da teslimiyet kelimesi *Sellemenin* mastarı *teslimen* olarak üç ayette geçmektedir:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا
تَسْلِيمًا¹⁰

Bu ayet sahabeden Zübeyr b.Avvam ile bahçe komşusu arasında sulama yüzünden çıkan bir anlaşmazlık üzerine nazil olmuştur. Çözüm için peygamberimize başvuran bu iki sahabeden bahçe komşusu efendimizin verdiği karara pek memnun olmayacak ki Onun Zübeyr'i tuttuğunu ima etti. Bunun üzerine peygamberimiz de o kişinin davranışından pek hoşnut olmadı. Bu ayette rabbimiz peygamberine kalben tam bir teslimiyeti emretmektedir. Ögle ki imanın tamam olabilmesini bu şarta bağlamıştır. Sadece zahiren olan bir teslimiyetin, boyun eğmenin de yeterli gelmeyeceğini, kalbin de onun vermiş olduğu karara mutmain olması gerektiğini en güzel şekilde ifade etmiştir. Çünkü imanın hakikati teslim olmak ve boyun eğmektir.

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا
وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا¹¹

Hendek savaşı esnasında müminler karşılarında büyük bir ordu görünce dediler ki: “*Bu durum Allah’ın ve Resulünün bize bildirdiğidir. Muhakkak ki Allah ve Resülü doğru söyler. Allah’ın: “Yoksa siz sizden önce gelip geçen müminlerin başına gelenlerin sizin başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız. Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokundu öylesine sarsıldılar ki”*¹² ayetini tasdik etmiş oldular. Peygamberimizin de önceden haber verdiği savaşın zor ve çetin ama neticenin Müslümanların lehine ve onların aleyhine olacağı sözünü hatırlayıp doğruladılar.¹³ Ve sonrasında da Allah ve resulünden gelecek olan her türlü vaade imanlarını ve teslimiyetlerini ziyadeleştirdiler. Onlara olan bağlılıklarını, güvenlerini artırdılar. Allah’ın kaza ve kaderine olan inançlarını kuvvetlendirdiler.

¹⁰ “Hayır! Rabbine ant olsun ki aralarındaki anlaşmazlıklarda seni hakem yapıp sonra da verdiğin karara içlerinde sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle boyun eğmedikleri sürece iman etmiş olmazlar.” Nisa 4/ 65.

¹¹ Ahzap 33/ 22.

¹² Bakara 2/ 214.

¹³ Bursevî, İsmail Hakkı, *Rûhu’l- Beyan Tefsiri* (Muhtasar), Damla yayınları, İstanbul 2008, VI/ 435.

14 إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Rabbimiz, kendinin ve meleklerinin peygamberimize salat getirdiklerini dolayısıyla inananların da bu davranışı yapmalarını ve ona tam bir teslimiyetle teslim olmalarını emrediyor. Bazılarına göre ayette Allah'ın salat etmesi, O'nun peygamberimiz üzerindeki rahmetini ve rızasını gösterir. Meleklerin salata ise Onun için dua ve istiğfarda bulunmaları, müminlerin salata ise O'na dua ve Onun emirlerine saygı anlamındadır.¹⁵

Bu itibarla Cenabı Hak, Peygamber efendimizi engin rahmeti ile kuşatmış ve ondan razı olmuştur. Ona merhamet eder, onun şanını ve şerefini yükseltir. Allah'a itaatle görevli varlıklar olan melekler de peygamberimize derecesinin yükseltilmesi için dua ve istiğfar ederler. Müminler de efendilerine salât ve selam getirerek onun için duada bulunurlar ve ona itaatlerini, bağlılıklarını göstermiş olurlar.

Başka bir açıdan baktığımızda, bizim peygamberimize yaptığımız salât, onun ihtiyacından dolayı değildir. Bu ona duyulan saygımızı, bağlılığımızı, sevgimizi izhar etmek, bizim de sevap kazanmamıza vesile olması içindir. Nitekim peygamberimiz: “Kim bana tek bir defa salât-u selam getirirse, Allah Teâlâ da ona on defa salât (merhamet) eder”¹⁶ buyurmuştur.

1.1.1.2. *Seleme* Kelimesinin Fiil, İsim, Çoğul vb. Kalıplarıyla

Yukarıda yer verdiğimiz ayetler dışında *seleme* kelimesi fiil, isim, çoğul vb. birçok şekilde ayeti kerimelerde geçmektedir. Şimdi de bu ayetlerden bazılarına değinelim:

17 فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ bu ayette mazi emir fiil olarak kendinize selam verin manasında gelmiştir. Bir eve girildiğinde Allah selam vermemizi buyuruyor. Eğer evde birileri varsa bu selamı onlara vermiş oluyoruz. Yoksa da Allah'ın selamını orada bulunan meleklerle ve kendi üzerimize göndermiş oluyoruz.

¹⁴ “Şüphesiz Allah ve melekleri peygambere salât ederler. Ey iman edenler siz de ona salât edin ve teslimiyet gösterin.” Ahzab 33/ 56.

¹⁵ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin v.dğr., Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1427/2006, XVII/ 214.

¹⁶ Darimi, “Rikak”, 58.

¹⁷ “Bir eve girdiğinizde kendinize selam verin” Nur 24/ 61.

18 وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ bu ayette if' al babında *yüslim* şeklinde gelmiştir.

Kim yüzünü yani özünü kendisini Allah'a yöneltirse, Onun razı olacağı kul olma yönünde çaba sarf ederse, kendisini ona teslim ederse, sağlam bir kulpa tutunmuş olur buyurmuştur. Kim yüzünü tamamen Allah'a teslim ederse ifadesi, kişinin imanına, muhsin olarak ifadesi de o kişinin amel-i sâlihine bir işarettir.¹⁹

Burada *ilâ* harf-i ceriyle kullanılan *müslim* kelimesi nefsin Allah'a teslim edilişinin ifadesidir. Yani O'na tam bir tevekkül içinde olmak ve işleri Ona havale etmektir. Kim samimi bir kullukla amellerini yerine getirir, özünü Allah'a verirse, en sağlam hiç kopmayacak bir ipe tutunmuş ve yükselişe geçmiş olur.

Burada bir temsil getirilmiş ve rabbimize tevekkül eden birinin misali yukarıdan sarkan ve kopmayacağı kesin görülen sağlam bir ipten yapılmış, güvenilir bir kulpa yapışan kimsenin durumuna benzetilmiştir.²⁰ Nitekim böyle bir kimse ipin kopmasından hiçbir endişe duymayacağı gibi layıkıyla rabbine teslim olan kişi de Allah'ın muhafazası altında olduğundan şüphe duymaz.

21 مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ ayetinde de if' al babında gelmiştir. Yalnız, kullanılan harf-i cerin farklı oluşu anlamı üzerinde de etkili olmuştur. *Lillâhi* şeklinde harf-i cerle kullanıldığında kişinin kendisini sırf Allah'a hasretmesi Ona adaması anlamındadır. Ayetin devamında gelen vecihten murat ise Allah'ın zatıdır. *Îlâ* harf-i ceriyle geldiğinde ise bir kimsenin bir şeyi başka birine vermesi gibi nefsinin Allah'a bırakmasıdır. Kendisini Allah'a adayan, derece bakımından kendini Allah'a teslim edenden daha üstündür. Çünkü *Îlâ* harf-i ceri gaye, *lam* harf-i ceri ise temlik ve tahsis manası ifade eder.²²

23 لَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا burada da if' al babında *esleme* fiilini görmekteyiz. Yeryüzünde Allah'ın hükümdarlığından başka bir hükümdarlık yoktur. Her şeyin tek ve yegâne sahibi yüce Allah'tır. İsteyerek ya da karşı çıkarak ta olsa her şey onun karşısında boynunu bükmüştür. Acziyetini fark edip ona teslim olmuştur. Bu

¹⁸ "Kim yönünü Allah'a dönerek teslimiyet göstermişse o muhsindir" Lokman 31/ 22.

¹⁹ Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtîhu'l-gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1401/1981, XXV/ 154.

²⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, Riyad 1998/ 1418, V/ 19.

²¹ "Kim yönünü Allah'a teslim ederse" Bakara 2/ 112.

²² Râzî, , *Mefâtîhu'l-gayb*, IV/ 4.

²³ "Gökte ve yerde olanlar isteyerek ya da zorla ona teslim olmuştur." Al-i İmran 3/ 83.

ayet teslimiyetin farklı bir boyutunu bize sunar. O da teslim olmanın sadece gönüllü bir şekilde gerçekleşmeyeceği. Gayri ihtiyari veya mecburi olabileceğidir.

Mümin olan kişi Rabbine gönüllü olarak, kalbi, kalıbı ve bütün uzuvlarıyla kâfir ise kerhen teslim olur. Çünkü o takatinin üstünde bir baskı, zor ve büyük güç altındadır.²⁴

Gökte melekler, yerde insan ve cinler, yani yaratılan her varlık ya ulaşabildikleri, ellerinde mevcut delillere bakarak ve akıl yürüterek kendi istek ve iradeleri ile Allah'ın dinini, yasalarını kabul edip teslim olmuşlardır. Ya da kendileriyle savaşarak zorla yola getirilmişlerdir. Yahut da doğrudan Allah'ın azabını görerek yola gelmişlerdir. İsrail oğullarının başlarına Tur dağının kaldırılarak tehdit edilmeleri, Firavun'un suda boğulma aşamasında "tamam şimdi Musa'nın Rabbine iman ettim" demesi, herhangi bir sebepten ötürü insanların ölümle yüz yüze gelmeleri gibi.²⁵

Allah'ın dini tıpkı kâinatın Onun emirlerine teslim olması gibi Allah'a tam bir teslimiyet göstermeyi ifade eden bir dindir. Yerdekilere ve göktekilere sadece var olma veya yok olma hususunda değil, her bir varlığın kendisi için belirlenen tabiat kanunlarının hepsine de itaat etmektedirler. Mesela bir meyve ağacı şartlar oluşuktan sonra ben meyve vermiyorum diyemez, mutlaka meyvesini verir. Tabiat kurallarının tamamında da bu durum mevcuttur. Yani onlarda fiili ve tam bir itaat söz konusudur. Rabbimizin dini de tam bir itaati gerektirir. Sadece söz ile ifade edilen teslimiyet, teslimiyet değildir. Asıl istenen fiili olarak ve eksiksiz bir teslimiyettir.²⁶

Her şeyden önce bütün yaratılmışlar mümkün varlıklardır. Varlıklarının devamı için yaratıcıya ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle daha en baştan Ona teslim olmuşuz. İsteyerek ya da zorla, zira kâfirler istemese de acziyetlerini anladıklarında, güçlerinin üstündeki olaylar ile karşılaştıklarında, çıkmaza girdikleri noktada, mecburen dile getirerek ya da sükût ederek Ona boyun bükürler. Kısaca açıkladığımız ayetler dışında daha pek çok yerde *selm* kelimesi if'al babında gelmiştir.

²⁴ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ İsmail b. Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Mustafa Seyyid Muhammed v.dğr., Mektebetü Evlâdi's-Şeyh li't-türâs, Kâhire 1421/2000. II/ 74.

²⁵ Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, Darü'l-Eda, İstanbul 1993, I/ 171.

²⁶ Şimşek, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, I/ 377.

تَقَاتِلُوهُمْ أَوْ يُسْلِمُونَ²⁷ ayetinde muzari fiil kalıbıyla *yüslimün* gelmiştir. Allah peygamberimizden, yakında gerçekleşecek olan bir savaşa Arap kabilelerini davet etmesini istemiştir. Daha önce yaptıkları gibi savaştan geri durmamalarını, çok şiddetli ordu da olsalar onlar teslim oluncaya ya da İslam'a girinceye kadar onlarla mücadele etmeleri gerektiğini bildirmiştir.

Savaş yapılacak kavmin kimler olduğuyla ilgili üç ihtimalden söz edilir: Birincisi yalancı peygamber Müseylemetül Kezzab'ın kavmi olan Hanefi oğullarıdır. İkincisi Resulullah'ın vefatından sonra Müslümanlığı terkeden kavimlerdir. Diğerisi ise Allah'a eş koşan müşriklerdir.²⁸

Burada *yüslimün* kelimesi ile ilgili farklı tefsirler yapılmıştır. Müslüman olmaları manasında alanlar olduğu gibi, teslim olan ya da cizye vermek şartıyla savaşmayı bırakanlar şeklinde anlam verenler de olmuştur.

وَأْمُرْتُ أَنْ أُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ²⁹ burada *üslime* kelimesi *lâm* harf-i ceriyle kullanılmıştır. Yani âlemlerin Rabbine boyun eğmem, nefsimi, ruhumu tümüyle Ona adamam, Onun emir ve nehiyelerine göre yaşamımı idame ettirmem, Müslüman olmam bana emredildi.

Rabbimiz: “Ey peygamber o müşriklere âlemler içerisinde ne kadar beyyine ve belge varsa onları anlama yetisi bana verildikten sonra artık sizin taptıklarınıza tapmam mümkün değildir. Ya da Allah'ın birliğine dair tevhit ayetlerinin nüzulünden sonra ona şirk koşmam bana yasaklanmıştır de” buyurdu. Zira tevhit ayetleri de aklî beyyineleri desteklemekte ve onlara dikkat çekmektedir. Vahiy ayetleri de her zamanda âfâkî ve enfüsî delilleri açıklamaktadır.³⁰

Peygamber efendimiz ilahi vahye mazhar olmadan önce de müşriklerin yaşantısından uzak bir hayat sürüyordu. Zira mevcut sosyal yaşantı ve inanç sistemi Onun gönlüne ve aklına hitap etmiyor, normal insan fitratına uygun bulmuyordu. Hal böyleyken vahye mazhar olup inancını ve düşüncelerini destekleyici bir kuvvet

²⁷“Onlarla savaşın ya da Müslüman olsunlar.” Fetih 48/ 16.

²⁸ Ebüssuûd, Muhammed b. Muhammed el-Imâdî, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kur'âni'l-kerîm*, Mektebetü'r-Riyâdi'l-hadîse, Riyâd ts., V/ 160.

²⁹ “Âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolundum.” Mü'min 40/ 66.

³⁰ Ebusuud, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, V/ 26.

bulduktan sonra artık onların dini hayatını benimsemesi mümkün değildi. Zaten fitrat ve kemal yönüyle en mükemmel olanla müşerref olmuş ve bunu yayma görevi kendisine verilmişti.

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْتُ قَالَ رَبِّ الْعَالَمِينَ³¹ Bu ayette de if'al babında emir ve cevap kelimeleriyle gelmiştir. Allah ile Hz İbrahim arasında cereyan eden diyalogu anlatır. Rabbi İbrahim'e bana teslim ol buyurmuş, O da âlemlerin Rabbine teslim oldum demişti. Yüce Allah, Hz. İbrahim'i peygamber olarak seçtiğinde, kendisine: İslam ol, Rabbin için dininde samimi ve ihlaslı ol! İslam istikametinde dosdoğru ilerle ve istikrarlı ol dediğinde, mağaradan çıkıp sırasıyla yıldızlara, aya ve güneşe baktığı, onların kendisinin yaratıcısı olamayacağını keşfettiği zaman söylenmiş ve Allah kendisine ihlaslı olmayı ve kendine yönelmeyi ilham etmişti. İbrahim de “*Âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum*” yani “*Şüphesiz ki ben hakka eğilerek yüzümü gökleri ve yeri yaratana çevirdim*”³² sözünde geçtiği gibi, dinimde samimiyete ve ihlusa yöneldim demişti. Bir peygamber olarak da bu sözüne sadık kaldı. Gönlünü, nefsini, evladını ve malını Allah'a teslim etti. Nitekim ateşe atıldığı esnada Cebrail ona gelerek bir şeye ihtiyacı olup olmadığını sorduğunda “Hayır” diye cevap vermişti. Daha sonra Cebrail'in: Rabbinden bir şey isteyecek misin sorusu karşısında “Onun benim halimden haberdar olması benim için kâfidir” dedi.³³

Ayette *rabbühü* terkinde rububiyet unvanı kullanılmıştır. Bu ise Hz İbrahim'e gösterilen lütfun ve onun yetiştirilmesinde gösterilen özenin, dikkatin çokluğuna bir işarettir. Bu soruya karşılık Hz İbrahim'in de sana teslim oldum demeyip de Âlemlerin Rabbine teslim oldum şeklinde aynı minvalde verdiği cevap da onun itina ile yetiştiğine bir işarettir. Ayrıca yine bu cevap Onun imanının kemaline ve âlemlerin Rabbi olan bir zatın emrine boyun eğme, Ona mükemmel bir şekilde itaat etmenin önemine işaret eder.³⁴ Bu ayetin dışında diğer birkaç ayette de *eslemtü* terkinde gelmiştir.

³¹“Rabbi ona teslim ol dedi, o da Âlemlerin rabbine teslim oldum dedi.” Bakara 2/ 131.

³² En am 6/ 79.

³³ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, I/ 246.

³⁴ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-tefâsîr*, Darü'l- Ensar, İstanbul 1987, I/ 97.

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ³⁵ Cumhur ulemaya göre bu haberde peygamberimiz ile münakaşaya girişenler Neccaroğulları kabilesine mensup bulunan Hristiyanlardı. Allah peygamberimizden artık hak olan dinin İslamiyet olduğunu anlatmasını, bu dini kabul etme ve bir olan Allah'a iman edip tevhit inancını benimseme noktasında seninle tartışılırsa onlara : “ben bütün varlığımı nefsimle ve ruhumla içtenlikle Allaha hasrederek Müslüman oldum. Sadece ona kullukta bulundum ve bu konuda asla kimseyi ona şerik tutmadım. Benim dinim tevhit inancıdır ki en sağlam ve şekten en uzak olandır. Bu gerçeği aslında sizler de kabul ediyor ama itiraf etmekten çekiniyorsunuz. Çünkü nefislerinize ağır geliyor. Bunu bile bile ne diye benimle çekişmeye giriyorsunuz”³⁶ şeklinde karşılık vermesini istiyor.

Kendilerine kitap verilenlerle verilmeyen ümmilere ifadesi ise Hz. Muhammed'in peygamberliğinin kitap ehli olsun ya da olmasın bütün insanlığa şamil olduğunun uyarısı ve duyurusudur. Zira bu tasnifin dışında kalan hiçbir insan zümresi yoktur. Kitap verilmiş olanlardan murat Yahudiler ile Hristiyanlar ve benzerleridir. Ümmiyyinden murat ise kitapsız dinlere mensup olanlar ile Arap müşriklerdir.³⁷

فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ³⁸ teslimiyetin en zirvesinin tecelli ettiği yerlerden biri de bu ayette yer alır. Hz İbrahim ve oğlu İsmail'in Allah'a adanmışlığının ispatı vardır burada. Baba ve oğulun ilahi buyruk karşısındaki boyun eğme ve itaatkârlıklarını anlatmaktadır. Hz. İbrahim rüyasında aldığı vahiy üzerine (yani oğlunu boğazlaması emri) onu kurban etmeye karar verip gerçekleştirmek üzere iken, bu teslimiyet sınavını kazanmış ve Allah'ın lütfuna mazhar olmuşlardır. Rabbimiz iri bir koç göndererek bunu kurban etmelerini istemiştir Hz. İbrahim de öyle yapmıştır. İbrahim (as.) yakılmayı bile göze alacak seviyede, belalara göğüs gererek, putperestlere karşı mücadele ettiği gibi, evladını kurban etme buyruğuna da şeksiz ve şüphesiz boyun eğmiş, bu büyük fedakârlığa karşı Allah hem onun ateşte yanmasını engellemiş, hem

³⁵ “Seninle mücadele ederlerse de ki Ben ve bana tabi olanlar biz kendimizi Allah'a teslim ettik.” Al-i imran 3/ 20.

³⁶ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vil*, I/154.

³⁷ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Hikmet yayınları, İstanbul 2007, II/ 372.

³⁸ “Her ikisi de teslim olup (İbrahim) onu yere yatırınca.” Saffat 37/ 103.

de oğlunu ona bağışlamıştır.³⁹ İkinci bölümde Hz İbrahim'in teslimiyeti daha geniş olarak ele alınacaktır.

فَلَهُ اسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ⁴⁰ emir fiille kullanılan bu ayette rabbimiz her ümmet üzerine kurbanı meşru kıldığını bildiriyor ve ayetin sonunda tam anlamıyla kendisine teslimiyet göstermemizi, emir ve nehiyelerine muhalefet değil gönül hoşluğu ile ittibada bulunmamızı emrediyor. İçtenlikle itaatte bulunanları ise müjdeliyor.

وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلِمُوا لَهُ⁴¹ burada da *s-l-m* kavramı emir fiil olarak gelmiştir. *Înâbe* kelimesiyle beraber kullanılmıştır. *Înâbe* de Allah'a yönelişi ifade eder. Rabbimiz bu ayetiyle günaha giren, emirlerine karşı itaatsiz davranan, isyankâr olan kullarına seslenerek kendisine yönelmelerini ve tövbe istiğfar etmelerini istiyor. Azaba düşer olmadan yani dünyada veya ahirette azabı görmeden evvel Ona yönelin, Onun emirlerine boyun eğin, Ona itaat edin. Dünya azabına örnek olarak eski kavimlerin yaşadıkları azaplar verilebilir ya da firavun gibi ölüm anındaki pişmanlığı yaşamadan evvel hayattayken, sağlıklıyken, tercih elimizdeyken gönülden Ona sevgiyle, bağlılıkla, kullukta bulunun.

Sellimü *Înâbe* kelimesiyle beraber kullanılmıştır. *Înâbe* Allah'a yönelişi ifade eder. Yakın anlamlı kelimelerdir. Ayrıca *inâbe* tövbeyle de ilişkilidir. Aralarındaki fark tövbe eden kimse cezadan korktuğu için Allah'a döner. *Înâbe* yapan ise Ondan hayâ ettiği, utandığı ve rabbine iştihak, özlem duyduğu için döner.⁴²

Dolayısıyla işlediğimiz günahlardan, asiliklerden utanarak, rabbimizden hayâ ederek, canı gönülden Ona yönelerek, azap korkusundan değil de tıpkı bir evladın babasının azabından değil de onun sevgisini kaybetmekten korkması gibi rabbimizin sevgisini kaybetmekten korkarak pişmanlıkla Ona yönelmemiz isteniyor.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا⁴³ yakın anlam ifade eden *iman* ve *islam* lafızları bu ayette beraber zikredilmiştir. Ayette anlatılan arap bedevîleridir. Şehirde

³⁹ Karaman, Hayreddin v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, IV/ 546.

⁴⁰ "Ona teslim olun, boyun eğenleri ise müjdele." Hacc 22/ 34.

⁴¹ "Rabbimize candan yönelin ve teslimiyet gösterin." Zümer 39/ 54.

⁴² Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, VII/ 274.

⁴³ "Bedeviler: İman ettik dediler. De ki siz iman etmediniz ama bari Müslüman olduk deyin." Hucurat 49/14.

yerleşkesi olmayıp çöllerde yaşayan Araplara bedevî tabir edilir. Ayet ben-î esed kabilesine mensup kişiler hakkında nazil olmuştur. Kuraklığın hâkim olduğu bir senede Medine'ye gelip Müslüman olduklarını bildirdiler. Peygamberimize 'Araplar sana hayvanlarının sırtından geldiler. Bizler malımızı, mülkümüzü, evlatlarımızı, zevcelemizi getirdik, onların yaptığı gibi seninle cidalde bulunmadık' dediler. Yani kendilerinin ne kadar doğru olduklarını anlatmaya çalışıyorlar peygamberimizin başına kakıyorlardı. Allah onlara iman etmediniz buyurdu çünkü iman kalp huzuru ile Allah'ı ve resulünü tasdiktir. Ama gösterdikleri davranışlardan anlaşılan henüz bu durum onlarda mevcut değildi. Onlar sadece dilleri ile söylüyor ve de savaşmaktan geri duruyorlardı. Bunun yerine '*Müslüman olduk yani sulha girdik, barış istiyoruz, savaşı bırakıyoruz deyin*' buyruldu. Çünkü sizler henüz can güvenliğiniz için barışa girdiniz ve boyun eğdiniz. İslam, boyun bükme, sulha girmek ve şehadet getirmektir.⁴⁴

İman ve İslam lafızlarına lügat yönüyle baktığımızda kalbin onayı olmaksızın dil ile söylenen şey İslam'dır. Kalbin dilin ikrar ettiğine muvafakat göstermesi de imandır. Şeriat açısından iman ve İslam birdir.⁴⁵ Aralarındaki fark ise iman kalp ile tasdiktir. Kalbin tasdikini dil ile ifade etmek imanın cüz'ü ve bir parçası değil öldüğünde cenaze namazı, canın emniyeti vb. dünyadaki hükümlerin icrası için şarttır. Çünkü kalpte olan şey gizlidir onun zahire yönelik açılımının olması gerekir. Bu da ekseri dil ile gerçekleşir. Kişi sadece kalbiyle iman edip diliyle bunu söylemezse mümindir ama görülen bir alameti olmadığı için dünyaya ait hükümlerde mümin olarak nitelenemez. Diliyle ikrarı da imanın rüknü sayanlara göre ise kişi dil ile ikrar etmediği sürece ne dünyada ne de ahirette mümin sayılır. Ebedi cehennemden de kurtulamaz. Münafıklarınki gibi kalbinde iman olmayıp diliyle inandım diyen ise Allah katında mümin değildir ama dünyevi hükümlerde mümin olarak kabul edilir.⁴⁶

İbn Kesir'e göre bu ayette bahsi geçen bedeviler münafık değildi. Onlar henüz kalplerine imanın tam yerleşmediği Müslümanlardı. Buldukları makamdan daha

⁴⁴ Bursevi, *Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, VIII/ 214.

⁴⁵ Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vil*, IV/ 1183.

⁴⁶ Bursevi, *Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, VIII/ 215.

yüksek bir makam iddiasında bulundular, bundan dolayı da onlara bu konuda edepli davranış öğretilmiş oldu.⁴⁷

وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا⁴⁸ ayet Hz. İbrahim'in inancına yönelik bilgi veriyor. Onun ne Yahudi ne Hristiyan olduğu sadece bir olan Allah'a iman eden Hanif bir Müslüman olduğunu bildiriyor.

Burada geçen *müslimen* lafzı Hz İbrahim'in İslam dininden olduğunu anlatmaya yönelik değil, Onun Allah'a olan bağlılığını ve teslimiyetini ifade etmektedir.⁴⁹ Nitekim İslam dini Hz Muhammed'le gönderilmiştir. Ancak rabbimizin aynı kelimeyi kullanması peygamberler aracılığıyla gelmiş olan bütün ilahi dinlerin özünde bir ve yüce olan Allah'a teslimiyet duygusu ve olgusunun hâkim olduğunu göstermektedir. Tabi zamanla oluşan dinî tahrifat bu olgunun ve İslamî düsturların yitirilmesine sebep olmuştur.

Rabbimizin bildirdiğinin aksine gerek Yahudilerin gerek Hristiyanların gerekse müşriklerin Hz İbrahim'i ırk ya da din bakımından kendilerine bağlamaya, kollarından saymaya hakları yoktur.⁵⁰ Çünkü ayette açıkça Hz İbrahim'in diğer dinlerden olmadığı, Hanif, muvahhit bir Müslüman olduğu bildirilmektedir.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا⁵¹ ayet-i kerime kavmi içerisinde sadece kendisi iman eden Mirdas b. Nehik hakkında nazil olmuştur. Peygamberimiz onun kavmine bir seriyye göndermiş, seriyye oraya vardığında arkadaşları kaçmış sadece Mirdas kalmıştı. Mirdas bir dağın eteğinde koyunları ile birlikteydi. Seriyye ile gelenlerin yanına inip *La ilahe illallah Muhammed rasulullah es selamü aleyküm* demişti. Üsame b zeyd de Mirdas'ı öldürmüş ve koyunlarını da alıp götürmüştü. Olayı Hz Peygambere haber verdiklerinde O da çok kızmış ve la ilahe illallah dediği halde onu nasıl öldürürsün diye çıkmış, Üsame ise onun kalbiyle değil can korkusundan diliyle söylediğini iddia etmişti. Bunun üzerine Hz Peygamber kalbini yarıp baktın mı diye sormuş ve bu ayeti okumuştur. Üsame Ey Allah'ın Resülü Allah'a dua et bağışlanayım diye ricada bulununca Hz Peygamber La ilahe illallah diyen nasıl

⁴⁷ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, III/ 237.

⁴⁸ "Fakat o (İbrahim) Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslümandı." Ali imran 3/67.

⁴⁹ Ebusuud, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, I/ 500.

⁵⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II/ 434.

⁵¹ "Size (müslümanca) selam verene 'sen mü'min değilsin' demeyin" Nisa 4/94.

öldürülür demişti. Üsame Hz peygamber bu sözü o kadar çok tekrarlardı ki keşke daha önce değil de şimdi Müslüman olsaydım diyesim geldi. Allah'tan benim bağışlanmamı diledi koyunları geri vermeme ve Müslüman bir köle azat etmemi emretti.⁵²

Burada Rabbimiz müminlere önemli bir düstur bildiriyor. Bu, sosyal ilişkilerin hatasız bir şekilde idame ettirilmesi için elzem olan emirlere dir. Buyruluyor ki size islam selamı veren yani kendini Müslüman olarak tanıtan kimseye (veya diğer bazı kıraatlerde elifsiz esseleme okunduğunda) size teslim olma ve boyun eğme eğilimlerini sunan kimseye sen mümin değilsin demeyiniz. Açık olana göre hükmediniz. Çünkü gizli olan şey kapalıdır ve onu aşikâr eden başka bir karine olmadığı sürece söylediğine göre amel edin. Nitekim İslam selamı veya teslim olmak bilenen ve apaçık olan bir durumdur. Kalpte olan ise bilinmeyen kapalı olandır. Dolayısıyla aşikâr olanı bırakıp ta bir takım kurgularla kalpte olma ihtimali olana yönelmeyin. Çünkü müminler dış görünüşe ve emareye bakarak hareket ederler.⁵³

Ayeti kerime müminlerin kanlarının birbirlerine haram olduğunu iyice öğretmekte, Allah yolunda cihat eden müminlere bir takım zayıf ihtimallerle haram kanı dökmemeleri hususunda azami dikkati sıkı sıkı emretmektedir.

Buradaki selam kelimesi *elifli* şekilde uzatılarak okunduğunda iki manayı içerir.

1- Müslümanların karşılaştıklarında kullandıkları selamdır. O zaman mana; size İslam selamı ile selamlayan kimseye sen canının muhafazası için böyle söylüyorsun, gerçekte iman etmedin deyip onu öldürüp mallarına el koymak gibi bir gaflette bulunmayın. Onun zahirde vermiş olduğu selamı kabul edin demektir.

2- Bu mana selametten gelir yani sizden ayrılıp sizinle savaşmayan kimseye sen mümin değilsin demeyin çünkü savaşmayıp bir kenara çekilen selamet istiyor ya da teslim oluyor demektir.

Kısaca rabbimiz özellikle savaş gibi büyük bir durumda yapılacak ya da yapılmayacak bütün fiillerin iyice düşünülerek ve tedbirli davranılarak

⁵² Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, II/28.(Hadis için bkz. Müslim, "İman", 158; Ebu Davut, "Cihat", 95.)

⁵³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III/ 56.

gerçekleştirilmesini istiyor. Acele davranılıp hata yapılması ihtimalini gözler önüne seriyor.⁵⁴

سُبُلَ السَّلَامِ⁵⁵

Es-Selâm Yüce Rabbimizin isimlerindedir. Ayette de selam yolu derken Allah'ın yoluna erdirir anlamındadır.⁵⁶ Allah yolundan murat da Rabbinizin dosdoğru yolu olan İslam'ın, yüce kitabımızın ve peygamber efendilerimizin yollarıdır. İşte bu üçüne sabır ve sebatla gönülden tabi olanlar Allah yoluna erdirilenlerdir. Rabbimizin yolu da esenlik ve kurtuluş yoludur.

Diğer bir açıdan *sübüle's- selam* ifadesi Allah'ın gazabından kulları kurtaracak selamet ve esenlik yolları demektir. Yani *Selam*, selamet, esenlik veya Allah anlamlarında gelmiştir.⁵⁷ Bu doğrultuda ayetin anlamı Yüce Allah emrine itaat eden kullarını Yüce Kitabıyla kurtuluş ve doğruluk yollarına iletir. Onları küfrün zulmünden imanın nuruna ulaştırır. O da İslam'dır.⁵⁸

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَافَّةً⁵⁹ *fissilmi* lafzı, Nafi, İbn Kesir, Kisai, Ebu Cafer kıraatlerinde *fisselmi* şeklinde diğerlerinde *fissilmi* şeklinde okunur. Her iki mana da barış ve esenlik demektir. İslam'ın boyun eğme anlamıyla ilişkilidir. İhlaslı olmak ve Allah'a boyun eğmek olan İslam dini bu şekilde selamete girileceği anlamını da içerir. Böylece bu ayet ile iman ve İslam'ın manasının dünya ve ahirette sulha ve esenliğe girmek demek olduğu belirtilerek bütün iman edenler İslam'a davet ediliyor.⁶⁰

Ayetin muhataplarına yönelik farklı görüşler mevcuttur:

1- Münafıklara hitap: Ey kalbiyle inanmadığı halde diliyle inandığını ifade eden kimseler. Hepiniz gerçekten inanarak İslam'a girin.

2- Ehli kitaba hitap: ey kitap ehli olanlar hepimiz Müslümanlığı kabul edin ve ona eski inançlarınızı karıştırmayın.

⁵⁴ Ebusuud, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, I/ 760.

⁵⁵ "Selamet yolları" Maide 5/16.

⁵⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, III/ 207; Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, I/ 280.

⁵⁷ Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, I/ 280.

⁵⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, I/ 334.

⁵⁹ "Ey iman edenler! Hep birden sulh ve selama girin" Bakara2/ 208.

⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II/ 72.

3- Müslümanlara hitap: hepiniz tam kapsamlı bir şekilde İslam'a girin. Onun hükümlerinden hiçbirine halel getirmeyin.⁶¹

فَلَا تَهْتُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلُونَ⁶² *ilesselmi* bazı kıraatlerde esre ile yani *essilmi* şeklinde okunmuştur. İkisi de barış anlamındadır. Yani üstünken, galip gelmişken kâfirleri sulha davet etmeyin demektir.⁶³ Bu ayetten maksat sulha karşı çıkmak değil gevşeklik edip de zillet ile barışa talip olmamaktır.⁶⁴

Kelbi'ye göre ise savaşta ara ara onlar da galip gelseler son söz sizin olduğundan kâfirleri hemen barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. Şüphesiz inananların üstün olması ve Allah'ın daima onlarla bir, onların yardımcısı olması, zillet ve boyun eğmekten uzak durmanın en önemli sebeplerindedir.⁶⁵

وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ⁶⁶ İslam devletinin Mekkeli müşriklerle ilk savaşı olan Bedir'de kâfirler Müslümanların üç katı idiler. Rabbimiz onların ümitsizliğe düşmemesi için düşmanın sayısını az göstermişti. Böylece rabbimiz onlara selamet ihsan etmiş, peygamberimize dış görünüşüyle kalabalıklarını değil, hakikatteki acizliklerini ve düşüklüklerini göstermişti. Bundan dolayı da Müslümanların yılgınlığa düşürecek ve birbirleriyle çıkabilecek olan anlaşmazlıklarını da önlemiş ve onları selamette tutmuş oldu. Savaşın hem bidayetini hem de nihayetini selamete erdirdi.⁶⁷

أَمْ لَهُمْ سُلْمٌ بَسْتَمْعُونَ فِيهِ⁶⁸ burada da *selime* kelimesi *süllemün* şeklinde gelmiştir. Bu ifade merdiven anlamındadır. Şimdiye kadarki anlamlardan farklı gibi algılansa da benzer yönü de bulunmaktadır. Merdiven ulaşılamayan yükseklikteki yerlere ulaştıran bir vasıttır. Kişiyi yükseğe taşıma aracıdır. Bizim dinimiz İslam'ın da kişiyi yücelten ve ulvileştiren bir yönü vardır. Yani rabbimizin ifadesiyle yüce dinimiz esfel-i sâfilinden âlây-ı illiyyine yücelten bir basamak özelliği de taşımaktadır.

⁶¹ Ebusuud, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, I/ 332.

⁶² "Onun için (düşmana karşı) gevşek davranmayın. Siz daha galip iken sulha davet etmeyin." Muhammet 47/35.

⁶³ Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vil*, IV/ 1165.

⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII/ 163.

⁶⁵ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, VIII/ 135.

⁶⁶ "Fakat Allah (bundan sizi) kurtardı." Enfal 8/ 43.

⁶⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV/ 256.

⁶⁸ "Yoksa onlara has bir merdiven vardır da onun üstünden mi dinliyorlar?" Tur 52/ 38.

وَأَلْفُوا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَامِ⁶⁹ kıyamet kopup hesabın görüleceği mahşer gününden bir tablo gösteriyor Rabbimiz. Müşrikler hesaba çekilirken putları suçlayacaklar onlar yüzünden biz sapıttık diyecekler. Putlarsa o zaman Allah'a teslimiyetlerini arz edecekler ve onların kendilerinin sapkınlar olduğunu söyleyecekler. Yani her şeyin ayan beyan açığa çıkacağı hiçbir şeyin gizli kalmayacağı o günde Allah'tan başka bir şeye tapanlar da kendisine tapılanlar da Ona teslim olacaklar. Asıl Mabudun O olduğunu bizzat idrak edecekler. Dünyadayken ne kadar kibirlilik gösterdilerse o günde o kadar alçalacaklar ve Allah'ın galibiyetine boyun eğecekler. Kendilerine güvenip te taptıkları şeyler de onları yalanlayacak ve çaresiz kalacaklar. Buradan da anlaşılıyor ki istemeyerek de olsa çaresizlikten Rabbimizi doğrulayacaklar ve Ondandır medet bekleyecekler.

إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ⁷⁰ ayette temiz bir kalple olarak çevrilen *kalb-i selim* terkihi şu manalarda yorumlanmıştır:

Şirkten ve şüpheden uzak, iman esaslarını ihlasla kabul etmiş, manen sağlıklı,⁷¹ kötülüklerden korunmuş,⁷² peygambere gönülden bağlı olup hurafelerden uzak duran, servet ve evlat sahibi olduğu için kibirlenmeyen,⁷³ cahillikten ve ahlâk-ı habîseden arınmış kalptir.⁷⁴

Selim ifadesi ile ilgili de üç izah yapılmıştır:

- 1- En isabetli izaha göre kalbin cahillikten ve kınanmış huylardan beri oluşudur.
- 2- *Selim* Allah korkusundan insanları tenkit edendir.
- 3- *Selim* kurtuluşa eren, İslam'a giren, barışı seven ve teslimiyet gösterendir.⁷⁵

Kısaca kalb-i selim küfür ve nifak marazından arınmış, emin bir gönülle itaat eden, teslimiyet gösteren kişidir.⁷⁶

⁶⁹ "O gün (zalimler) Allah'a teslim olmuşlar..." Nahl 16/ 87.

⁷⁰ "Meğerki Allah'a (küfür ve nifaktan) tamamen salim bir kalp ile gelenler ola." Şuara 26/ 89.

⁷¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, VI/ 161.

⁷² Esed, Muhammed, II/ 749.

⁷³ Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min 'ilmi't-tefsîr*, Dâru'l-Marife, Beyrût 1428/ 2007, XIX/ 1060.

⁷⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIV/ 151.

⁷⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XXIV/ 151.

⁷⁶ Bursevî, *Ruhu'l-Beyan Tefsiri*, VI/ 97.

77 *إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ* ve 78 *وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا* bu iki ayette yüce dinimizin adı olarak *İslam* şeklinde gelmiştir. İslam teslimiyettir. Bütün dinlerin başlangıç noktası Allah'a teslimiyettir. Dolayısıyla da peygamberlerin hepsinin dini de islamdır. Getirdikleri mesajlarda helal ve haram gibi konularda amellerin bazı şekil ve ayrıntılarındaki bir takım farklar olsa da hepsinin tebliğ ettikleri din, Allah'a teslim olma temeli üzerine kuruludur. Fakat zamanla bu dinlerin mensupları Allah'ın yanında başka ilahlar uydurmuş ve tam ihlaslı bir teslimiyet te giderek bozulmuştur.⁷⁹

Ayette ise rabbimiz artık bundan sonra Allah katındaki tek geçerli dinin İslam olduğu ve bunun da kıyamete kadar böyle kalacağını bildirir. Allah resulünün gönderilmesinden sonra kim İslam'dan başka bir din arayışına girerse bilsin ki kendisinden başka bir din asla kabul edilmeyecek, başka din peşinde koşan ahirette zarara uğrayanlardan olacak ve cehennemde ebedi kalacaktır.⁸⁰ İslam'dan yüz çevirip bir başka din arama ihtiyacı hisseden kimse faydayı bırakıp zararın peşinden gitmiştir. Çünkü bunlar sahip oldukları fitrat-ı selimeyi bozmuşlardır.⁸¹

82 *أَفَمَنْ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ* burada da *İslam*'ı görmekteyiz. Kalbin İslam'a açılması kabiliyetinin ikmal edilmesidir. Zira göğüs ruhun membaı bulunan kalbin yeridir. İslam'ı benimseyen nefis te ruhla alakalıdır. Bundan dolayı göğsün İslam'a açılması kalbin genişlemesini ve İslam'ın nuruyla nurlanıp arınmasını temin eder. Nitekim peygamberimiz şöyle buyurmuştur: *Nur kalbe girdiğinde kalp açılır ve genişler. Bunun üzerine peygamberimize bu genişlemenin alameti nedir diye sorulduğunda peygamberimiz de buyurdu ki ebedi yurda doğru meyletmek ve aldatici yurt olan dünyadan uzaklaşmak ve gelmeden önce ölüme hazırlanmaktır.*⁸³ Böylece de Allah'ın İslam için göğsünü açtığı ve nuru ile kalbini nurlandırdığı, sonunda da kalbinde İslam nurunun yerleştiği kimse sağlam bir basiret ve iman nuruna sahip olup

⁷⁷ "Hak din, Allah indinde İslam'dır (müslümanlıktır)." Al-i imran 3/ 19.

⁷⁸ "Kim İslam'dan başka bir din ararsa" Ali imran 3/ 85.

⁷⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, I/ 329.

⁸⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, I/ 191.

⁸¹ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, II/ 34.

⁸² "Öyle ya, Allah'ın göğsünde Müslümanlık için inşirah verdiği bir kimse..." Zümer 39/ 22.

⁸³ Ebusuud, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, IV/ 608.

rabbinden hidayet üzere olan bir kul haline gelir.⁸⁴ Bu ayetlerden başka İslam lafzı üç surede daha geçmektedir.⁸⁵

Burada ele aldığımız ayet-i kerimeler dışında Kur'an'ın pek çok yerinde s-l-m kökünden türemiş ism-i fail, ism-i meful vb. birçok lafız yer almaktadır. Biz buraya kadar başlıca belirgin olanları ele aldık ve açıkladık. Bundan sonraki kısımda ise teslimiyet kavramıyla yakın anlam ifade eden kelimeleri açıklamaya çalışacağız.

1.2. KURANI KERİMDE BU KAVRAMA YAKIN VE ZIT ANLAM İFADE EDEN KELİMELER

1.2.1. Yakın Anlam İfade Eden Kelimeler

Teslimiyet kavramı hemen hemen her dini disiplinle ilişki içerisinde olan bir kavramdır. Nasıl ki dinimizin temel yapı taşını teslimiyet duygusu oluşturuyorsa dinimizin açılımını ortaya koyan bütün bilim dallarının da teslimiyetten uzak kalması düşünülemez. Bir itikat alanını düşündüğümüzde Allah'ın varlığına ve birliğine iman bu alanın temelini oluşturur. İmanın içerisinde teslimiyet duygusu da kendini göstermektedir. İbadet alanına baktığımızda yaratıcımızın bize emrettiği ibadetleri teslimiyet duygusu içerisinde yerine getirmekteyiz. O'na boyun bükerek, itaat ederek emirlerini yapmaya nehiyelerinden de kaçınmaya çalışmaktayız. Hadis alanına girersek yine hâkezâ Peygambere teslimiyetle karşılaşıyoruz. O'nun rabbimiz tarafından gönderilen bir elçi olduğunu, O'na itaatin Allah'a itaat anlamına geldiğinin bilinciyle O'nun sözlerine can-ı gönülden kulak vermeğe ve uymaya çalışıyoruz.

Temel kaynağımız olan Kur'an-ı Kerim'de yine teslimiyet olgu ve duygusunun her alana nasıl yayılmış olduğunu görmekteyiz. Bütün mahlûkat zorla ya da isteyerek Allah' a boyun eğmiştir. Peygamberler rablerinden gelen her şeyi sabır ve rıza ile karşılayarak O'na canı gönülden teslim olmuşlardır. Allah'a ve peygamberine itaat edenlerin kurtuluşa ve selamete ereceği birçok ayeti kerimede vurgulanmıştır. Teslim

⁸⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, III/ 76.

⁸⁵ Maide 6/ 3; En'am 7/ 123; Saff 61/ 7.

olup İslam'a girenlerin akibetinin ne kadar güzel olacağı, teslimiyet göstermeyip şeytana ve nefse itaat edenlerin ise kötü akıbeta duçar olacakları yine birçok ayette ifade edilmiştir.

Görüyoruz ki teslimiyet dinin özünde var olan bir olgudur ve bu olgunun ifade ettiği anlamı daha iyi kavrayabilmek için benzer manalarda kullanılan kelimelere de değinmeğe çalışacağız.

1.2.1.1. İman

Ayetlere anlam verebilmemiz için öncelikle kelimenin sözlük anlamlarını inceleyeceğiz.

İman kelimesi if'al babındandır ve *e-m-n* kökünden türemiştir.⁸⁶ *Emn* kelimesi kök itibarıyla gönlün huzurlu, korkunun ve endişenin bertaraf olması anlamındadır.⁸⁷ Êmene fiilinin mastarı olan iman tasdik yani bir şeye tereddütsüz ve kesin olarak yürekten inanmak manasındadır. Küfrün zıddını ifade etmektedir.⁸⁸

El- eman ve'l emnü korkunun zıddıdır.⁸⁹ Yani emin ve güvenli olmak manasındadır *وَآمَنَهُمْ مِنْ خَوْفٍ* ⁹⁰(*ve âmenehüm min kavf*) ayetinde bu anlamda kullanılmıştır. *وَهَذَا الْبَلَدُ الْأَمِينُ* ⁹¹(*Ve haze'l beledü'l emin*) ayetinde ise Mekke'ye işaretle burasının güvenli, esenlikli bir belde olduğuna değinilmiştir.⁹²

Êmene sözcüğü ise genelde iki mana ifade eder. Birincisi geçişlidir ve kendi kendine müteaddi anlamındadır. Bu şekilde *amentühü* denir ki ona güven sundum onu güvenliğe ulaştırdım demektir. Bu anlamdan hareketle rabbimizin bir ismi de el-Mümin'dir. İkincisi müteaddi değildir. Êmene güven sahibi oldu ya da güven içinde yaşamını sürdürdü demektir.

⁸⁶ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vil*, I/ 17.

⁸⁷ İsfahânî, *Müfredât*, s.25.

⁸⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIII/ 21.

⁸⁹ Zebîdî, Muhammed Murteza el-Huseynî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Kuveyt 1421/ 2001, XXXIV/ 184; Cevherî, İsmail b. Hammâd, *Sihâh*, Dâru'l İlmü'l- Melayin, Beyrût 1990, V/ 2071.

⁹⁰ "Kendilerine korkudan eminlik verendir(Allah)." Kureyş 106/ 4.

⁹¹ "Ve şu emin şehre..." Tin 95/ 3.

⁹² Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 1/ 703.

İman ise bazen Hz Muhammed'e bildirilmiş olan şeriat manasında kullanılır. إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى 93 ayetinde bu anlamda kullanılmıştır Allah'ı ve Hz Muhammed'in Peygamberliğini tasdik ederek Onun şeriatına dahil olan herkes iman etmiş olmakla nitelenir. وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ 94 ayetinde yer alan iman kelimesi bu manaya haizdir.

İtaat, inanç düsturu, doğru söz ve sadık amelin her birine de iman ifadesi kullanılmaktadır. وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِّعَ إِيمَانَكُمْ 95 ayetinde iman lafzı bu anlamlardan namaz ibadeti için kullanılmıştır.⁹⁶

Şerî açıdan baktığımızda iman dil ile ikrar kalp ile tasdikdir. Denilir ki her kim diliyle söyler, amelini yapar fakat kalbiyle itikat etmezse o kişi münafık olur, hem dile getirip hem de kalp ile itikat eder fakat amelde bulunmazsa o kişi fasık olur. Dili ile de söylemezse o kişi kâfir olur.⁹⁷

Terim olarak iman genellikle Allah'tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan konularda Peygamberi tasdik etmek ve onlara inanmak diye tanımlanır. Bu inanca sahip olan kişi mümin, inancının gereklerini tam bir teslimiyetle yerine getiren kişi de müslimdir.⁹⁸

Dinî literatürde iman kelimesi ile lügatteki iman iki yönden özellik arz eder. Dini literatürde iman yani şerî iman özeldir. Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in Allah tarafından getirdiği kesin olarak bilinen şeylere kısaca ve gerektiğinde genişçe inanmaktır. Bunun en tafsilatlı olanı Allah'a ve ondan gelene inanmak, diğer deyişle *La ilahe illallah Muhammed rasulullah* kelime-i tevhidine inanmaktır. Lügat anlamındaki iman ise daha geniş anlam içerir, daha geneldir. O, gerçeği, yanlışı, doğruyu ve eğriyi içine aldığı gibi gereksiz sayılacak ayrıntıları da içerir. Lügat bakımından iman denebilecek birçok tasdikler vardır ki onlar din açısından tam küfürdürler. Mesela şirke inanmak, şeytanın sözüne, doğruluğuna inanmak, küfrün

⁹³ “Şüphesiz yok ki iman edenlerle Yahudi olanlar(dan), Sabiiler(den), Hristiyanlar(dan) kim Allah'a ve ahiret gününe iman edip de iyi amelde bulunursa artık onların üzerinde hiçbir korku yoktur...” Maide 5/ 69.

⁹⁴ “Onların çoğu Allah'a iman etmez, ille Allah'a ortak katanlardır onlar.” Yusuf 12/ 106.

⁹⁵ “Allah imanınızı zayi edecek değildir.” Bakara 2/ 143.

⁹⁶ İsfahânî, *Müfredât*, s.26.

⁹⁷ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s.43.

⁹⁸ Sinanoğlu, Mustafa, “İman” *DİA*, İstanbul 2000, XXII/ 212.

zulmün hayır olduğuna inanmak gibi. Bunlar lügat anlam itibariyle imandılar ama dinimizde küfürdürler.⁹⁹ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ¹⁰⁰ ayetinde iman lafzı bu manadadır. Tağuta ve cibte iman ederler denmiştir. Lügat açısından onları tasdik ederler anlamı taşır ama dini açıdan Allah'tan başkasına iman edip onu tasdik etmek bir küfürdür.

İman kulluğun izharı, şeriatın ve peygamber efendimizin getirdiği şeyleri kabul etmek, inanmak ve itikat etmektir, bunu kalple tasdik etmektir. Kimde bu vasıflar bulunursa o kişi seksiz şüphesiz Müslüman ve mümindir.¹⁰¹ Tasdik olunan şey tasdik eden kimseyi güven ve emniyete ulaştırır. Diğer bir ifadeyle iman kişiyi azaba götürecek şeylere meyletmekten ve onları yapmaktan engelleyerek güvenceye kavuşturur.¹⁰²

İman ve İslam arasındaki farkı ortaya koymak açısından bir tarif te iman, şeriat dilinde kalp ile inanmak dil ile söylemek ve uzuvlarla gereğini yerine getirmektir. İslam ise boyun eğmek ve teslimiyet göstermektir. Dolayısıyla her iman İslam'dır fakat her İslam iman değildir.¹⁰³

İman lafzının terim ve sözlük anlamlarını esas alarak, ayetler üzerinde bu kelimenin hangi anlamlarda kullanıldığını daha iyi anlamaya çalışalım:

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ¹⁰⁴ Rabbimiz bu ayette muttaki, yani küçük ve büyük günahlara duçar olmaktan itina ile sakınan kullarını bildirirken gayba iman ederler yani gözümüzle göremediğimiz, dışa açılan diğer duyularımıza hitap etmeyen, Kur'an ve Peygamberimiz vasıtasıyla öğrendikleri, inanmakla emrolundukları şeylere canı gönülden inanırlar yani iman ederler. Burada fiilimiz ikrar etti ve itiraf etti manalarını ihtiva ettiği için ba harfi ceriyle geçişli olur. Gaybın varlığını itiraf eder ve hak olduğuna kani olurlar şeklinde bir mana vermek güzel ve yerinde olur.¹⁰⁵

⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/ 213.

¹⁰⁰ "Kendileri haça ve şeytana inanıyorlar." Nisa 4/ 51.

¹⁰¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIII/ 21.

¹⁰² Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, I/ 629.

¹⁰³ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, I/ 62.

¹⁰⁴ "Onlar gaybe inanırlar." Bakara 2/ 3.

¹⁰⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/ 153.

رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا¹⁰⁶ ayette Hz İbrahim Mekke şehrine işaretle burasını razı olunmuş, kendisinden emin olunan bir yer kıl¹⁰⁷ diye niyazda bulunmuştu. Yani orada oturan halkı kıtlıktan, kuraklıktan, yerin dibine geçirilmekten, başka bir varlığa dönüştürülmekten zelzele ve depremlerden muhafazalı kıl buyurmuştur.¹⁰⁸

Bu ayetteki *êminen* gönlün rahat ve huzurlu olması, endişeden ve korkudan uzak bulunması manasındadır. Yine أَفَمَنْ يُلْقَى فِي النَّارِ خَيْرٌ أَمْ مَنْ يَأْتِي آمِنًا¹⁰⁹ ayetinde rabbimiz *êminen* ifadesini bu anlamda kullanmıştır. Kendi huzurunda ateşe atılan, korku ve dehşetli bir azaba duçar olanla, Ona güvenerek iman eden, Onun rızasına uyararak gönlü mutmain olan, endişeden ve korkudan uzak olan müminin birbirinden farklı olduğunu, müsavi görülemeyeceğini bildirmiştir.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً¹¹⁰ burada da yine yukarıdaki ayetle aynı manadadır. Yani bu şehrin güvenli ve huzurlu olduğu, geçim bolluğunun olduğu, rızık korkusunun endişesinin olmadığını ifade ediyor. Ta ki rablerinin nimetlerine karşı nankörlük edinceye kadar. İşte o zaman emin bir belde olma vasfını Allah kaldırmıştır.

قَالُوا آمِنًا وَاتَّهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ¹¹¹ bu ayette de iman ve islam lafızları peş peşe gelmiştir. İman etmek İslam'dan önce kullanılmıştır. İman kalbe ait bir durumdur. İslam imanın zahire yansıması, zahiren boyun eğme ve itaat etmektir. Burada onlar hem kalpleri ile iman ettiler hem de zahiren inkıyat ettiler anlamındadır.¹¹² Dolayısıyla peygambere iman etmek suretiyle Müslüman olmuş oldular. Diğer bir açıdan da biz ihlâslılardan olduk manasına gelir.¹¹³ Görüyoruz ki bu ayette de iman etmek suretiyle İslam'a girildiğinin örneği mevcuttur. Çünkü iman özeldir ve kalpte gerçekleşir. Riya ve gösterişten uzak samimiyetli bir inancın göstergesidir. Bir de bu dil ile ikrar edildiğinde yani zahire olan açılımı da yapıldığında Müslüman olarak nitelenme gerçekleşmiştir.

¹⁰⁶ "Ya Rabbi! Burasını emniyetli bir şehir yap." Bakara 2/ 126.

¹⁰⁷ Beydâvi, Nasırüddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, *Envâru't-tenzîl ve esrâru'tte'vîl*, Dâru'l- Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1971, I/ 86.

¹⁰⁸ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, I/ 239.

¹⁰⁹ "O halde ateşin içine atılacak olan kimse mi hayırlıdır, yoksa kıyamet gününde korkusuzca gelecek olan kişi mi?" Fussilet 41/ 40.

¹¹⁰ "Allah o memleketi örnek verdi ki o korkudan emin ve sakindi." Nahl 16/ 112.

¹¹¹ "İman ettik. Hakiki Müslümanlar olduğumuza sen de şahid ol demişlerdi." Maide 5/ 111.

¹¹² Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XII/ 136.

¹¹³ Beydâvi, *Envâru't-tenzîl ve esrâru'tte'vîl*, I/ 288.

¹¹⁴ قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا bu ayet de iman ve islam lafızları arasındaki farkı ortaya koymak açısından önem arz etmektedir. Ayetin Esedoğulları hakkında nazil olduğu ileri sürülmüştür. Çünkü bunlar bir kıtlık döneminde gönülleri iman ile itminana ulaşmadıkları halde zekât mallarından istifade edebilmek için Müslüman olduklarını beyan etmişlerdi. Rabbimiz de onlara daha henüz iman etmediklerini ifade buyurmuştur. Çünkü iman sadece dilin tasdikiyle gerçekleşecek bir olgu değil; yürekte sevgi ile güven ve inançla, herhangi bir menfaat söz konusu olmaksızın kesin şekilde tasdik olunması gereken bir olgudur. Bu ise henüz onlarda gerçekleşen bir durum değildir. Dolayısıyla onlara henüz iman kalplerine yerleşmediği halde İslam olduk deyin buyruluyor. Müslüman olduk, barış ve esenliğe girdik deyin. Böyle dersiniz daha doğru söylemiş olursunuz. Çünkü savaşın zıddı olan sulha girmek ve bağlanmak manasına İslam savaşı bırakıp görünüşte karar vermekle oluşabilir. Hâlbuki kalpte kuvvetli bir tasdik olmadan iman ettik demek doğru değildir.¹¹⁵ Allah da onların kalplerine muttali olduğu için daha iman etmediklerini fakat sözel olarak kelime-i şهادeti getirip barış ve esenlik diledikleri için böyle bir ifade kullanmalarının daha uygun olduğunu bildirmiştir.

Müfredatta geçen bir ifadeye göre şer’i açıdan İslam iki kısma ayrılır. Birincisi imanın altındadır ki bu dil ile ikrardır. Beraberinde itikat gerek olsun ya da olmasın bununla kişinin canı korunmuş olunur. Yukarıdaki ayette bu anlamdadır. İkinci kısım ise imanın üstündedir ki dil ile ikrarın yanında kalben tasdik, vefa hem de Allah Teâlâ’ya bütün kaza ve kaderinde teslimiyet vardır. Nitekim إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْتَ قَالَ أَسْلَمْتُ¹¹⁶ ayetinde de bu ikinci manayı içermektedir.

Şeri yönden İslam ve iman aynıdır. Yani Müslüman birisi mümin, mümin birisi de Müslümandır. Fakat Kur’an’ın bazı ayetlerinde İslam kelimesi biraz daha dar kapsamda ele alınarak kullanılmıştır. Burada da kısmen anlam daralmasına uğrayarak bizim bildiğimiz genel manada İslam değil barış ve selamet dileme, henüz dil ile ikrar etme anlamında kullanılmıştır.

¹¹⁴ “Bedeviler iman ettik dediler. De ki siz iman etmediniz amma Müslüman olduk, deyin.” Hucurat 49/ 14.

¹¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, VII/ 234.

¹¹⁶ “Rabbi ona (kendini Hakka) teslim et, dediği zaman o Âlemlerin Rabbine teslim oldum demişti.” Bakara 2/131

وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا¹¹⁷ bu ayeti kerimede de rabbimiz iman edenlere sesleniyor. Yani Allah'a ve peygambere iman eden, inanan, gönülden tasdik eden müminlere Allah resulüne salat ve selam etmelerini, tam bir teslimiyetle teslim olmalarını istemektedir. Burada da yine iman ve teslim kelimeleri beraber zikredilmiştir. Yani iman etmekle beraber gönlünüzde şek ve şüpheyeye yer vermeden peygambere de tam bir şekilde itaat edin deniliyor. Bu ayetle ilgili geniş açıklamayı peygambere teslimiyet konusunda ele alacağız.

وَكَانُوا مُسْلِمِينَ¹¹⁸ Rabbimiz ayetlerime inananlar Müslümandırlar derken burada da iman ve İslam birliğinden bahsetmiştir.

Buraya kadar iman kelimesini içeren bazı ayetlerden örnekler verdik. Bu kelime daha pek çok ayette fiil, ism-i fail, ism-i meful, mastar vb. şekillerde geçmektedir. Genel olarak ele aldığımız ayetlerle aynı veya benzer anlamlarda kullanılmıştır. Biz bu tariflerden hareketle diyebiliriz ki iman; bir kulun yaratıcısına gönülden gelerek tam bir tasdik ile inanmasıdır. Kulluğun kalbi boyutunu oluşturan bir duygudur(olgudur). Bu olgunun neticesinde ise inanan kul Allah'ın celal yönündeki tecellilerinden korunmuş olur. İnancı onu güven ve esenlik içinde kılar. Bu imanını koruyabildiği, kemale erdirebildiği sürece dünyada da ahirette de bu güven içerisinde yaşamını sürdürür.

İmanın zahiri açılımını ise teslimiyet oluşturur. Kalbin tasdiki neticesinde dilin ve azaların kalbe mutabık olması ve dış dünyaya bu tasdiği yansıtmasıdır. İman etmek beraberinde teslimiyeti de getirir. Ben inanıyorum ama denileni yapmam kendi bildiğim gibi yaşarım diyen kimse inancı varsa mümindir ama kemal cihetiyle noksan ve günahkâr olarak nitelenir. Ama hakikatte mümin birçok ayette de vasıfları anlatıldığı gibi tam bir mutmainlik içinde inanan ve inancının gereği boyun eğen, Allah'a ve Rasulüne şeksiz şüphesiz inancıyla beraber itaat eden kişidir. Bu bakımdan iman ve teslimiyet birbirini gerektirir ve ayrı düşünülemez. İmam-ı azam hazretlerinin fikhi açıdan tarifıyla bu bahsi tamamlıyoruz:

¹¹⁷ "Tam bir teslimiyetle de selam verin." Ahzap 33/ 56.

¹¹⁸ "(Ey benim ayetlerime iman edip de) Müslüman olan kullarım..." Zuhuf 43/ 69.

İman ikrar ve tasdiktir. İslam Allah'ın emirlerine teslim olmak ve bağlanmaktır. Bundan dolayı ikisi arasında lügati yönden fark vardır. Fakat şer'i hükümde islamsız iman imansız İslam olmaz. Bu ikisi zahir ile batın, yüz ile astar gibidir. Din de; iman, islam ve şeriatın hepsine birden konulan isimdir.¹¹⁹

1.2.1.2. İtaat

Tâa-Yetûu-Tav, Ettav-u sözlükte itaat, yumuşamak, başkasının irade ve emrine boyun eğmek ve *bihî* edatı ile alışmak, yatışmak gibi anlamlar ifade etmektedir.¹²⁰ İsteyerek, razı olarak uymak, istenileni yerine getirmek, inkiyad manasına haizdir, kerihe dediğimiz zorlamanın ise zıddıdır.

Tâatün de aynıdır. Ancak *Tâat* daha çok emredilen şeyleri uygulamak ve belirlenen şeyin peşinden gitmek anlamında kullanılır. وَيَقُولُونَ طَاعَةً¹²¹ ayetinde bu manadadır.

Tavea kökünden gelen *İstitâa* kelimesi de fiilin kendisi ile meydana gelen şeyin var olması yani güç yetirebilmek, yapabilmek anlamlarındadır.¹²²

Dini açıdan ise itaat Allah ve peygamberin emirlerine isteyerek uymak ve yasaklarından da kendi isteğiyle kaçınmaktır. Yerine getirilmesinden dolayı sevap elde edilecek olan herhangi bir ameli gerçekleştirmek anlamındadır. Kur'an'da itaat genel olarak övme ve yerme anlamlarında gelmiştir. İtaat edilenler açısından itaat emredilmiş veya yasaklanmıştır.

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ¹²³ ayetinde Allah'a, peygambere ve ulü'l-emre itaat edilmesi emrolunmuş, bu emre uyanlar övülmüş ve kendilerine mükâfatın olacağı müjdelenerek itaatkarlık teşvik edilmiştir. Ayete “*Ey inananlar*” hitabıyla giriş yapılması söz konusu olan emirlere tabi olmanın imanın bir gereği olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu ayet İslam dininin yasama kaynaklarını anlatma açısından önemlidir.

¹¹⁹ Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasan Nûreddîn Ali b. Sultan Muhammed, *Şerhu'l-Fikhi'l-ekber*, Mektebetü'l-İman, 2008, s. 15.

¹²⁰ Erkan, Arif, *El-Beyan (Arapça-Türkçe Büyük Sözlük)*, Huzur Yayınları, İstanbul 2012, s.1567.

¹²¹ “(Sana) Hayhay derler...” Nisa 4/ 81.

¹²² İsfahânî, *Müfredât*, s.310.

¹²³ “Allah'a itaat edin. Peygambere ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin.” Nisa 4/ 59.

Esas itibariyle yaşamada tek kaynak Allah'tır. Çünkü diğerleri bu kaynağa bağlıdırlar. Şayet Allah Peygamber'e itaati emretmemiş olsaydı Peygamber kaynak olmazdı. Aynı şekilde iş ve yönetim ehline de itaat etmeyi emretmemiş olsaydı o zaman amirlerin verdikleri emirlerin dini açıdan bir önemi bulunmazdı. Allah'a itaat ise yüce kitabında anlatılanlara itaat anlamındadır. Çünkü Allah gönderdiği vahiyle kullarına hitap etmektedir.

Ayette itaat lafzının Peygamber hakkında ikinci defa zikredilmesi Peygamber'e itaati pekiştirmek içindir. Nitekim dini insanlara tebliğde bulunan ve bu konuda aracı olan Peygamber'dir. Ayrıca Peygamber bu konuda masumdur, hata yapmaması için Allah tarafından korunmuştur. Bütün peygamberler de vahyi tebliğde bulunma konusunda masumdur. Bundan dolayı da onların dini konulardaki tebliğine uymak bir zorunluluktur. İctihatlarında bir yanılma söz konusu olduğunda da bu durum Allah tarafından vahiy yoluyla düzeltilmiştir. Bu sebeple Peygamber iman edenlere örnek gösterilmiştir.

Ulu'l-emr konusunda da müfessirlerin çeşitli görüşleri olmuştur. Bunların kimler olduklarını üç maddede toplamak mümkündür:

- a- Raşit halifelerdir
- b- Yöneticiler ve askeri komutanlardır.
- c- Din bilginleridir.

Esasında ayette *ulu'l-emr* ifadesiyle itaat edilecek kimselerin bizzat belirli olmayışı anlamın daha geniş bir alanı içermesinden dolayıdır. Bu sebeple anlam söz konusu sınıfları içerdiği gibi işin uzmanı olan sair kişileri de kapsar. Bununla beraber ayetin siyakı yöneticilerle alakalı olduğundan öncelikle onların kastedildiğini söylemek de mümkündür. Ayrıca itaat lafzının *ulu'l-emr* için tekrar edilmemesi bu kişilerin verdikleri emirlerin Allah'ın ve Peygamber'in emirlerine uymadıkları takdirde onlara itaat edilmeyeceği sonucu da çıkmaktadır.¹²⁴

Rabbimiz Kitabında itaat edilmesi gerekenlerin yanında dini konularda, kâfir, müşrik, münafık ve ehli kitaba, bozguncu, günahkâr, müsrif, yalancı ve yalanlayıcı

¹²⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, 1/ 525.

insanlara itaat olunmaması gerektiğini de bildirmiştir. Lügat anlamlarından hareketle bazı ayetleri inceleyerek itaat kelimesini daha iyi anlamlandırmaya çalışalım:

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ¹²⁵ bu ayeti kerimede münafıklardan bahsedilir. Onlar Peygamberimize baş üstüne, senin emirlerini yerine getireceğiz dediler ama kendileri huzurundan ayrıldıklarında verdikleri sözde durmadılar ve itaatsiz davrandılar.

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ¹²⁶ aynı surenin bir başka ayeti de peygambere itaatin önemini vurgulamaktadır. Rabbimiz peygambere itaatin kendisine itaat etmek olduğunu dile getiriyor. Çünkü peygamberimiz kendi hevâ ve hevesiyle değil ancak Allah'ın kendisine “emret” dediğini emreder “nehyet” dediğini de nehyedip yasaklar. Buna binaen de Peygamberin emredip yasakladığı hususlarda Ona tabi olmak bizzat Yüce Allah'a ittiba göstermektir.¹²⁷

وَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ¹²⁸ bu ayette kelimemiz emir fiil olarak gelmiştir. Rabbimiz inkârcılara ve iman etmiş gibi görünen münafıklara tabi olmayı yasaklamıştır. Kalbini zikirden, bizi anmaktan alıkoyduğumuz kişiye itaat etme, onun sözlerini ve emirlerini isteklerini yerine getirme buyrulmuştur. Çünkü dünyanın süsüne, ihtişamına aldanıp onun peşinde giden, hevâ ve hevesine yönelip Hak'tan uzaklaşan kişi yöneldiği istek ve arzulara göre talimatlarda bulunur dolayısıyla da bu kişilere itaat edilmemesi bildirilmiştir.

إِنِّيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا¹²⁹ ayetinde de tâat lafzı zıt anlamıyla beraber gelmiştir. Allah göğşe ve yere isteyerek ya da gönülsüz olarak gelin dediğinde her ikisi de gönüllü olarak ona gelececeklerini, isteyerek itaat edeceklerini bildirmişlerdir.

Bütün bu anlatılanları bir araya getirip bütünleştirdiğimizde itaat kelimesi severek ve arzu ederek zorlamaksızın meydana gelen bir boyun eğme ve yerine getirme temayülüdür. Teslimiyet kavramıyla bu yönde benzerlik göstermektedir. Bir yönüyle de baktığımızdan itaat teslim olmanın doğal bir sonucu olmaktadır. Çünkü her

¹²⁵ “(Sana) Hayhay derler...” Nisa 4/ 81.

¹²⁶ “Kim o Peygambere itaat ederse muhakkak Allah'a itaat etmiştir.” Nisa 4/ 80.

¹²⁷ Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, I/ 242.

¹²⁸ “Kâfirlere de münafıklara da itaat etme.” Ahzap 33/ 48.

¹²⁹ “İkiniz de ister istemez gelin.” Fussilet 41/ 11.

yönüyle benimseyip, kabullenilmeyen bir varlığa itaat de olmaz. O zaman teslimiyet imanın, itaat de teslimiyetin açılımını oluşturur diyebiliriz.

Beşeri açıdan ele aldığımızda itaat olgusu tabii ve bilinçli bir varlık olan insan için kaçınılmaz bir davranış biçimidir. Fakat bu temayülünü yönlendireceği varlık açısından hürriyet ve irade sahibi kılınmıştır. Ya yaratıcısının emri mucibince kullanacak ya da kendince objelere yönelecektir. Ayrıca Allah'a ve Resulüne itaati emreden bazı ayetlerde ise itaatin imanın bir neticesi ve mümin olmanın temel vasfı olduğunu görmekteyiz.¹³⁰

1.2.1.3. Tevekkül

Tevekkül kelimesi tef'ul babından mastardır. Lafız, bir kimse bir işi kendi üstlenmeyip o hususta bir başkasının yeterliliğine güvendiğinde söylenen 'vekele emruhu ila filanın' işini falancaya bıraktı' ifadesinden alınmıştır.¹³¹ Vekele ise bir işe güç yetiremeyip, acziyet gösterip o işi başkasına havale etmektir. Bu kökten gelen tevekkül de acziyetini belirtip başkasına güvenme,¹³² onu kendi yerine vekil olarak seçmektir.¹³³

Tevekkül iki şekilde oluşur: İlki *tevekkeltü li fülânin* denir ki ben falanca kişinin vekiliyim, onun işlerini ben yerine getiriyorum anlamındadır. İkincisi ise *tevekkeltü aleyhi, vekeltühü, fetevekkele lî* denir. Bu da ben ona itimat edip işlerimi ona teslim ve emanet ettim anlamındadır.¹³⁴

Asıl itibariyle tevekkül Allah'ın katında olana güvenme ve insanların elindekinden ümidini kesmedir.¹³⁵ İnsanı ilgilendiren her konuda Allah'a dayanmak, itimat etmek, teslim olmak ve tüm işlerini Ona havale etmek demektir. Bu da şu manadadır ki Allah'ın yardımını haktır, çalışanın emeklerini hiçbir zaman boşa

¹³⁰ Alper, Ömer Mahir, "İtaat" *DİA*, İstanbul 2001, XXIII/ 444.

¹³¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, Razi 7-41

¹³² Cevherî, *Sıhâh*, V/ 1844.

¹³³ İsfahânî, *Müfredât*, s.531.

¹³⁴ İsfahânî, *Müfredât*, s.531.

¹³⁵ Cürçânî, *et-Ta'rifât*, s.74; Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, XXXI/ 98.

çıkarmayacaktır, sevabını ve ecrini eksiksiz verecek, duaları kabul edecek olduğu, adil olduğu, asla zulmetmeyeceği konusunda kalben itikat etmek ve Ona güvenmektir.¹³⁶

فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ¹³⁷ ayetinde tevekkülün tefsire yönelik şöyle söylenir: “Tevekkül bazı cahil kimselerin zannettiği gibi insanın kendini ihmal etmesi demek değildir. Eğer böyle olsaydı bu ayetteki müşavere emri tevekküle engel olurdu. Tevekkül insanın zahiri sebeplere uyması ve fakat kalbini onlara bağlamayıp Hak Teâlâ’nın korumasına dayanması demektir.”¹³⁸ Burada da açıklandığı gibi tevekkül hiçbir çaba ve gayret göstermeksizin ya da hiçbir sebebe müracaat etmeksizin bir işi başkasının yapmasına havale etmek değildir. Nitekim bir hadisi şerifte Peygamber efendimiz; “*deveni bağla ondan sonra tevekkül et*” buyurmuştur.¹³⁹ Bu da gösteriyor ki asıl tevekkül bir kulun üzerine düşeni hakkıyla yerine getirdikten sonra nihai sonucu mutmain bir kalple hak Teâlâ’ya havale etmesidir. Böylece kendine mütevekkil olan bir kulunun Allah da vekilliğini üstlenecektir. Nitekim rabbimiz وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ¹⁴⁰ ayetinde Uhud savaşının akabinde Ebu Süfyan’la bir yıl sonra Bedir’de karşılaşmak için sözleşen ve hazırlık yapan peygamberimiz ve ashabını caydırmak için münafıklar yalan uydurmuşlardı. Şöyle ki düşmanlarının daha da büyük bir orduyla üzerlerine geldiklerini haber vererek islam ordusunu korkutmak istemelerine rağmen onlar Allah’ı kendilerine vekil tayin etmişlerdir ve bu teslimiyet üzerine de rabbimiz onlara yardım etmiş, düşmanların kalplerine korku vererek onları hezimete uğratmıştır.

وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ¹⁴¹ ayetinde de Rabbimiz sadece kendisine güvenilmesini kendinden başkasına güvenip bel bağlanmamasını buyuruyor. Ayrıca bu ayet, insanın maruz kaldığı kötülük ve belaları Allah’a tevekkül ederek savuşturması ve bu tevekkül ile sızlanmayı ve şikâyeti bırakması gerektiğine ve imanla tevekkül arasında kuvvetli bir bağ bulunduğuna delildir. Ayette tevekkül etmek imanın gereği olarak vurgulanmıştır.¹⁴²

¹³⁶ Karaman, Fikret v. Dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.658.

¹³⁷ “Bir kere de azmettin mi artık Allah’a güvenip dayan.” A-li imran 3/ 159.

¹³⁸ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, IX/ 69; *Kurtubî, el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, V/ 384.

¹³⁹ Tirmizi, “Kiyameh”, 60.

¹⁴⁰ “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.” Al-i imran 3/ 173.

¹⁴¹ “Mü’minler ancak Allah’a güvenip dayanmalıdır.” Al-i imran 3/ 122.

¹⁴² Bursevi, *Ruhu’l- Beyan Tefsiri*, II/ 76.

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ¹⁴³ ayetinde Hz. Yakup oğulları için tedbirli bir davranışı önerdikten sonra Allah'a tevekkül etmeyi unutmamıştır. Bu ayette de kulun öncelikle kendi üzerine düşeni yapması ondan sonrasında ise takdirin, kazanın Hakka bırakılması, Onun verdiği hükme razı olunması gerektiği vurgulanmıştır.

فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ¹⁴⁴ burada tevekkül ve İslam lafızları beraber kullanılmıştır. Eğer teslim olduysanız Müslümansanız bunun sonucu da inandığınız varlığa tevekkül etmektir. Tevekkülde İslam yani Müslüman olmak şarttır. Bu ise Müslümanların Allah' a teslim olmaları gerektiğidir. Yani varlıklarını bütünüyle ve ihlaslı olarak Allah'a teslim ederler. Gönüllerinde şeytana bir yer bırakmazlar. Çünkü tevekkül karışıklık ve tereddüt değil samimiyet ve dürüstlük gerektirir.¹⁴⁵

Zira İslam teslim olmak, boyun bükme, Allah'ın emir ve yasaklarına riayet edip, inâdî özellikleri terk etmektir. İman ise gönlün Vacibu'1 -Vücut olan rabbimizin tek olduğunu, Onun dışında kalanların muhdes varlıklar olduğunu ve yaratıcısının yönetimi, tasarrufu ve kahrı altında olduklarını idrak etmesidir. Bu iki durum tahakkuk ettiğinde ise kul bütün işlerini Allah'a havale eder. Ve gönlünde Allah'a tevekkül etmenin nuru, huzuru meydana gelir. Allah'a tevekkül ise işlerin tamamını Ona devretmek ve bütün hallerde Ona güvenip dayanmaktır. Her şeyle Allah'a tevekkül edip Ona yönelen kimseye Allah her türlü musibet hususunda kâfidir, ona yardımcı olur. Zira pek çok ayette rabbimiz bu hakikati bildirmiştir.¹⁴⁶

Kur'an'da bu ve benzeri pek çok ayette tevekkül kavramı çeşitli kelime kalıplarıyla gelmiştir. Bu ayetlerde başlıca içerdiği anlamlar; Allah'a sığınmak, ona güvenip dayanmak ve bağlanmak gerektiğidir. Ayrıca bu bağlılığın İslam akidesinin bir gereği ve Allah'a ihlasla iman etmenin ve teslimiyet göstermenin zorunlu sonucu olduğu da vurgulanmıştır.¹⁴⁷ Görüldüğü gibi hakkıyla tevekkül hakkıyla teslimiyetin zorunlu bir sonucunu oluşturmaktadır

¹⁴³ "Ben ancak Ona güvenip dayandım..." Yusuf 12/ 67.

¹⁴⁴ "Ona teslim olmuş Müslümanlar iseniz artık ancak Ona güvenip dayanın." Yunus 10/ 84.

¹⁴⁵ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, II/ 495.

¹⁴⁶ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XVII/ 152.

¹⁴⁷ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I/ 703.

1.2.1.4. Tefviz

Fevveza nın mastarı olarak kullanılan *Tefviz*, sözlük anlamı itibari ile bir kimseye bir işi ihale ve sipariş etmek, bırakmak demektir.¹⁴⁸ Bir işi emanet etmek, onu devretmek, ona bırakmak ve o konuda o varlığı hâkim kabul etmektir. Bir dua hadis-i şerifinde *Fevveztü emri ileyk* geçmektedir.¹⁴⁹ Kişinin kendisine mahsus olan tasarruf ve idare hakkını başka birine devretmesi, samimi bir şekilde elinden gelen gayreti sarf ettikten sonra oluşacak netice için Allah'a tevekkül etmesidir.¹⁵⁰

Tasavvuf dilinde tefviz, kulun işlerini tamamıyla Allah'a havale etmesi ve Onun yerine getirdiği her fiili mutmain bir kalple karşılaması, kalben ya da diliyle hiçbir konuda Ona aykırı davranmaması, itiraz etmemesi, sızlanışta bulunmaması ve verdiği hükümlerde gönlünde hiçbir rahatsızlık belirmemesi demektir. Tefviz tevekkülün en kâmil şeklidir.¹⁵¹ Yani tevekkülün en zirve noktasını oluşturmaktadır.

أَفْوَضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ¹⁵² başıma gelebilecek her türlü musibetten beni muhafaza etmesi için işlerimi Allah'a havale ediyorum. Firavunun kavminden olan fakat ona değil peygambere inanmış olan bu kişi kendisini ölümle tehdit ettiklerinde bu sözü söyler. Yani ben sizin tehditlerinize karşı her şeyimle rabbime teslim oldum ve sizi ona havale ettim demektir. Ayetin ifadesiyle tefviz takdir olunan şey neyse henüz vukuu bulmadan onu Allah'a havale etmek demektir. Buna mukabil takdir olunan gerçekleştiğinde ise işi Allah'a bırakmaya teslim denilir.¹⁵³ Teslim ve tefviz arasındaki farklardan biri de tefviz Allah'ın bizim için hayırlı olanı takdir edeceğine, merhametli ve yüce olduğuna ve bütün işleri vukuundan önce ve sonra sahibine havale etmektir. Eğer aklın bu işe mutabakatı olmazsa teslim olur.¹⁵⁴

Aralarında anlam farkı olmakla beraber her iki lafızda da temel mana işi Allah'a bırakma Ona boyun eğme ve Ona güvenmedir.

¹⁴⁸ Erkan, *El-Beyan*, s.1815.

¹⁴⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, VII/ 210.

¹⁵⁰ Topaloğlu, Bekir; Çelebi, İlyas, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İsam yayınları, İstanbul 2010, s.308.

¹⁵¹ Karaman, Fikret v. Dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.643.

¹⁵² "Ben işimi Allah'a ısmarlıyorum." Mümin 40/ 44.

¹⁵³ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, VII/ 3559.

¹⁵⁴ Kaşani, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü* (Çv. Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s.145.

1.2.1.5. Rıza

Sözlük anlamı olarak rıza *radiye* kökünden gelen mastardır. Kabul, kanaat, hoşnutluk razı olma gibi anlamlara gelir. *Radiye* ise seçmek, razı olmak, kabul etmek anlamındadır.¹⁵⁵

Kulun Allah'tan razı olmasının anlamı mukadderat nasıl vuku bulsa da ona hoşnutluk göstermesidir. Allah'ın kuldun razı olması ise onun, emirlerini yerine getirdiğini ve yasaklarından uzak durduğunu bilmesidir.¹⁵⁶ Diğer bir açıdan Rabbimizin kullarından razı olması, onların yaptıkları fiillerden ve kulluktan hoşnut olması, kulların rızası ise bu fiillerin karşılığında memnun olmasıdır.¹⁵⁷

Rıza aynı zamanda kaza olunan acı şeylere kalbin mutlu olabilmesidir.¹⁵⁸ Gücenmenin zıddıdır.¹⁵⁹ Yani kalbin en ufak bir incinme ve gücenme hissetmeden başına gelenlerden hoşnut olmasıdır.

Tasavvufi açıdan baktığımızda rıza, halden hoşnut olma ve tam bir doğru duruş sergilemedir. Bunu sergilerken öne geçme, arda kalma, ne eksik ne fazla yapma ne de herhangi bir hal değişikliği yoktur. *Rızay-ı amme*: Rab olarak Allah'tan, din olarak İslam'dan ve peygamber olarak da Hz Muhammed'den razı olmak ve onları kabul etmektir. Bu hal sonucunda Allah ve resulü kişiye en sevdiği, itaate en layık varlık haline gelir.¹⁶⁰

Rıza, tevekkül makamının en zirvesinde bulunan aşk, şevk, teslimiyet, yakîn ve murakabe halleri ve nurlarının birleşmesiyle oluşan Allah'ın hoşnutluğunun veli kulları üzerinde tecelli ettiği bir hal ve makamdır.¹⁶¹

Bu ifadeden de anlaşıldığı gibi rıza, teslimiyet ve diğer sayılan özelliklerin bir müminde cem etmesiyle oluşmuş kapsamlı bir cevherdir. Tevekkül makamının en

¹⁵⁵ Erkan, *El-Beyan*, s.1257.

¹⁵⁶ İsfahânî, *Müfredât*, s.197.

¹⁵⁷ Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, XXXVIII/ 156.

¹⁵⁸ Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s.114.

¹⁵⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIV/ 323.

¹⁶⁰ Kaşani, *Tasavvuf Sözlüğü*, s.267.

¹⁶¹ Özdağ, Musa, *Mehmed Feyzi Efendi'den Feyizler*, Kutlu Bilgi Yayınları, İstanbul 2016, II/ 426.

doruk noktasında yer alır. Nitekim imanın kemaline ulaşmak da bu cevhere sahip olmakla gerçekleşir. Peygamberimiz; “*zâga taâmül iman*”¹⁶² buyurarak bu hakikatten bize haber vermiştir. Sözlük ve lügat anlamlarından hareketle ayetleri ele alarak rıza kavramını daha yakından anlamaya çalışalım:

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ¹⁶³ bir önceki ayetle de bağlantılı olarak Rabbimiz bütün işledikleri salih amel ve davranışlarına karşı onlardan razı olmuştur. O kullar da Rablerinden razı olmuşlardır. Çünkü bütün arzuların ve lezzetlerin en üstünü olan Allah’ın rızasına ermişler, gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, akılların idrak edemediği en yüce rızaya kavuşmuşlar, hoşnutluk makamına ulaşmışlardır.¹⁶⁴

وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا¹⁶⁵ çok önem ifade eden bu ayette Rabbimiz artık dinimizin kemale erdiğinden bahsediyor. Size din olarak sadece İslam’ı seçtim ve ondan hoşnut oldum buyurmuştur. Bu da Yüce dinimiz İslam’ın Allah katında beğenilen ve razı olunan din olduğunun kanıtıdır. “*Kim İslam’dan başka bir dinin ardına düşerse bu ondan kabul edilmeyecektir ve o ahirette hüsrana uğrayanlardan olacaktır*”¹⁶⁶ ayeti de bunu pekiştirmektedir.¹⁶⁷

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ¹⁶⁸ zekat taksimiyle alakalı olan ayetimizde Rabbimiz, peygamberimizin dağıttığına, az veya çok olduğuna bakmaksızın razı olsalar ve gönül rızasıyla kabul edip kendilerine kafi olacağına inansalar, Allah’ın kendilerine verdiği bir lütuf ve ihsan olarak bilseler ve daha sonraki zamanlarda daha çok zekâta sahip olabileceklerini düşünseler çok daha isabetli olacaklardı buyuruyor.¹⁶⁹

وَاتَّبِعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ¹⁷⁰ tevekkül bahsinde de değindiğimiz ayetin nüzul sebebini biraz daha kapsamlı anlatalım. Bu ayetler küçük bedir gazvesi dediğimiz olay münasebetiyle nazil olmuştur. Rivayet olunur ki Ebu Süfyan Uhud harbi sonrası

¹⁶² Müslim, “iman”, 56.

¹⁶³ “Allah bunlardan razı olmuştur, bunlar da Ondan hoşnut olmuşlardır.” Beyyine 98/ 8.

¹⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, IX/ 397.

¹⁶⁵ “Size din olarak Müslümanlığı (verip ondan) hoşnut oldum.” Maide 5/ 3.

¹⁶⁶ Al-i imran 3/ 85.

¹⁶⁷ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, XI/ 143.

¹⁶⁸ “Eğer onlar Allah ve Rasulü kendilerine ne veriyse buna razı olsalardı...” Tevbe 9/ 59.

¹⁶⁹ Bursevî, *Ruhu’l- Beyan Tefsiri*, III/ 450.

¹⁷⁰ “Allah’ın rızasına da uymuş bulundular.” Ali imran 3/ 174.

Mekke'ye gitmeye karar verdiği zaman “ey Muhammed sözleşme zamanımız küçük bedir mevsimi olsun, orada çarpışırız istersen” şeklinde seslenmişti. Hz Peygamber de Hz. Ömer'e “bu bizimle senin aranda inşallah” diye cevap vermesini emretmişti. Sözleştikleri zaman geldiğinde Ebu Süfyan askerleriyle yola çıktı. Mavruzzahran isimli yere konuşlandı. Fakat Allah kalbine öyle bir korku ve tedirginlik verdi ki cayıp dönmek istedi. O sırada Nuaym bin Mesud Eşceiye rast geldi ki bu adam umre yapmış geliyordu. Buna “Ey Nuaym ben Muhammed'le savaşmak için sözleşmişim ama bu sene kurak, ağaçlarda hayvan yayacağımız ve süt içeceğimiz daha bereketli bir sene bize daha uygundur. Bundan dolayı geri dönmek istiyorum. Fakat Muhammed gelir de ben gitmemiş olursam cesareti artar. Medine'ye git onları oyala geciktir sana 10 deve vereyim” demişti. Nuaym Medine'ye vardı. Gördü ki Müslümanlar hazırlanıyorlar. Onlara korku vermeye, gittikleri takdirde geri dönemeyeceklerine yönelik telkinlerde bulunmaya başladı. Bu söz bazıları üzerinde tesir bıraktı. Rasullullah müşahede edince “ Muhammedin canı elinde olan Allah'a yemin ederim ki ben yalnız da giderim” buyurdu ve beraberinde yetmiş kadar sahabe ile hareket etti ki İbn Mesud hazretleri de onlardandı. Gittiler, sözleştikleri yere vardılar. Küçük Bedir Kinaneoğullarına ait bir sudur ki burası bir pazar yeriydi. Burada her yıl sekiz gün toplanılırdı. Peygamberimiz ve ashabı müşriklerden kimseyle karşılaşmadılar. Yanlarında ticaret eşyaları ve mallar da vardı. Bunlarla alışverişlerini yaptılar. Bire iki kazandılar ve Medine'ye sağ salim, zengin olarak geri döndüler ki bu ayet bunlar hakkında inmiştir.¹⁷¹

1.2.1.6. Sıdk

Sadega, sadgan sözü yalansız doğru ve gerçek olanı söylemek demektir. Mastarı *essıdk* olarak da gelir. *Saddega* mastarı *tasdik* birini tasdik etmek doğrulamak.¹⁷²

Sıddık ise *sadık* ism-i failinin mübalağalı şeklidir. Hz Aişe ve Hz. Meryem için *sıddıka*, Hz Ebubekir için *sıddık* vasfı şöhret bulmuştur. Ayrıca bu lafız Kuran'da Hz. İbrahim, Hz İdris, HzYusuf peygamberler için de kullanılır. Yaşamında doğru olan,

¹⁷¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II/ 519.

¹⁷² Erkan, *El-Beyan*, s.1510.

doğruluğunun zirvesinde bulunan, sözünü amelleri ve davranışları ile destekleyen kimse manasındadır. Sıddıklar peygamberleri tasdik eden, doğrulayan, Allah ve Peygamberin emir ve yasakları doğrultusunda hayat süren kimselerdir.¹⁷³

Bu kelimemiz *sadega*, *saddega*, *sıdg*, *sadıg* vb. şekillerde birçok ayette geçmektedir:

وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ¹⁷⁴ ayette iblis onlar aleyhindeki zannını doğruladı, o zannın doğru olduğunu gördü, tasdik etti anlamındadır.¹⁷⁵ Burada *sadega* kelimesinin sadece hak yolda olanlar için kullanılan bir kelime olmadığını görmüş oluyoruz. Ayette şeytan da zannını doğruladı derken bu kelime geçmiştir. Sözünü doğrulamasından kasıt ise şeytan Allah'tan mühlet isteyip kullarını azdıracağı konusunda yemin etmişti.¹⁷⁶ İşte burada Sebe kavminin azgınlığına sebep olduğu için sözünü doğrulamış oldu.

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ¹⁷⁷ ayet Hz Muhammed ve ona tabi olan müminler hakkındadır. İşte bu müminler hayatlarında doğrulukla ve tasdik etmeleriyle nitelenmiş olanlardır. Bu ayet bize Allah Rasulünün de Yüce Allah'ın katından getirmiş olduğu gerçekleri tasdik etmekte ve onları kabul etmekte olduğunu gösterir.¹⁷⁸

فَلَا صَدَقَ¹⁷⁹ bu ayetler İslam'ın baş düşmanı Ebu Cehille ilgilidir. Bu kimsenin hem itikadi hem de ameli ve dünyevi açıdan nasıl çalıştığını anlatmıştır. İtikatla ilgili olarak o din hususunda hiçbir şeyi tasdik etmemiş her şeyi yalanlamıştır. İbadet açısından ise namaz kılmamış, hiçbir vecibeyi yerine getirmemiş aksine sırtını dönmüş ve yüz çevirip gitmiştir.¹⁸⁰

Bu insan Rasulullahı ve tasdik etmesi gerekeni tasdik etmedi ve yalanladı. Bu ayette de tasdik zıddı kizb ile peş peşe kullanılmıştır.

وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ¹⁸¹ ayette tasdik şeklinde gelmiştir. Kur'an'ın kendinden önce gönderilen ilahi kitapları doğrulayıcı ve tasdik edici olduğunu bildiriyor. Nitekim

¹⁷³ Karaman, Fikret v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.591

¹⁷⁴ "Ant olsun İblis onlar aleyhindeki zannını gerçekleştirmişti..." Sebe 34/ 20.

¹⁷⁵ Nesefî, *Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-te'vil*, III/ 981.

¹⁷⁶ Hicr 15/ 39.

¹⁷⁷ "Doğruyu getirene ve onu tasdik edenlere gelince..." Zümer 39/ 33.

¹⁷⁸ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, VII/ 254.

¹⁷⁹ "İşte o tasdik etmemiş..." Kıyamet 75/ 31.

¹⁸⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXX/ 232.

¹⁸¹ "O ancak kendinden evvelki (kitapları) tasdik eder..." Yunus 10/ 37.

Kur'an, daha önce Tevrat'ta ve İncil'de de yer alan kıssalara değinmiştir. Ayrıca bu kitaplarda son Peygamber Hz Muhammedin geleceğinin haber verilmesi dolayısıyla önceki kitapları doğrulaması ve tasdik edip desteklemesi anlamındadır.¹⁸² Ayrıca zamanın ve insanların gelişmeleri doğrultusunda yeni hükümler içermesi yanında tahrife uğradığı için de şüpheli hale gelmiş olan Tevrat ya da İncil gibi kutsal kitapların hatalarını bildirerek ve gidererek onların doğru olan asıllarını tasdiklemesi ve yeni bir surette tekrar insanlığa sunmasıdır.¹⁸³

Bütün dinler tevhit inancını esas almaları noktasında aslında özde aynı gönderilmişlerdir. Ameli noktalarda farklılık arz ederler. Son ilahi kitap olan Kur'an da tevhit inancı noktasında diğerlerini tasdik etmiş ve daha da pekiştirmek suretiyle kuvvetlendirmiştir.

Bir başka açıdan şöyle de denilebilir: O ancak Âlemlerin Rabbi tarafından doğrulanan, Onun tarafından tafsilatlı olarak açıklanan ve bu konuda kendisinde hiçbir surette şüphe barındırmayan kitaptır.¹⁸⁴

وَلَكِنْ تَصَدِّقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ¹⁸⁵ bu ayette Yusuf kıssasının uydurulmuş olmadığını bilakis kendinden öncekileri tasdik eden, doğrulayan bir kıssa olduğundan bahsetmiştir.

Buraya kadar teslimiyet kelimesiyle aynı ya da yakın anlamlı bazı kelimeleri inceleyip ayetlerde kullanılış şekillerini ele aldık ve hangi anlamlarda geldiklerini görmeye çalıştık. Şimdi teslimiyet kavramıyla zıt anlam içeren bazı kelimelere değineceğiz.

¹⁸² Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XVII/ 99.

¹⁸³ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III/ 104.

¹⁸⁴ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, II/ 486.

¹⁸⁵ "O ancak kendinden evvelki (kitapları) tasdik eder..." Yusuf 12/ 111.

1.2.2. Zıt Anlam İfade Eden Kelimeler

1.2.2.1. İsyân

Asâ, Yağsı, Asyen, Mağsıyyeten, Isyanen sözlükte asi olmak, başkaldırmak, itaat etmemek, inat edip emre muhalefet etmek anlamındadır.¹⁸⁶

Asen kelimesinin aslı *vav*'dır. Çoğulu *usıyye* şeklindedir. *Asavtühü* 'ona *asa* ile vurdum', *asavtü bisseyfi* 'kılıçla vurdum' demektir.

Asâ, isyanen başkaldırdı, boyun eğmez hale geldi. Bu kelimenin asıl anlamı kişinin asasıyla, değneğiyle kendisini muhafaza etmesidir.¹⁸⁷

İsyân; itaat etmemek, inatla emredilen şeye muhalefette bulunmak, inatla imtina etmek çekinmek ve azgınlık göstermek anlamlarında olup itaatin zıddıdır. Genellikle Araplar bir kölenin efendisine karşı gelip onun emirlerine itaatsizlik gösterdiği zaman *asâ* fiilini kullanmışlardır.

Dini literatürde isyan; Allah ve resulünün emirlerine karşı muhalefet etmek, itaatsizlik göstermektir. Bu manada iki kısma ayırabiliriz:

- a- İslam'ın getirmiş olduğu hükümleri, Allah'ın emir ve yasaklarını reddetmek ve kabulden imtinada bulunmak. Bu bir inkâr durumudur.
- b- Mü'menün bih dediğimiz iman edilmesi gereken hakikatlere inanmakla birlikte emir ve yasakları yerine getirmemek, itaatsizlik etmektir. Bu da fisk ve hata durumudur.

Buradan anlaşılan eğer isyan Allah ve rasulünün emir ve yasaklarını, helal ve haramlarını kabul etmemek, bunlara inanmamak şeklinde olursa küfür, bunları tasdik ve iman ettiği halde emir ve yasakları uygulamama yönüyle asi olursa bu da fisk olur. Hangi anlamı içerirse içersin yani ister küfür ister fisk olsun ikisi de zulümdür. Her isyankâr önce kendi nefesine zulmetmiştir. Çünkü isyan etmek suretiyle kendine zarar vermiş, kendini ilahi cezaya hapsetmiştir.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Erkan, *El-Beyan*, s.1663.

¹⁸⁷ İsfahânî, *Müfredât*, s.337.

¹⁸⁸ Karaman, Fikret v.dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 341.

Ayetlerdeki kullanımlarına bakarak kelitemizi daha iyi anlamlandırmaya çalışalım:

وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى¹⁸⁹ bu ayette Yaratıcısının yaklaşmayın ve Ondan yemeyin dediği meyveyi eşiyle beraber şeytanın vesvesesine aldanıp yiyen Hz Adem'in bu fiili isyan etmek olarak ifade edilir. Bu eylemlerinin akabinde açılan yerlerini örtmek için incir yapraklarını yapıştırıyorlardı. Âdem rabbine asi oldu da düşünme yetisini kaybetti, şaşkınlığa düştü. İbn İsa'dan gelen rivayette 'O bu fiiliyle hüsrana uğrayanlardan oldu' demiştir. Kısaca isyan; bir işin, emrin ya da nehyin aksine vuku bulmasıdır. Bu durum bazen kasıtlı olur, bu takdirde günah olarak adlandırılır. Bazen de kasıtsız olur o zaman da zelle olarak isimlendirilir.¹⁹⁰Zelle bunu yapan kimse açısından masiyet olarak nitelenemez dedik. Çünkü zelle, yapanın işlerken kastetmediği, mubah bir eylem yapma niyeti ve amacıyla işlemiş olduğu haram davranıştır. Peygamberlerin ismeti esasına binaen zikredilen zellenin anlamı onların Haktan sapıp batıla doğru yönelmeleri değildir. Bunun manası onların daha üstün olanı yapmayıp bir alt düzeyde bulunan üstün olanı yerine getirmeleri demektir. Hz Âdem yasaklanan ağaçtan yememeyi günahı ya da isyanı kastetmiş olduğu için değil kendince bir içtihat yaparak terk etmiştir. İctihadında ise izlediği esas şu şekilde olmuştur: Hz. Âdem yasaklanan şeyin bizzat muayyen bir ağaca mahsus olduğunu, o ağacın cinsinin bunu kapsamadığını düşünmüştür.

İbn Ata'ya göre isyan fiili olumsuz manayadır ancak Hz Âdem tövbe etmek suretiyle bir sonraki ayetin de ifade ettiği gibi Allah'ın affına mazhar olmuş ve bu kötü özellik ondan ayrılmıştır. Nitekim bir hadiste şöyle gelmiştir: *“Âdemle Musa tartışırlar. Musa derki 'ey Âdem sen bizim atamız olarak bizi hayal kırıklığına uğrattın ve işlediğin bir hata sebebiyle cennetten çıkmamıza sebep oldun. Âdem şöyle karşılık verir. 'Sen Musa'sın. Allah sana kendisiyle konuşma fırsatı bahşederek seni seçti. Sana kendi eliyle Tevrat'ı yazdı. Şimdi sen yüce Allah'ın bana takdir etmiş olduğu bir meselede beni kınıyor musun?'”* Resulullah ise sonunda şöyle buyurur: *'Âdem Musa'ya tartışmada galip geldi.'*¹⁹¹

¹⁸⁹ “Âdem, Rabbine karşı geldi de şaşıp kaldı.” Taha 20/ 121.

¹⁹⁰ Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, III/ 726.

¹⁹¹ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, V/ 282. (Hadis için Bkz. Buhari, “Kader”, 11.)

Âdem ile Havva'nın Allah'ın kendilerine yasakladığı ağaçtan yemelerinin akabinde ayıp yerlerinin ortaya çıktığını söyledik. Bununla ilgili İbn Abbas şöyle der: Allah'ın onlara ilk yaratılıştan sonra giydirdiği nurdan elbiseden soyundular ve sonucunda ayıp yerleri ortaya çıktı. Cennet yapraklarıyla ayıp yerlerini gizlemeye çalıştılar. 'Ve asâ' Âdem ağaçtan yemek suretiyle rabbinin emrine muhalefet etti ve düşmanın sözüne kandığı için cennette ebedi olarak yaşama umudunu kaybetti. Hatasının küçük görünmesine rağmen yüce Allah'ın Hz Âdem'in bu davranışını isyan ve sapıklık olarak nitelemesi bu olayın önemini gösterir ve Âdem'den neşet edecek zürriyetin böyle hataları işlemelerini vurgulu bir şekilde yasaklar.¹⁹²

Bu ayetle ilgili şöyle de denmiştir: Allah'ın emrine karşı gelmede ve Âdem'in yaptığı zellede mükellefler için net bir yasaklama ve kifayetli bir nasihat vardır. Sanki burada mükelleflere 'bilin ve ibret alın, yaptığı bu kaba davranıştan ötürü Allah'ın değer vererek yarattığı masum bir peygamberin bile zellesi nasıl teşhir edildi. Öyleyse sizler büyük günahlar bir tarafa sizden sudur edebilecek küçük günahlarda bile asla ihmalkâr davranmayın'¹⁹³ demek istenmiştir.

Yalanın ne olduğunu bilmeyen ve daha önce hiç yalanla karşılaşmamış olan birinin söylenilenlere inanması doğaldır. Hz. Âdem de her söylenilene doğru telakki ettiğinden şeytanın sözüne ve hilesine de kanmıştır. Burada Rabbimizin emrine muhalefetin ne kadar acı sonuçlara götürebileceğini müşahede etmiş oluyoruz. Ama önemli olan bir diğer husus atamız Âdem'in isyanında kararlı durmayıp hemen akabinde tövbe istiğfara sarılmasıdır. Bu da onu ve onun nezdinde insanı şeytandan ayıran en önemli vasıftır.

Ayetle ilgili diğer bir husus da isyanın neticesinin kişiyi azgınlığa götürmek olduğudur. Her isyankâr aynı zamanda haddi ve hududu aşan bir zalime dönüşmüş olur.

فَكَذَّبَ وَعَصَى¹⁹⁴ Firavunun azgınlığına karşı Allah Hz Musa'yı onu dize getirmekle görevlendirmişti. Fakat Firavun Musa'yı hemen yalanladı. Son derece gururlu ve inatçı biri olduğundan hiç akıl yürütmeden, fikretmeden Onun mucizelerini büyü diye

¹⁹² Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, II/ 250.

¹⁹³ Neseî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, III/ 726.

¹⁹⁴ "Fakat(Firavun Musa'yı) yalanladı,(Allah'a) isyan etti." Nâziat 79/ 21.

isimlendirdi. Kibriyle ve küstahlığıyla Allah'a isyan etti. Öyle ki Âlemlerin Rabbinin varlığını inkâra cüret etti.¹⁹⁵

ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ¹⁹⁶ İsrail oğulları Hz Musa da dahil kendilerine gönderilen bütün nebilere sıkıntı vermiştir. Ta ki onları öldürmeye kadar aşırı gitmişlerdir. Onları, nebileri katletmeye sürükleyen neden ise isyankârlıkları ve aşırı düşmanlıklarıdır. Çünkü küçük günahlara devam etmek nihayetinde kişiyi büyük günahlara düşürür. Bu tıpkı küçük sevaplara müdâvim olan kişinin büyük sevapları aramaya yönelmesi gibidir. İsrail oğullarının gazaba uğramalarının nedeni ise inâdî bir küfre sahip olmaları, haksız yere nebileri öldürmeleri, büyük günahlarda devamlı ve istikrarlı olmaları, Allah'ın koyduğu sınırları tecavüz etmeleri, bu konuda sınır tanımamalarıdır.

إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا¹⁹⁷ şüphesiz ki şeytan isyankarlığıyla Allah'a karşı gelmiştir. Rabbine kullukta bulunup emirlerini yerine getirmeyi gururuna yedirememiştir. Kendisi sapkınlığa uğradığı gibi kim de ona uyarsa onu sapıtır.¹⁹⁸ Ayette itaat yerine ibadet lafzı gelmiştir. Çünkü Allah'a isyan hususunda bir şeye itaat eden aynı zamanda o şeye ibadet etmiş olur.¹⁹⁹

Allah'ın emrettiği şeylere aykırı olmasına rağmen şeytanın emrine itaat etmek ona tapınma ve onu mabut edinme anlamına gelir. Kur'an akla ve mantığa, hak ve hakikate, ahlaka ve vicdana aykırı olan her türlü davranışı şeytani ve şeytani sâiklere boyun eğme yönünde gerçekleştirilen her türlü bilinçli faaliyeti de şeytana tapma olarak tanımlar.²⁰⁰ Bu bakımdan kişinin putlara tapınması da bir bakıma şeytana tapmasıdır. Çünkü bu işi süsleyip bezeyen, o kişiyi putperestliğe özendiren şeytandır. Âdem'e ve nezdinde insana secdeden imtina etmesi de bu isyanındandır. Bilinmelidir ki âsiye itaat öfkeyi doğurur ve nimetin kaybedilmesine sebebiyet verir.²⁰¹

وَكُرْهُ الْيَكْمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ²⁰² *asâ* kelimesi Kur'an'da sadece bu ayette isyan olarak geçmektedir. İsyân emredileni yerine getirmemek ve terk etmek anlamında olup

¹⁹⁵ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, IX/ 478.

¹⁹⁶ "Bu, isyan eylediklerinden ve aşırı gittiklerindendi." Bakara 2/ 61.

¹⁹⁷ "Çünkü şeytan hakkıyla esirgeyen (Allah)'a çok asi olmuştur." Meryem 19/ 44.

¹⁹⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, II/ 218.

¹⁹⁹ *Kurtubî, el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, XIII/ 457.

²⁰⁰ Esed, Muhammed, II/ 615.

²⁰¹ Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, V/ 187.

²⁰² "(Allah) küfrü, fasıklığı ve isyanı size çirkin gösterdi." Hucurat 49/ 7.

genelde fiille alakalıdır. Burada son derece güzel bir tertip vardır. Allah Teâlâ önce küfrü size çirkin gösterdi buyurmuştur ki içlerinde en kötü fiil budur. Daha sonra fâsıklığı buyurmuştur yani dilden sadır olan kötü şeyleri de size çirkin gösterdi. En sonda da isyanı demiştir ki bu da bunlar arasında en aşağı konumda bulunanıdır. Yani Rabbiniz en küçük olan isyan hususunda dahi size müsaade vermemiştir. Bazı kimseler ise ayetteki küfür lafzı ile açıkça küfür kabul edilen şeylerin, füsuk ifadesiyle de işlenen büyük günahların, isyan ifadesiyle de küçük günahların kastedildiğini söylemişlerdir.²⁰³

Küfür imanın zıttı, inkâr etmek suretiyle Allah'ın nimetlerinin üzerini örtmektir. Füsuk aslında çıkmak anlamındadır, bazen dinden çıkmak manasına kullanılırsa da küfür o manada olduğundan burada ondan ayrı bir mananın kastedilmiş olması muhtemeldir. Bu sebeple genellikle doğruluk ve itaatten ayrılma yani sözlü ya da fiili olarak imanın gereklerini yerine getirmemek manasında kullanılır. Burada küfür imana mukabildir, füsuk ve isyan da imanın tezyinine karşılıktır. Füsuk yalancılık ve sözde doğruluk ve itaatten çıkmak, ayrılmak; isyan da emri terk etmekle fiilen itaatten çıkmak anlamındadır.²⁰⁴

İnsan attığı adımlarının ardında, gerisinde neler olabileceğini düşünmeden ve bilmeden aceleci davranır. Hayır mı şer mi olduğunu bilemeden kendisi ve başkaları için rahatça öneride bulunur. “Gerçekten insan çok aceleci ve çok fevridir. İnsan kendisi için iyi olacağını düşündüğü şeye dua ettiği gibi, aynı yönelişle başına kötülük gelsin diye de dua eder. Gerçekten insan acelecidir.”²⁰⁵ Oysaki insanoğlu, yüce Allah'a can-ı gönülden teslim olsa ve tamamıyla boyun eğse, itaat etse ve Allah'ın kendileri için uygun gördüğü şeyden memnuniyet gösterse, yüce Allah'ın murat ettiğinin kendi tercihinden daha hayırlı olacağına gönülden kanaat getirirse, Allah'ın kullarına karşı çok merhametli olduğunu bilse rahatlayıp huzur bulacaktır. Böylece dünyadaki kısacık ömrünü gönlü huzurlu bir şekilde geçirmeye imkân bulacaktır. Bu da Allah'ın bir lütfu ve ihsanı olup dilediği kullarına bahşettiği bir nimetidir.²⁰⁶

²⁰³ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, XXVIII/ 124.

²⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VII/ 216.

²⁰⁵ İsrâ 17/ 11.

²⁰⁶ Kutub, *Seyyid, Fî zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kâhire 1423/2003, VI/ 3342.

Bir başka açıdan ise buradaki küfür Allah'ın ihsan etmiş olduğu nimetlerini gizlemek ve inkâr etmek suretiyle onlara şükretmemektir. Fısk ise büyük günahların işlenmesiyle iman çizgisinden sapmaktır. İsyansa yaratıcının gönderdiği şeriat kanunlarında yer alan emir ve nehiyleri önemsememek onları uygulamamaktır.²⁰⁷

وَمَنْ يَعِصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ²⁰⁸ burada kelimemiz muzari fiil şeklinde gelmiştir. O Peygamber işte böyle bir elçidir. O kendi istek ve arzusuyla hiç bir şey yapamaz. Fakat onu gönderen Rabbi her şeyi yapabilme gücü ve kudretine sahiptir. Elçisine kin besleyip düşmanlıkta bulunan aslında Rabbine düşmanlık etmiştir; onu seven ve ona uyansa yine Rabbini sevmiş ve Ona itaat etmiş olur. Bu sebeptendir ki ayette peygambere isyan etmek Allah'a karşı gelmek demek olduğu açıkça anlatılmak ve isyan edenlere karşı ikaz ateşleri fırlatılmak üzere şöyle duyuru yapıyor "*Kim Allah'a ve Resul'üne isyan ederse ona cehennem ateşi var. Onun içinde ebedi kalacaklardır.*" Ayette ebedi olarak kaydının gelmesi buradaki isyanın Allah'a ortak koşmak ya da Onu inkâr etmek manasında olduğunu göstermektedir.²⁰⁹ Aynı zamanda ayetimiz mutezile ve hariciyenin görüşleri için de bir delil teşkil etmemektedir. Çünkü ayet kâfirler hakkındadır, zira kâfirler hiçbir hak ve hudut tanımadan bütün sınırları tecavüz eden ve çiğneyen kimselerdir. Oysa asi yani isyankâr olan mümin bir kimse iman etmiş olması hasebiyle boyun eğmiş ve teslim olmuştur. Dolayısıyla böyle bir mümin tevhit inancı çizgisini ve hududunu çiğnemiş bir kimse değildir. İşte bu sebeple Dahhak bu ayetteki masiyet kelimesini şirk koşmak olarak belirtmiştir. Kelbî ise bu ayeti miras paylaşımını kabul etmeyerek ve sınırlarını da ihlal etmeği helal sayarak Allah'a ve resulüne karşı gelme şeklinde yorumlamıştır.²¹⁰

1.2.2.2. Yüz Çevirme (*Ebâ*) Kelimesi

E-b-y, *Ebâ*, *İbâen* şeklinde gelir. Kerih görüp iğrenmek, beğenmemek, razı olmamak anlamlarındadır.²¹¹ *Ebâ* şiddetle karşı çıkmak, asla kabullenmeye

²⁰⁷ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, IV/ 1179.

²⁰⁸ "Kim Allah'a ve peygamberine isyan ederse şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır." Cin 72/ 23.

²⁰⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII/ 426.

²¹⁰ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, I/ 218.

²¹¹ Erkan, *El-Beyan*, s.30.

yanışmamaktır.²¹² *İmtenea* manasında yüz çevirdi, imtina etti, kaçındı manasındadır.²¹³ Bir şeyi kerih görmek hoşlanmamak, *ebiyyun* imtinada aşırı giden şiddetle kaçınan demektir. Bir hadiste şöyle gelmiştir; “*hepiniz cennettesiniz ancak yüz çeviren hariç*” yani Allah’a itaati terk eden dışında manasındadır.²¹⁴ Hadis-i şerif detaylı olarak şöyledir: “*Yevm-i kıyamette ümmetinden olan herkes cennete girecektir, kesin olarak karşı çıkanlar hariç. ‘Ey Allah’ın resulü karşı çıkanlar kimlerdir’ diye sordular, buyurdu ki: ‘bana itaat eden kimse cennete girer bana karşı gelen ise kesin olarak reddetmiş olur.’*”²¹⁵ Ebâ kelimesinin bir yönü de tereddüt etmeden, düşünüp taşınarak, irade ve ihtiyarı ile bilinçli olarak imtina etmek, kaçınmak, yüz çevirmek, direktmek, dayatmak demektir.²¹⁶ Ayetlere değinerek daha iyi anlamlandırmaya çalışalım:

217 *فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ* burada rabbimiz insanı yaratmasından bahsediyor. Diğer mahlûklardan ona secde etmelerini emrediyor iblis hariç hepsi bu emre itaat ediyor. İblis, sözlükte aşırı derecede meyus olan, ümitsiz manasındadır. Bununla beraber Allah'a isyan eden, insan soyuna boyun eğmenin sembolik ifadesi olarak Hz. Âdem’e secde etmeyi terekeden ve kıyamet gününe kadar insanları yoldan çıkarmak için Allah'tan süre isteyen cin türünden mahlûka verilen isimdir. Bu varlığa şeytan da denir. O sadece kötü ve soyut biçimde bir güç ya da kuvvet değil, insan gibi belli kişiliğe sahip bir varlıktır. Genel olarak bilindiği gibi o bir melek değil, melekler gibi özel bir tür olan cinlerden biridir. Hz. Âdem’in önünde secde etmeye karşı gelen tek cin iblis değildi, onunla beraber bir grup cin daha bunu reddetmişti. İblis bu isyanı ilk başlatan olduğundan daha meşhurdur.²¹⁸

Bu ayet her ne kadar hususiyetle İblisi zikrediyorsa da, Yüce Allah’ın emir ve yasakları karşısında kibirlenerek boyun eğmekten uzak duran ve Allah’ın birbirlerine

²¹² İsfahânî, *Müfredât*, s.7.

²¹³ Firuzabadi, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1426/2005, s.1257.

²¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, XIV/ 4.

²¹⁵ Buhari, “itîsam bi'l kitap ve's- sünne”, 96; İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz, Dâru'lMa'rife, Beyrût ts. XIII/ 249.

²¹⁶ Ebusuud, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, I/ 156.

²¹⁷ “İblis'ten başkası hemen secde etmişlerdi. O ise dayatmış, kibirlenmek istemişti.(Zaten) o kâfirlerdendi.” Bakara 2/ 34.

²¹⁸ Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, Daru'l Kalem, Kuveyt 1398/ 1978, I/ 61-62.

karşı, yerine getirilmesini emrettiği görevleri yerine getirmeyen herkesi de kapsamına almaktadır.

İşte Allah'ın emirlerine karşı gelen ve ona itaate yanaşmayan ve başkalarına karşı görevlerini de yerine getirme hükmüne rıza göstermeyen kavimlerden biri de Yahudilerdir. Yahudiler, Peygamberimizin hicret ettiği topraklarda yaşam sürdürmelerine ve din adamlarının Resulullah'ın vasıflarını daha önceden bildirdikleri için onun hak peygamber olduğunu idrak etmelerine rağmen, onun Peygamberliğini kabul etme noktasında böbürlenmişler ve sırf kıskançlıklarından dolayı Allah'ın emirlerine boyun eğmemişlerdir. İşte Allah Teâlâ, kıskançlığı ve kibri yüzünden Âdem'e secde etmeyen İblisi bu Yahudilere örnek göstererek onların da kıskanma ve böbürlenmelerinden dolayı, Hz. Muhammedin (s.a.v.) hak Peygamber olduğunu itiraf etmediklerini bildirmekte, onları da, İblis gibi cezalandırılmakla tehdit etmektedir. İblis, Allah'ın kendisine ihsan ettiği nice nimete karşı nankörlük etmiş, rabbinin emrine teslim olmamış, Yahudiler de kendilerine ve atalarına gönderilmiş olan kudret helvası ve bildiricin eti gibi çeşitli nimetlere karşı nankörlük etmişler. Peygamberimizin hak Peygamber olduğunu kabullenmemişlerdir.²¹⁹ İblis dediğimiz şeytan da burada Rabbinin bu emrine itaat etmeyerek küfretmiş oldu. Büyüklük taslayarak kibre düştü. İtaat edebilecek bir yapıdayken, böyle de bir tercihi mevcutken boyun eğmeyerek bilfiil kâfir oldu. Buradan da anlaşılıyor ki İblis Allah'ı inkâr ettiği, Onu kabul etmediği için değil emrine itaat etmemesi nedeniyle kâfir zümresinden olmuştur.²²⁰

İslam inancının temel ilkelerinden biri secdenin bir kulluk vazifesi olarak sadece Allah'a yapılan bir ibadet olduğudur. Buradaki secdenin ne manaya olduğuna dair farklı görüşler mevcuttur. Übey bin Kab ve İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre buradaki secdeden maksat boyun eğmek ve eğilmek anlamındadır. Yüzü koyu yere kapanıp yapılan bir secde değildir. Cumhura göre ise bu yüzü yere koyup kapamak manasında bir secdedir. Sahih olan görüşe göre ise bu secdeden maksat Hz. Âdem'e karşı bir tahiyeye saygı mahiyetinde bir selamdır. İblis ise bu secdeyi yerine

²¹⁹ Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Hicr, Kahire 1422/ 2001, I/ 545.

²²⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/ 332.

getirmekten imtina etti, kaçındı, büyüklük tasladı, kendisini büyük görerek emre itaatten yüz çevirdi ve böylece kâfirlerden oldu. İnat ederek, büyüklük taslayarak ve verilen emri reddederek kâfirlerden, inkârcılardan oldu.²²¹

Tekebbür kişinin kendisini başkalarından üstün görmesidir. İstikrar ise kendisini batıl şeylerle süsleyerek aslında kendinde olmayan bir vasıfla üstünlük taslamaktır.²²² Burada da şeytanın aslında kendinde olmayan bir üstünlüğü kıskançlık sebebiyle var göstererek bu kibri gerçekleştirdiğini görmekteyiz.

وَيَأْتِي اللَّهَ²²³ ayette *ye'ba* şeklinde gelen kelime Allah'ın nurunu söndürmek, Ona imanı ortadan kaldırmak isteyenlere karşı Rabbimizin buna müsaade etmeyeceğini bildirmek için kullanılmıştır. Yukarıdaki ayette ve bu kelimenin kullanıldığı ayetlere genel olarak baktığımızda şeytan ve Allah'a karşı gelenler için kullanılan kelime burada Allah için geçmektedir. Bu gibi bazı kavramların karşıt özneler için ortak kullanıldığını Kur'an'da görmemiz mümkündür. Mesela iman kavramı çoğunlukla Allah'a inanmak olarak gelmişken, aynı kavram isyankâr olan şeytana ve onun avanesine iman edenler şeklinde de gelmiştir.²²⁴ Yine *yügatilüne fi sebilillah* olarak birçok ayette karşımıza çıkan kelime *yügatilüne fi sebilittagut* olarak da gelmektedir.²²⁵

1.2.2.3. Tuğyan Kelimesi

T-ğ-y kökünden gelen *Tağâ*, taşkınlık yapmak, haddi ve hududu, sınırı aşmak anlamındadır.²²⁶ İsyanda ve zulümde aşırı gitmektir.

Mastar olarak *tuğyan* azmak, sapmak,²²⁷ *tağıye*, *tuğyan* miktarı aşmak, yükselmek, küfürde aşırı gitmek, zulüm ve gûnahta israfa kaçmaktır. Ayrıca suların yükselmesi anlamında da kullanılmıştır. Aynı kökten *tağıyeh* zorlayıcı, kibirli manasındadır. *Tağıye ve tağut* lat, uzza, şeytan gibi her türlü sapıklığa sevk eden şeyin

²²¹ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, I/ 45.

²²² Bursevi, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, I/ 120.

²²³ "Hâlbuki Allah kendi nurunu kendisi tamamlamaktan başkasına razı olmaz." Tevbe 9/ 32.

²²⁴ Bkz. Nisa 4/ 51.

²²⁵ Nisa 4/ 76.

²²⁶ İsfahânî, *Müfredât*, s. 304.

²²⁷ Erkan, *El- Beyan*, s.1581.

başdır. Putlara ve Allah dısında kullukta bulunulan Şeylere verilen genel addır.²²⁸ *Tağut* hem tekil hem de çoğul için kullanılan bir kelimedir.²²⁹ *Tağa*, *yetğa* haddi aşmak demek olduğundan isyanda haddi aşan herkes azgınlık göstermiştir. Ayrıca *eğāhul male* malın kişiyi azgınlıştırması, *tağa'l bahra* suların fazla olması, yatağmdan taşması anlamlarında da kullanılır.²³⁰

Aynı kökten mastar olan tuğyan kelimesini biraz açıklarsak; Kur'ân-ı Kerîm'de türevleriyle birlikte yaklaşık otuz dokuz ayette geçmektedir. Bunların içinde bazı ayetlerde suyun kabarıp taşması, gözün baktığı istikametten veya hedeften başka tarafa sapması, terazinin dengesinin bozulması dolayısıyla eksik tartması; Âd ve Semûd kavimlerini isyanları sebebiyle helâk eden şiddetli yer sarsıntısı, şiddetli deprem gibi anlamlarda kullanılır. Tuğyan kavramının geçtiği diğer ayetlerde ise genellikle kendisine hakikatler bildirildikten sonra kabul etmeyip sınırları aşıp azmak anlamında insanların dinî ya da ahlâkî alanlarda her türlü sapkınlığını, zulüm, haksızlık ve tecavüzlerini ifade eder. Tuğyan kelimesi firavun ve avenesinin taşkınlıklarını ifade etmek için de kullanılmış ve onların yaptıkları her türlü olumsuz davranışa ad olmuştur. Tuğyan kelimesi bazı ayetlerde küfür kelimesiyle birbirlerini tamamlar mahiyette gelmiştir.

Diğer yandan Kur'an'da 'aşırı derecede azgınlık gösteren ve müteceviz olan' anlamındaki "*cibt*" kavramıyla birlikte kullanılan *tâgūt* kavramı da geçtiği ayetlerde 'insanı Allah'ın gönderdiği İslam yolundan saptırarak O'na kulluk etmekten engelleyen her şey; tuğyanı yaşayan ve yaşatan bütün kişi, kuruluş ve güçler' anlamında kullanılmıştır. Ayrıca yalan söyleme, hak hukuk ve hudut bilmeme, bozgunculuk, sınırsız tüketim, dengeyi kaçırma, ölçü ve tartıda adaletsizlik yapma gibi hususlar Kur'an'da tuğyan kapsamında ifade edilen olumsuz davranışlardır. Tuğyan kavramı hadis-i şeriflerde de genellikle aynı anlamlarda gelmiştir. Bunlar 'azgınlık, isyan, küfür' anlamlarıdır. Bir hadiste Kur'an'da geçen Hızır kıssasına açıklama getirilirken Hızır tarafından öldürülen çocuğun yaşaması halinde ebeveynine karşı asi olacağı tuğyan kelimesiyle ifade olunur.²³¹ Bazı hadislerde ise dünya sevgisinin

²²⁸ Firuzabadi, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 1307.

²²⁹ İsfahânî, *Müfredât*, s. 305.

²³⁰ Cevherî, *Sihâh*, VI/ 2412.

²³¹ Buhârî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 18/3; Müslim, "Fezâ'il", 172, "Kâder", 29.

fazlalığı, mal hırsının çokluğu, şiddetli olan öfkenin ve kin duygusunun kişiyi tuğyana sürükleyeceği bildirilmiştir.²³²

Daha genel bir ifadeyle Tuğyan kavramı insanın soyluluk, zenginlik, siyasal ve sosyal saygınlık gibi dünyevi durumlara kapılmak suretiyle ilk başta Yaratanına karşı büyülenmesi, Onun emir ve yasakları karşısında duyarsızlaşması, kullukta bulunmayı kabul etmemesidir. Bununla beraber yaratılanlara karşı da gururu ve kibri benimsemesi, manevi ve ahlâkî olarak hiçbir değer ve önem ifade etmeyen şeylerin cazibesine kanarak onlarla oyalanması sebebiyle işlediği bütün olumsuz davranışları kapsamaktadır. Tuğyanın en önemli sebebi, insanın fitratında mevcut olan ve her an ortaya çıkabilecek bir potansiyele sahip bulunan kibir ve benlik duygusudur. Gönlünü vahyin aydınlığına bırakmayan, mantığını tek önder kabul ederek peygamberlerin ikazlarını dikkate almayan bencil insan maddî olarak güç sahibi olduğunda ve üstün bir sosyal kariyere ulaşınca çevresindekilerin telkinlerine kanarak önce kendini beğenmeye, daha sonra da münasebetlerinde mutedillikten ve adaletten ayrılıp başkalarına hükmetmeye kalkışır, sonuçta da tuğyan bataklığına saplanır. İman açısından baktığımızda tuğyanın küfür ve şirk ile neticeleneceği, sosyal hayat ve beşerî ilişkiler açısından ise onun doğuracağı sonuçların diğer insanlara zulüm ve tahakküm şeklinde kendini göstereceği söylenebilir. Nitekim Kur'an'da önceden yaşamış kavimlerin olumsuz davranışları ve onları helâke sürükleyen nedenler sıralanırken bunların tamamının tuğyan kapsamında olduğu ifade edilir. Tuğyan kavramı taşıdığı aşırılık ve taşkınlık anlamından dolayı taaddî ve yoldan çıkmak anlamında dalâlet kelimeleriyle yakın anlamlıdır.

Burada tuğyan kavramıyla benzer mana içeren cibt kelimesine de değinecek olursak Arapça 'cibt' lafzı manasız, hiçbir dayanağı olmayan, boş ve saçma bir şey anlamına gelir. Dini ıstılahda ise, büyüçülük, müneccimlik, gelecekte haber verme, kehanet gibi şeyler ifade edilirken 'cibt' kavramıyla anlatılır. Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurur: *"Kuşların sesinden, hayvanların ayak izlerinden istifade etmek suretiyle gelecekte haber vermek ve diğer bütün kehanet çeşitleri cibtir."* O halde, cibt, bâtil inanç ve hurafe ile de eş anlama gelir.²³³

²³² Dârimî, "Muḳaddime", 32.

²³³ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, Nisa 4/ 51.

Şimdi ayetleri ele alarak *tagâ* kelimesini açıklamaya çalışalım:

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنِ بِاللَّهِ²³⁴ burada tağutu inkar eden ve Allah'a iman edenin sağlam bir yolda olduğu vurgulanmıştır. Küfür kelimesiyle birlikte gelmiştir. Her kim tağutu yani azgınlığı reddederek Allah'a iman ederse kopması mümkün olmayan sapasağlam bir kulpa yapışmış olur. Burada küfür, hak ettiği, lâyük olduğu bir yere dayandırılmalıdır ki, o da ayetin ifadesiyle tağut tur. İman da lâyük olduğu, yakıştığı bir mercie yönlendirilmelidir ki o da Allah Teâlâ'dır.

Tağut kavramını biraz açacak olursak tuğyan kökünün anlamdaşdır. Akıl ve mantığa ters düşen, gerçeği tanımayan, ezip geçen, Allah'ın yarattıkları için koymuş olduğu sınırı aşan her türlü düşünce, sistem ve ideoloji anlamındadır. Bu düşüncenin, sistemin ve ideolojinin Allah'a iman yönüyle ya da O'nun koyduğu şeriat kanunlarından mütevellid her hangi bir kuralı bulunmaz. Düsturlarını Allah'ın koyduğu kurallara dayandırmayan her sosyal sistem, yüce Allah'ın emirlerinden kaynaklanmayan her kurum, düşünce, ahlak kuralı ve her gelenek bu sınıfa dâhildir. İşte her kim, hangi şekilde karşılaşır karşılaşırsa bunların tümünü kökünden reddederek Allah'a iman eder ve ilham kaynağı olarak yalnızca Allah'ı tanıyıp bilirse o kimse kurtuluşa ermiştir. Ayette bu kurtuluş kopması mümkün olmayan bir ipe yapışmak olarak somut bir şekilde ifade edilmiştir. Soyut bir manevi hakikat somutlaştırılarak anlayışımıza sunulmuştur. Allah'a iman olgusu hakikatte asla kopmayacak olan sağlam bir kulptur ve bu kulpa tutunan kimse de selamete ulaştıracak yolu yakalamıştır ve asla kaybetmez. Çünkü bu kulp kurtuluşun sahibine bağlıdır. Hakikatte iman şu varlık âlemindeki bütün gerçeklerin dayandığı ilk gerçeğe, Allah gerçeğine ermek, Allah'ın şu varlık âlemi için belirlediği ve varlık âleminin kaim olmasını sağlayan kanunlar sisteminin özünü kavramaktır. Kim O'nun kulpuna tutunursa O'nun önderliği altında O'na doğru mesafe kat eder. Bu mesafe kat edişte ne sürçer ne geride kalır, ne saptırıcı başka yollarla karşılaşır ne rotasını ne de yolunu şaşırır.²³⁵ Kısaca tağut azgınlık sebebiyle kendisine iman ve ibadet edilen her şeydir. Yaratılana ibadet etmek suretiyle kişinin haktan ayrılmasıdır.²³⁶

²³⁴ "Kim şeytani tanımayıp da Allah'a iman ederse..." Bakara 2/ 256.

²³⁵ Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, I/ 292.

²³⁶ Rıza, Muhammed Reşîd, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm/Tefsîrü'l-menâr*, Daru'l Kutub el- İlmîyye, Kâhire 1366-1947, III/ 37.

237 *أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ* müşriklerin peygamber efendimize yönelik iftiralarını anlatmak için rabbimiz akılları mı bunu onlara emrediyor, yoksa onlar, haddi aşan azgın bir kavim midir şeklinde bir sualle karşılık veriyor. Evet, bu müşriklere kendi akılları mı ‘Muhammed şüphesiz bir şairdir, getirdiği de şiirden başka bir şey değildir’ demeyi emrediyor da onlar bunu dile getiriyorlar? Ya da onlar, Allah’ın kendilerine koyduğu sınırlara aldırış etmeyen azgın bir topluluk olmaları sebebiyle mi sana böyle diyorlar? Muhakkak ki onlara akılları böyle bir şey emretmiyor bilakis onlar sırf azgınlıklarından dolayı bu iftirayı söylüyorlar.²³⁸ Onlar, azgın, haddi, hududu aşmış, inkârcı, kâfir ve Peygamberlere iman etmeyen bir topluluk oldukları için bu gibi saçmalıkları ortaya attılar. Bu açıdan bu ayette geçen ‘em’ lafzı bazı âlimlere göre ‘yoksa’ manasına muttasıldır. Bazılarına göre ise bu lafız iki yerde de ‘Lakin’ manasına munkatı'dır. Buna göre ayetin manası şöyle olur: "*Lakin onların akılları, kendilerinin yalan ve uydurulmuş olduğunu kesin kez bildikleri bu batıl sözleri söylemeyi emrediyor. Onlar azgın, sapık ve inatçı bir topluluktur.*"²³⁹

240 *لِلطَّاغِينَ مَابًا* Burada da *tağın* olanların yani haddi ve hududu çiğneyip Allah’a asi olanların varacağı yerin cehennem olacağı bildirilir. Buradan Cehennemin hazırlanmış ve gözetlemekte olan bir yer olduğunu anlıyoruz. Yani cehennem, kendisine girecek olanları sabırsızlıkla gözetlemekte ve beklemektedir. Mirsâd kelimesi ise mübalağa vezinlerinden mifai vezninde bir kelimedir. Öyle ki, sanki cehennem, kâfirleri çokça gözetleyip, bekleyeceğinden bu isimle anılmaktadır. Katade ise cehennemi sığınılacak ve konaklanılacak bir yer şeklinde ifade etmiştir. Azgınlar güruhundan kastedilense, küfre düşmek sebebiyle dininde yahut ta zulüm işlemek suretiyle dünyasında haddi aşan, azgınlaşan kimse dernektir.²⁴¹

Cehennem azgınların dönüp dolaşıp varacakları bir yerdir anlamının şu iki şekilde de izahı mümkündür:

1- Cehennemin sadece kâfirleri gözetleyen bir yer olduğu ifade edilirse kendinden önceki ayetle bağlantılı olmuş olur ve takdiri mana da, “*Şüphesiz ki*

²³⁷ “Yoksa onlar azgınlar güruhu mudur?” Tur 52/ 32.

²³⁸ Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, XXI/ 595.

²³⁹ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru’l münir*, Daru’l fikir, Dimeşk 1430/ 2003, XIV/ 81.

²⁴⁰ “Azgınların dönüp dolaşıp girecekleri bir yerdir.” Nebe 78/ 22.

²⁴¹ Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân* taberi, XXIV/ 21.

cehennem, azgınlar için bir gözetleme mekânıdır” şeklinde gelir; *meêbe* kelimesi de *mirsâden* den bedel olmuş olur. Yok, eğer cehennem mutlak manada gözetleme yeri olduğu söylenirse o zaman da “*Şüphesiz ki cehennem bir pusudur*” ayetinde söz nihayete ermiş olup “*Azgınların dönüp dolaşıp girecekleri bir yerdir*” cümlesi ise yeni başlayan bir cümle olmuş olur. Buna göre de ‘Cehennem, herkes için bir gözetleme mekânıdır. Özellikle tâğî ve azgınlar için ise, hususi bir dönüş yeridir’ denilmek istenmiştir. Bundan hareketle birinci düşünceyi benimseyenler *mirsaden* lafzında vakıf yapmazlar. İkinci görüşü benimseyenler ise, burada vakıf yaparlar. Bu görüşte olanlar *littâğın* kelimesi ile anlatılmak istenen mananın ‘Kim Rabbine karşı kibirlilik gösterirse, O’na muhalefet etme ve muaraza konusunda haddi aşarsa, işte azgın olan budur’ derler. Ayetteki *meêbe* kelimesinin anlamı ise ‘varacakları, karar kılacakları mekândır’ olur.²⁴²

Netice olarak gerçek şu ki cehennem hali hazırda yaratılmış ve var edilmiştir ve azgınları beklemektedir. Muhakkak ki onları beklemekte ve gözetmektedir. Haddi ve hududu aşır taşkınlık gösterenler oraya vardıkları zaman bir de ne görsünler cehennem kendileri için hazırlanmamış mı? Bir de ne görsünler? Kendilerini karşılamak için hazır değil mi! Bu şuna benzer ki sanki taşkınlık ve zalimler, yeryüzünde bir yolculuğa çıkmışlar sonrasında ise barınaklarına, yıllarca sürecek, uzun, yepyeni bir yerleşim için asıl yuvalarına ve sığınaklarına geri gelmektedirler.²⁴³

O gün kâfirler ‘vah bize, eyvahlar olsun bize, dünyada iken kendi zannımızın, heva ve hevesimizin, nefsin ve şeytanın peşine düşerek Hak ve hakikati görmezden gelmek suretiyle azgınlıkta bulduk. Tâğın zümresinden olduk. Biz bütün varlığımızı kendimizden zannettik. Bizi ve sahip olduğumuz her şeyi Yaratanı görmezden geldik. Bütün işlerimizi kendi kurallarımızla gerçekleştirdik. Ve bütün bunlar neticesinde bizim gibi yoldan sapanların ve taşkınlık gösterenlerin ebedi kalış yeri olan cehenneme müstahak olduk’ şeklinde hayıflanıp duracaklardır.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طَاغِينَ²⁴⁴ ayette de *tağın* olarak gelmiştir. Bir başka açıdan Tâğın kelimesi bizler isyan edicileriz demektir. Yani fakirlerin haklarını engellemek, güçsüz

²⁴² Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, XXXI/ 14.

²⁴³ Kutub, *Fî zilâli’l-Kur’ân*, VI/ 3807.

²⁴⁴ “Yazıklar olsun bize, dediler, hakikaten biz azgınlarmışız.” Kalem 68/ 31.

ve zayıf olanların hukukuna riayet etmemek suretiyle isyan edici olduk. Bazı âlimlerse tuğyanı Allah'ın nimetlerine şükretmemek suretiyle azgınlığa düşmek olarak ifade etmiştir.²⁴⁵

Yukarıdaki ayetlerde, Rabbimizin başta Mekkeli nankör müşrikler olmak üzere, hayatta olan inkârcılara uyarıda bulunduğunu görmekteyiz. Devamında ise Allah'a karşı nankörlük eden çiftlik, bağ veya bahçe sahiplerinin karşılaştıkları felaket ve kendilerini levmetmeleri düşündürücü bir misal olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayetlerin devamında ise bu olumsuz tabloya karşı Allah'tan saygı ile korkup, Ona karşı nankörlük etmekten ve her türlü kötü söz ve davranıştan kaçınan müminler müjdeleniyor. Hakk'a boyun eğenle, Hakk'ın koyduğu sınırları dinlemeyip azgınlıkta bulunan, suçlu, günahkâr sapkınların hiçbir zaman bir tutulmayacağından söz ediliyor. Sonrasında ise kendilerini hep üstün gören ve müminleri küçümseyen inkârcı şaşkınlara ahirette verilecek azabın bazı safhaları üzerinde durularak yönlendirici bilgi veriliyor. Muttakiler için yani itaatkâr müminler için *naim cennetlerini* vaat ediyor Rabbimiz isyankârlarla itaatkârların ahiretteki varış yerlerinin aynı olamayacağını bildiriyor.

طُغْيَانًا وَكُفْرًا²⁴⁶ ayette Hz Musa ve alimlere göre Hızır olarak nitelenen şahsın yaşadıkları bir olay anlatılır. Burada Hızır'ın öldürdüğü çocuk için tuğyan ve küfür lafızları bir arada gelmiştir. O çocuğa gelince onun ebeveyni mümin kimselerdendi. Bundan dolayı bu çocuğun onları da azgınlık ve nankörlüğe sokmasından sakındık. Yani oğlan küçük olması hasebiyle dıştan görüldüğü gibi masum değildi. Buluş çağına ulaşmış ve azgınlıkta bulunan bir kâfir idi ki, anasını babasını da küfür ve azgınlığının istilasına altına almak emelindeydi. Yahut da henüz çocuk olsa da öyle küfür ve azgınlığa temayülü vardı ki, sağ kalması söz konusu olsaydı gelecekte ileride anasını babasını bile azıtacak, onları da küfre sevk edecekti. Hâlbuki o ana ve babanın imanlarındaki ihlası ve itaatkârlığı Allah tarafından böyle bir kötülüğe düşmekten korunmaya layık ve onun çocuk iken ölmesi hepsi için en hayırlısı idi.²⁴⁷

²⁴⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, XXIII/ 183.

²⁴⁶ "Azgınlık ve kâfirlik..." Kehf 18/ 80.

²⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V/421.

Anlatılan kıssada gördüğümüz kadarıyla öldürülmeyi hak etmeyen bu delikanlının gerçek karakterini örtmüş olan gayb perdesi onun üzerinden kaldırılıyor ve her açısı ve veçhesiyle Hızır dediğimiz bu bilge kulun gözlerinin önüne seriliyor. Çocuğun özü itibariyle kâfir ve azgın bir potansiyele sahip olduğu ortaya çıkıyor. Yaratıcısına karşı nankörlüğünün ve azgınlığının nüveleri içine ekilmiştir. Bu tohumlar her geçen gün kökleşiyor, fiil ve davranışlarında beliriyor. Şayet bu çocuk yaşasaydı, kâfirliği ve azgınlığı sebebiyle ihlasla iman etmiş olan ana-babasını zor durumda bırakacaktı. Onların evlatlarına olan muhabbetleri sebebiyle su-i istimal yoluna giderek onları kendi yolunu izlemeye zorlayacaktı. İşte bu yüzdendir ki Rabbimiz kâfir ve azgın bir karaktere sahip olan bu çocuğun öldürülmesini, bununla beraber onun yerine daha hayırlı ve anne-babasına karşı daha merhametli bir evladın bahşedilmesini diledi. Ve burada yer alan bilge kulunun da o delikanlıyı öldürmesini istedi.

Şayet durum, zahir yönüyle değerlendirme yapan bir insanın anlayışına bırakılmış olsaydı, sadece çocuğun o görünürdeki durumu onu ilgilendirirdi. Bu sebeple kanuni açıdan öldürülmesini gerektirecek bir suç işlemediği için elinde çocuğun aleyhinde kullanabileceği bir delil bulunmayacaktı. Şunu iyi bilmek gerekir ki; Allah'tan ve Allah'ın yalnızca kendi katında bulunan gayba ilişkin bir kısım bilgi öğrettiği bazı kullarından başka hiçbir kimse, herhangi bir kişi için gayba dair olan bir özelliği ile alakalı hüküm verme salahiyetine sahip değildir. Yine hiçbir kimse bu bilgiye dayanarak şeriatın verdiği hükümden farklı bir hüküm icra edemez. Bu durum sadece Allah'ın bilgisi ve izni dahilinde gerçekleşir. Şu kadarı da var ki, Rabbimizin emri, sonsuz gayba ilişkin bilgisine dayanır.²⁴⁸

1.2.2.4. Küfür

Kefera, kefran, küfran, küfüran ve küfranen

Kâfir olmak, Allah'ı inkâr etmek, Ona inanmamak ve Onun gönderdiği İslam dinini reddetmektir. Ayrıca Allah'ın nimetlerini inkâr etmek, onu örtbas edip inanmamak, nankörlük etmek, herhangi bir şeyi örtmek ve perdelemek, gece karanlığı

²⁴⁸ Kutub, *Fî zılâli'l-Kur'ân*, IV/ 2280.

gibi manaları içerir. *El- kefru* köy, insanlardan uzakta yer alan toprak, kabir, baston anlamındadır.²⁴⁹

Sözlükte yukarıdaki manalarda kullanılan küfür kavramı dini bir terim olarak Hz. Peygamberi ve Onun Allah'tan getirdiği kesinlikle bilinen hususları yalanlamak, tevatür yoluyla bizlere ulaşmış bulunan hükümlerden birini ya da birkaçını kabul etmeyip inkâr etmek demektir. Bu anlamda küfür iman kavramının zıddını oluşturur.²⁵⁰ Allah'a ortak koşmak, İslam dinine uymayan inanışlarda bulunmak, nankörlük etmek, sövüp sayma, fena kaba söz söyleme de küfür olarak nitelenir.²⁵¹ Küfür kavramı bir şeyi örtmek anlamına da geldiğinden gecenin kâfir diye nitelendirilmesi karanlığıyla şahısları gizleme özelliğindedir. Çiftçiye kâfir denmesinin sebebi ise tohumu toprağa gömüp üzerini örtmesindedir. Aynı kökten Kâfur ise meyvenin üzerini örten kapçık anlamındadır. Nimetin küfrü veya küfranı ise ona karşı şükretmeyi bırakarak nimetin varlığını inkâr edip gizlemektir. *فَلَا كُفْرَانَ لِسَعْيِهِ* ²⁵² ayetinde her kim iman etmiş olarak hayırlı işler yaparsa onun yaptıkları gizlenmeyecektir, örtülmeyecektir anlamında gelmiştir. Küfran genellikle nimeti inkâr etmek nankörlük yapmak manasıyla kullanılırken küfür ise daha çok din bahsinde kullanılır.

Yüce Allah her mahmud yani iyi olan ameli imanın bir vasfı saydığından her mezmum yani yerilen işi de kâfirlikten saymıştır. *وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ* ²⁵³ ayetinde çirkin bir iş olan ribayı uygulayan kişi için keffar lafzı kullanılmış ve Allah'ın da bu kişilerden hoşlanmadığı bildirilmiştir. Bazen teberri etmek yani bir işten uzaklaşmak da küfür kavramıyla ifade edilir. *كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونَ مِنْ قَبْلُ* ²⁵⁴ bu ayette şeytanın dünyadayken kandırdığı ve azgınlığına sebep olduğu kimseleri ahirette yalnız bırakacağı ve onlardan kaçacağı, onların iddia ettiği şeylerden uzak olduğunu

²⁴⁹ Erkan, *El- Beyan*, s.1970.

²⁵⁰ Karaman, Fikret v. Dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s.390.

²⁵¹ Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2010, s. 613.

²⁵² "Onun gayretinin karşılığı küfran değildir." Enbiya 21/ 94.

²⁵³ "Allah (haramı helal tanımakta ısrar eden) çok kâfir, çok günahkâr olan hiç kimseyi sevmez." Bakara 2/ 276.

²⁵⁴ "Esasen beni evvelce (Allaha) ortak tutmanızı da muhakkak tanımamıştım ya!" İbrahim 14/ 22.

söyleyeceği bildirilmektedir. *أَعْجَبَ الْكُفَّارَ*²⁵⁵ burada da toprağı eken yani çiftçi manasındadır.

Aynı kökten kefarete kelimesi ise günahı kapatan iyilik demektir.²⁵⁶ Örtmek ve gizlemek olarak küfür *bulut gökyüzünü örttü* şeklinde, *gece karanlığını bürüdü*, *çiftçi tohumu gizledi* şeklinde de kullanılır. Ziraatçılara ise küffar tabiri kullanılır.²⁵⁷ Küfür imanın zıddıdır. Allah'ın nimetlerini örttüğü için kâfire bu isim verilmiştir.²⁵⁸ İmanın kâmil seviyesine ulaşamaması, noksan oluşu için de küfür kullanılır, nimete şükür ise küfrün eksikliğidir.²⁵⁹

İmanın zıddı anlamında harp yurdunda olanlar için de küfrettiler tabiri kullanılır yani isyan ettiler, yüz çevirdiler demektir. Küfür şükürün eksikliği ve nimetin inkârı açısından bakıldığında dört gruba ayrılabilir:

- 1- *Küfr-ü cühudi*, kalbin bilmesiyle birlikte inkâr.
- 2- *Küfr-ü müanide*, kalple bilmek fakat dil ile yüz çevirmektir.
- 3- *Küfr-ü nifak*, kalbi inkâr ettiği halde diliyle iman etmesidir.
- 4- *Küfr-ü inkari*, diliyle de kalbiyle de inkâr.²⁶⁰

Ayetleri ele alarak küfür kelimesini daha iyi anlamlandırmaya çalışalım:

*وَمَنْ يَتَّبِعِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ*²⁶¹ Hz Musa'nın kavmi olan Yahudiler, Ondan olmayacak isteklerde bulunuyorlardı. Bunlardan biri de Allah'ı açıkça görmeyi talep etmeleriydi. İşte bunlar gibi müşrik Araplar da Rasulullahtan benzer isteklerde bulunmuşlardı. Öyle ki bazıları 'bizim için sefa tepesini altın haline getir' şeklinde dünyevi arzular talep ediyordu. Bütün bunlar İslam'ın inanç ve samimiyetini gönüllerine yerleştiremeyenlerin, inkârlarına karşı sözde gerekçe hazırlama çabalarından ibaretti. Onların esas maksatları Allah tarafından bilindiği için ayette onların yersiz istek ve temennilerle peygamberi güç duruma düşürmeye kalkışmaları imanı küfre değiştirmek

²⁵⁵ "(Bitirdiği nebat) Ekicilerin hoşuna giden(bir yağmur gibidir.)" Hadid 57/ 20.

²⁵⁶ İsfahânî, *Müfredât*, s. 435.

²⁵⁷ Zemahşerî, *Esâsü'l-belâga*, , Dâr-ı Beyrût 1385/ 1965, s.547.

²⁵⁸ Firuzabadi, *el-Kâmûsü'l-muhîd*, s.470.

²⁵⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, VI/ 144.

²⁶⁰ Ferâhîdî, *Kitâbu'l-'Ayn müratteben alâ hurûfi'l-mu'cem*, IV/ 38.

²⁶¹ "Kim iman(nı) küfür ile değiştirse (dümdüz yolu sapıtmiş olur)." Bakara 2/ 108.

olarak yani iman etmek yerine inkârcılıkta direnmek şeklinde değerlendirilmiş ve bu suretle de gizlide tuttıkları niyetleri ifşa edilmiştir.²⁶²

Her kim de imanı küfre tercih ederse yani Allah tarafından gönderilen ayet ve mucizeler hakkında güven duygusunu bırakırsa, o ayetler hakkında tereddütte kalır ve onlardan başka ayet ve mucizeler talep etmeye girişirse o kesin olarak dosdoğru olan yoldan sapmıştır. Normal ve mutedil dediğimiz istikamet yolundan uzaklaşmıştır.²⁶³Bu ayette Müslümanların peygambere tam bir itimat duygusuna sahip olmaları, sürekli Onun huzuruna varıp hiç düşünmeden ve akıllarının estiği gibi soru sormayı bırakmaları gerektiğine bir işaret vardır.²⁶⁴

وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ²⁶⁵ Rivayet olunur ki peygamberimiz Hz. Osman'la anneden kardeş olan Velid b Ukbe'yi zekât tahsildarı olarak Müstalikoğulları kabilesine görevlendirdi. Velid ile bu gönderildiği kabile arasında önceden bir husumet vardı. Bu kabile mensupları onun geldiğini öğrenince kendisini karşılamaya çıktılar. Velid ise eski husumetleri yüzünden kendisine saldırmak amacıyla geldiklerini zannetti ve hemen geri dönüp peygamberimize 'Müstalikoğulları İslam'dan dönmüşler zekâtlarını vermediler 'diye haber verdi. İşte o zaman peygamberimiz onlarla savaşmayı düşündü. Bu ayet bize bildiriyor ki Velid'in ulaştırdığı haberi tasdik ederek peygamberimizin kabile üzerine yürümesini teşvik edenler olmuştur. Peygamberimiz ise onların görüşüne uymamıştı. Öyle ki Allah imanı size sevdirmiş ve onu gönüllerinizde güzel göstermiş ve nihayetinde bu iman sizin gönüllerinizin derinliklerine kadar filizlenmiştir. İşte bundan dolayı da o imana layık olan sözleri ve fiilleri gerçekleştirdiniz. Allah küfrü, fıska ve isyanı da size çirkin göstermiştir. Bu sebeple de onlara yaraşan hayırsız sonuçlarından ve hükümlerinden uzak durdunuz.²⁶⁶

Allah size imanı sevdirdi derken burada hitap öncekilerin vasıflarından beri olduğunu bildirmek ve yaptıkları davranışları övmek için Müslümanlardan bazılarını yöneltildi. Onlar her duydukları habere körü körüne inanmayan kâmil müminlerdir. *Ve*

²⁶² Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I/ 180.

²⁶³ Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, I/ 72.

²⁶⁴ Bursevî, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri*, IX/ 217.

²⁶⁵ "Fakat Allah size imanı sevdirdi." Hucurat 49/ 7.

²⁶⁶ Ebusuud, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, V/ 176.

onu kalplerinizde süsledi, güzel gösterdi derken de onun aşkı kalplerinizde köklendi de onun için siz ona layık olanı söylediniz ve yaptınız.²⁶⁷

Ayetin işaret ettiği diğer bir husus da bize hitaben buyruluyor: ‘Dikkat edin ve dolayısıyla yalan söylemeyin. Çünkü Allah, Ona bildirir de yalancının örtüsü yırtılır. Ona dönün ve onun görüşünü talep edin. Şayet Peygamber birçok işlerde size uysaydı muhakkak ki sıkıntı ve helake düşerdimiz.’ Bu Müslümanlardan bazılarının Resulullah’a Ben-i Müstalike karşı savaşmayı ve Velid’in sözüne inanmayı isabetli olan gibi göstermeye çalıştıklarına ve bazılarının da onları himaye ettiklerine delalet etmektedir. Bazılarını ise aslı olmayan bir habere karşı savaşa icabet etmekten takvaları engelliyordu. Onlarsa Allah’ın *‘fakat Allah size imanı sevdirmişti’* sözüyle istisna ettiği kimselerdi.

Bu ayetin devamında gelen küfür, fisk ve isyan kelimeleri isyan konusunda ele alındığından burada kısaca değindik. Rabbimizin bir ihsanı olarak Mümin kullarına iman sevdirmiş, hoş gösterilmiş ve onlar da bunu tercih etmek suretiyle iki cihan saadetine ulaşmışlardı. Ve bunun neticesinde İman ve Küfür aynı kalpte bulunamayacağından küfürden de salim olmuş oldular. İmanın verdiği nurla küfre karşı bir tiksinti ve hoşnutsuzluk hissettiler ve ondan da uzak durmak suretiyle korunmuş oldular.

Buraya kadar ele aldığımız birinci bölümde teslimiyet kavramını lügat ve terim anlamlarıyla inceledik. Ve bu kavrama yakın ve zıt anlam içeren kelimelerden de bazılarını ele aldık. Bu kavramları Kur’an’dan ayetleri de inceleyerek daha isabetli anlamlandırmaya çalıştık. Bundan sonraki ikinci bölümde ise dinimizin temel esası olan Allaha ve Onun elçisi Peygambere teslimiyet gösterme konularına giriş yapacağız. Akabinde ise Yüce Kitabımızdan teslimiyet ve zıddı olan isyankârlık örneklerine yer vereceğiz.

²⁶⁷ Bursevi, *Ruhu’l- Beyan Tefsiri*, VIII/ 198.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. ALLAH'A TESLİMİYET

Allah'a teslimiyet ve Allah'a iman konusu, İslam'ın Medine dönemlerinde, Müslüman toplumun giderek zenginleşmesi ve güçlenmesi ile birlikte, topluluk halinde olan insanların İslam'ı kabulü ile konu olmuş bir konudur. Bu insanlar içinde tam bir kulluk edası ile İslam'a teslim olanlar var iken bir yandan da can ve mal emniyeti için insanların daha şekli bir teslimiyet gösterdikleri de görülmüştür. Bu şekilde kabuller arasındaki farklılık, Allah'a iman ve Allah'a teslimiyet ile Müslüman ve Mümin kavramlarının anlaşılmasını ortaya koymuştur. Âlimler konu ile ilgili ayet ve hadisleri incelemişlerdir. Aynı hadis-i şeriften Allah'a iman ve Allah'a teslimiyetin aynı özdeş olduğu çıkarımı yapılırken, bir yandan da her iki kavramın farklılığı ön planda tutulmuştur. Cibril hadisi²⁶⁸ özellikle farklılıkta hüccet olarak belirtilmiştir.²⁶⁹ Âlimler, Allah'a olan inanç ve Allah'a iman noktasında da bir tartışma içerisinde olmuşlardır. Allah'a inanç kesin bir bilgi ve kesinlik içerirken, Allah'a iman teslimiyet ve bağlılık içerir diyerek Allah'a teslimiyeti, Allah'a imanın bir cüz-ü gibi ifade edilmiştir. Bu yönü ile “konuya bilgi açısından bakıldığında, iman daha yüksek risk taşımaktadır. Çünkü birbirleriyle karşılaştırıldığında, imanda doğruluk olasılığı, inançta ise güven ve teslimiyet düzeyi daha düşüktür” yargısına varılmıştır.²⁷⁰ Burada varılan kanı ile inançta bilişsel süreçlerin, imanda ise duygusal süreçlerin daha ön planda olduğu ifade edilmiştir. Allah'a iman, “inancın gelişmiş ve daha da öznelmiş bir hali” olarak tanımlanmış, iman “inanılan değerlerin içte ve derinden yaşanması” olarak belirtilmiştir. Allah'a iman ile birlikte insanın ruhani özelliklerinin canlanması, güven ve teslimiyet temel taşlarının da iyi bir şekilde insanın kalbinde kurulmasını sağlayacağı belirtilmiştir.²⁷¹

²⁶⁸ Bkz Buhari, “İman”, 37.

²⁶⁹ Karaağaç, Hilmi, “İtikâdî Mezheplerde İman-İslam İlişkisi”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sy. 2, s.103-104.

²⁷⁰ Kayıkuk, Hasan, “Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe”, *AÜİFDXLVI.(2005)*, sy. I, s. 136.

²⁷¹ Kayıkuk, Hasan, “Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe”, *AÜİFDXLVI.(2005)*, sy. I, s. 155.

Mutezile, Mürchie ve Maturidiler birlikte Allah'a İman ve Allah'a teslimiyet konusunun aynı olduğunu, İman ve İslam'ın benzer olduğunu belirtirler. Gerekçe olarak inanılması gereken değerler ile Islama dair usul ve esasların birbirinden farklı olmadığını belirtirler. Çünkü bu görüşlere göre, Allah'a teslimiyetin Allah'a iman olmadan olamayacağı belirtilmiştir. Allah'a iman ve Allah'a teslimiyetin birlikte görülmesine yönelik bazı ayetler hüccet olarak gösterilmiştir.²⁷²

*“Havariler: Biz Allah (yolun)un yardımcılarıyız, Allah'a inandık (âmennâ), şahid ol, biz teslim olanlarız (muslimûn), dediler.”*²⁷³

*“Musa dedi ki: ‘Ey kavmim, eğer Allah'a inandıysanız, gerçekten Müslüman insanlar iseniz O'na dayanın.’”*²⁷⁴

*“Onlar, ayetlerimize inanmış ve Müslüman olmuş idiler.”*²⁷⁵

İmam Eş'ari Allah'a teslimiyet ve Allah'a iman konusunda farklı bir yorum katmıştır. İmam'a göre Allah'a iman kalben tasdik etmek olup, İslam olan teslimiyet ise emirlere tabii olmak ve teslim olmaktır, bu yönü ile bir kişi Müslüman olsa da bu teslim olduğu anlamına gelmeyebilir. İslam fiiliyatta olması yönü ile genel iken, iman kalbi tasdik olması yönü ile özeldir. Hammad bin Zeyd'e göre “iman; marifet, ikrar ve amel” tanımı ile imana hususi bir mana yükleyip, “İslam'ı ise umumi bir içerik” olarak belirterek Allah'a iman ve Allah'a teslimiyet konularını birbirlerinden ayırmaktadır.

Allah'a teslimiyet ve Allah'a iman konusunda birinci bölümde ele aldığımız Hucurat Suresi 14. ayeti hüccet gösterilmiştir. Ayetin sebebi nüzulünde Islama yeni giren Beni Esed bin Huzeyme kabilesi hakkında nazil olduğu belirtilmiştir. Kıtılık nedeni ile yardım edilir düşüncesi altında Medine'ye gelen kabilenin iman ettik diyerek İslam'a girdikleri görülür. Haklarında ayet nüzul olur ve “İman ettik” değil “İslam olduk” esasında dedikleri ayet ile sabit olur.²⁷⁶

²⁷² Karaağaç, Hilmi, “ İtikâdî Mezheplerde İman-İslam İlişkisi”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sy. 2, s. 106.

²⁷³ A-li imran 3/ 52.

²⁷⁴ Yunus 10/ 52.

²⁷⁵ Zuhruf 43/ 69.

²⁷⁶ Karaağaç, Hilmi, “ İtikâdî Mezheplerde İman-İslam İlişkisi”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012/2, c. 1, sy. 2, s.106.

Ahmet Yesevi 35. Hikmetinde insanın yegâne amacının Allah'a itaat etmek olduğunu bildirmekte, başka her şeyden yüz çevirip Allah'ın rızasını kazanmanın yegâne unsur olduğunu belirtmektedir. Yesevi'ye göre Allah'a iman, Allah'a teslimiyet ve Allah'a itaat Mü'min olmanın ilk şartı olarak gösterilmiştir.²⁷⁷ Ahmet Yesevi'ye göre hürriyet kulun başka şeylere kulluktan kendini kurtarıp sadece Allah'a kulluk etmesidir, bu yönü ile hürriyet Allah'a teslimiyet ile mümkündür, Allah'a teslim olan kul hakiki hürriyete sahiptir.²⁷⁸ Kulun ruhunun özgür olması, hürriyetine kavuşması kendisini ancak Rabbine teslim etmesi ile mümkün olabileceğini belirtmektedir. Hakiki hürriyetin kişinin Allah'ı tanınması, Ona yönelmesi ve Ona teslim olmasıyla gerçekleşeceğini belirtir.²⁷⁹ İnsanın insana boyun eğmesi, teslim olması, inanca da aykırı, insanlığın temel prensiplerine de aykırı olup, teslimiyetin sadece Allah'a olması gerektiğini belirtir.²⁸⁰

İbnü'l-Arabi *إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ*²⁸¹ ayetini referans göstererek, Allah katındaki dinin teslimiyet olduğunu belirtir, esas olanın *inkiyâd* yani boyun eğme olduğunu bildirir.²⁸² El- Harakani'ye göre her şeyin başı Allah'a iman ve Ona tam bir kulluk içinde teslimiyettir, Allah'a iman ve Allah'a teslimiyet bir terazinin dengede olması için iki kefedeki iki aynı miktar kütle gibidir. El-Harakani, Allah'a iman ve Allah'a teslimiyetin, nimetlere şükür ve Onun rızasını kazanma yolunda çaba sarf ederek desteklenmesi gerektiğini belirtir.²⁸³ Allah kulunun teslimiyetini ölçmek için kuluna çeşitli imtihanlar da verir. Kuldaki teslimiyet idrak ve şuuru, kuldaki sabrı denemek için rızık dilerse geciktirebilir. Allah ihmal etmez, imhal edebilir. Kişi bu süre içinde işsiz kalabilir, malından eksilebilir ki, candan, maldan imtihanların olabileceği ayet ile sabittir.²⁸⁴ Bu imtihanlarda Allah kulunun kendisine olan itaatini ölçmektedir. Helal kazanç noktasında haline şükür edip, yaşadığı sıkıntıya sabır gösteren kulun Allah'a

²⁷⁷ Teber, Ömer Faruk, "Dini Edebi Metinler Olarak Menâkıbnâmelerin İslam Tasavvufundaki Önemi Hoca Ahmed Yesevî Menâkıbnâmeleri Örneği", *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, Ağustos 2016, 2 (Special Issue 1), s.289.

²⁷⁸ Küçükkaya, Askeri, "Ahmet Yesevî'de Hürriyet Kavramı", s.4.

²⁷⁹ Küçükkaya, Askeri, "Ahmet Yesevî'de Hürriyet Kavramı", s.5-6.

²⁸⁰ Küçükkaya, Askeri, "Ahmet Yesevî'de Hürriyet Kavramı", s.12.

²⁸¹ "Hak din Allah indinde İslam'dır." Al-i imran 3/ 19.

²⁸² Kaya, Emrah, "İbnü'l-Arabî'nin Din Ve İnançlara Yaklaşımının Willham Chittick Ve Reza Shah-Kazemi Perspektifiyle Evrenselci Yorumu", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XVIII, sy. 33, Haziran 2016, s.58-59.

²⁸³ Seyhan, Ahmet Emin, "Ebu'l-Hasan el-Harakani'nin İlham Anlayışı", *Usûl Dergisi*, sy.16, 6, s. 105.

²⁸⁴ Bakara 2/ 155.

teslimiyet sınavında başarılı olması kul için çok önemli bir kazanımdır.²⁸⁵ Nasıl ki bir öğretmen öğrencilerini ölçmek ve değerlendirmek için sınav yapıyor ise, o derse olan bağlılığın ölçüsünü görmek istiyor ise, Cenabı Hak da kullarını teslimiyet ile ölçecektir.

İslam sözcüğünden neşreden teslimiyet ile Allah'a teslim olmak, huzuru da anlatmaktadır. Çünkü teslimiyet kul için Allah'a yakınlık ve Rabbini hatırlamak sureti ile bir huzurdur ve bu duygu saikında olan kul kim olduğunun farkındadır, kul olduğunu, kulluğun acziyetini bilmektedir. Böyle bir kul, kendisine keder ve musibet isabet ettiğinde iradesini Allah'a havale ettiğinden, teslim ettiğinden, bu üzücü hadiselerinden de Allah'ın iradesinin tecellisi ile kurtulacağından emindir. Kul, Cenabı Hakk'a korku ve sevgisi ile iradesini Onun iradesine teslim eder. Burada ki korku kulu Rabbine yaklaştıran bir korku, Rabbinin rızasını kaybetmek korkusudur ki bu durum kulu teslimiyete getirmektedir. İşte bu durum dünyevi korkular ile Allah'tan korkma arasında belirgin farklılıktır. İslam içindeki korku Allah'a sığınmak, Allah'a teslim olmayı ifade etmektedir.²⁸⁶ Kulun iradesini, Allah'ın iradesine teslim etmesi Nasr (2001:9)'a göre bu durum "İnsanın içinde bulunduğu bu varoluşsal durum, aslında insan olmanın ihtişamının ve insanın "O'nun suretinde" yaratılmış olmasının neticesini" göstermektedir.²⁸⁷ Chittick ve Murata (2000)'ya göre İslam'da teslimiyet; Allah'a teslimiyet, Allah'ın gönderdiği Hz. Peygamber vesilesi ile gelen hidayet nimetine teslimiyet, Allah'ın Hz. Peygamber vesilesi ile gönderdiği emir ve nehiylere teslimiyettir.²⁸⁸

Allah'a teslimiyet ile Allah'a ibadet arasında da bir ilişki vardır bu ilişki "ibadet sadece Allah'a yapılır, O'na teslimiyet ise kulluğun gereğidir" şeklinde ifade edilebilmektedir.²⁸⁹ Dinin direği olan namaz ve diğer ibadetlerle kul Rabbi ile güçlü

²⁸⁵ Seyar, Ali, "Çalışma Hayatında ve İşyerinde Maneviyat", Kamu'da Sosyal Politika, 3, sayı 11, 2009/4.

²⁸⁶ Kubat, Mehmet, "Kelâmî Açıdan Kur'an'ın Mûcizeliği Meselesi", *İslâmî İlimler Dergisi*, c. 8, sy. 2, Güz 2013, s.80.

²⁸⁷ Hayta, Âkif, "Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru", *Değerler Eğitimi Dergisi*, s. 47.

²⁸⁸ Hayta, Âkif, "Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru", *Değerler Eğitimi Dergisi*, s. 47.

²⁸⁹ Dereli, Muhammet Vehbi, "İşârî Tefsirlerin Geçerliliği Ve Problemleri Üzerine" , *DEÜİFD*, XXXIV/2011, s. 136.

bir iletişim kurmayı sağlamaktadır. İbadet, kulun Allah'a olan teslimiyetinin bir tezahürüdür. Allah'a olan teslimiyet kulda itaat, tazim, bağlılık ve şükür duygularının da açılımını sağlayabilmektedir. İbadetler kulun ruhen Allah ile buluşmasını, huzura ermesini sağladığından, teslimiyetin de pratikte bir şekilde yaşanış hallerinden birisidir.²⁹⁰

İnsan zihni ile Allah'a teslimiyet arasındaki ilişki de incelenmiştir. Bu durum bir araştırmada şöyle açıklanmıştır: “İnsan zihni üzerindeki egemenlik, doğrudan insan iradesi üzerinde egemenlik kurmanın aracı ve yeter şartıdır. Bu durumda Allah'a iradi bir teslimiyet aynı zamanda entelekte/zihne dayalı bir teslimiyet olmuş olacak ve kendine bilgisel bir zemin bulacaktır.” Çünkü insanın bilmediği bir şeyi irade etmeyeceği, iradenin kaynağının bilgi olduğu, Allah'ı ne kadar bilirse kul, kulun iradesinin Allah'ın iradesine o denli uyum sağlayacağı belirtilmiştir. Kulun Rabbinin iradesine uyum sağlaması bilgiye dayalı bir zeminde rasyonel bir irade ile olabileceği belirtilmiştir.²⁹¹

İnsan ibnü'l-vakt olma bilinciyle Rabbi'ne teslim olduğu anda, hatalarından kaynaklanan ve öz-saygısını yitirmesine neden olan suçluluk duygusunu bir kenara bırakıp; hataları itiraf edip tespih ve tenzihle ilahî isimlerle bütünleşmeyi tecrübe eder. Böylece suçluluk duygusunun yerine umut, ilahî coşku ve karakter olgunluğu konulabilecektir. İbnü'l-vakt olma bilinci, insana Allah'ın sevgisini ve teslimiyetin kendisine sunduğu sınırsız aşkı hissettirirken, insandaki narsistik eğilimlere de engel olur. Allah'ın insana sunduğu en güçlü sevgi ve teslimiyet dili olması nedeniyle ibnü'l-vakt olma bilinci, manevî aşkın cazibesini kişiye yaşatır.²⁹²

Tevekkülün tanımında yer alan “işin sonucunun Allah'a havale edilmesi” ile aslında anlamca *tefviz* açıklanmıştır denilebilir. Çünkü *tefviz*; bir işi başkasına vermek, havale etmek ve o işte onu yetkili kılmak anlamındadır. Bu nedenle aslında *tefviz* olan anlam tevekkülle iç içe anlaşılmaktadır. Bir diğer anlam yakınlığı olan kelime ise

²⁹⁰ Certel, Hüseyin, “ İslami İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, c. 1, sy. 3 (Kasım 1998), s.150.

²⁹¹ Düzgün, Şaban Ali, “Ontolojik Egemenlikten Egemenliğin Ontolojisine”, *Kelam Araştırmaları*, sy. 6:2 2008, s. 13.

²⁹² Sayın, Esma, “Tasavvuf ve Psikoloji Açısından İbnü'l-Vakt Anlayışının Etkileri”, *Marife*, Kış 2012, s. 188.

teslimiyettir. Teslimiyet Allah'ın takdirine razı olmak demektir. Bu iki kelimenin birbirlerine yakınlıkları tasavvuf âlimlerinin bu şekildeki kullanımı dolayısıyladır. Sözlüklerdeki tevekkülün “her şeyi Allah’a bırakma, kadere boyun eğme” tanımının da bu algıyı oluşturmada katkısı büyüktür. “Kulun ilahi iradeye kayıtsız şartsız teslim olması” demek olan tevekkül, teslimiyet kavramının iç güdümlü dindarlığı ifade eden boyutuyla tamamen örtüşmektedir. Tevekkül hali teslimiyetten sonra oluşan bir durumdur. Zira insan, ancak bir otoriteye bütün kalbiyle bağlanıp teslim olduktan sonra, bütün işlerini ona havale edip vekil tayin edebilir.²⁹³ İslâm inanç esaslarının bir gereği olarak *tevekkül*, Allah’a karşı tam bir güven ve teslimiyet içinde olmak, işin başından itibaren rızıkı verenin yalnızca Allah olduğu iman ve şuuruyla hareket etmek demektir. Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin (v. 816/1413) ifadesiyle *tevekkül*, “Allah'ın nezdinde olanlara güvenip halkın elindekilerden ümit kesmektir.” Derler ki, “Esbâba tevessül, mâni-i tevekkül değildir.” Çalışmak, gayret etmek ve tedbir almak ise esbâba tevessül, yani birer sebep ve vesileden ibarettir.²⁹⁴

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ “Senden önce hiçbir elçi göndermedik ki; kendisine bizim tarafımızdan şu vahiy gönderilmiş olmasın: Benden başka ilâh yoktur; o halde bana ibadet ve kulluk edin”.²⁹⁵ Bu ayette anlatılan ilişki, bireyin Allah'a teslimiyetinden ortaya çıkmaktadır ki bu mümkündür; çünkü bizim Allah hakkında bilgimiz, O'nun bizim yararımız için ne emrettiğini bilmemize imkân sağlamaktadır. Bu teslimiyetin bir mahsulü, tevhit.²⁹⁶ Bilindiği gibi bir insanın eğitim amacıyla başka bir insana teslim olması ve bu reel teslimiyetin de üzerinde kulun kendini Allah'a (cc) teslim etmesinin arka planında, o kişinin, kendi egosu ile yüzleşip onu aşabilmesi başarısı vardır. Çünkü teslimiyette ego, benlikten önce kendinden vazgeçmesi gerekir. Bir kalpte ikisi bir arada yaşayamaz. Ya ego ya da

²⁹³ Sarıkaya, Berat; Şeren, Zeynep, “İnsan Sorumluluğu Ve Fiillerine Etkisi Bağlamında Sabır Ve Tevekkül Kavramları”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017/6, c. 6, sy. 12. s.73.

²⁹⁴ Güler, Zekeriya, “Mehmed Âkif'in Fatih Kürsüsünde ve Âsım'da Hadis Atıfları”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1, (2003) Bahar, s.202.

²⁹⁵ Enbiya 21/ 25.

²⁹⁶ Khouj, Abdullah Muhammed, “İslamda Eğitim”, çv: Semra Çinemre, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 30, 2011, s. 277-308, 282.

benlik kalmalıdır. Ego bir kez teslimiyeti öğrenirse artık teslimiyet yönetimi ele alır. Biz egosuyla yüzleşip, onu aşabilenlere, nefsini tanımış insan diyoruz.²⁹⁷

Peygamberimizin hadisinde her doğanın fıtrat üzere dünyaya geldiği bildirilir. Âlimlerin çoğunluğuna göre buradaki fitrattan maksat İslam esaslarına meyilli halde doğmasıdır. Buradan da Allah'a iman ve teslimiyet hissinin her doğanda potansiyel olarak mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Ve mevcut bu duygu kendine uygun bir ortamla karşılaştığında neşv-ü neva bulmakta ve mümin dediğimiz karakter oluşmaktadır.

2.2. PEYGAMBERE TESLİMİYET

Genel anlamda baktığımızda teslimiyet eğitimi, kanunlara uyma, kadere boyun eğme, nefse ağır gelen ibadetleri yapma, eza ve belalara katlanma ve hizmet gibi dünyevî ve uhrevî hayatın temel eksenine büyük oranda katkı sağlayacak derecede öneme sahip bir karakter yapısının oluşmasına katkıda bulunur.²⁹⁸

Allah'ın mahiyeti, aklın etkin olmadığı ancak, iç tecrübe ve müşahedeye dayalı verilerin ve bu verilere dayalı olarak oluşturulan bilgi ile çözümlenmeye çalışılmıştır. Zira din kavramı da, özel bir ruh halini, manevi ve deruni bir teslimiyeti ifade etmektedir. Dinde etkin olan başat unsur, his, vecd ve inkıyattır.²⁹⁹

Allah'a teslimiyetten sonra dinimizin önem verdiği diğer husus ise Allah'la insan arasındaki bağlantıyı sağlamak üzere seçilmiş olan Peygamberlere itaat konusudur. Peygamberler Allah'tan aldıkları vahyi insanlara ulaştırmakla vazifeli elçilerdir. Dolayısıyla da Peygamberlerin getirdikleri ve bildirdikleri de kendi kavimleri için önem arz eder. Kur'an'da peygamber efendimize saygıyı, sevgiyi ve itaati içeren çok sayıda ayet mevcuttur. Şimdi onlardan bazılarını değinerek konumuzu daha iyi anlamlandırmaya çalışalım:

²⁹⁷ II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu. Bildiriler Kitabı 1., TC Cumhurbaşkanlığı, 03-04 Mayıs 2017, s. 165-166.

²⁹⁸ II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu. Bildiriler Kitabı 1., TC Cumhurbaşkanlığı, 03-04 Mayıs 2017, s. 167.

²⁹⁹ II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu. Bildiriler Kitabı 1., TC Cumhurbaşkanlığı, 03-04 Mayıs 2017, s. 225.

300 إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Ayetteki salat ifadesi ile dua, merhamet, saygı gibi durumlar kastedilmiştir. Yüce Rabbimizin Peygamberimize salatı Ona merhamet etmesi anlamındadır. Elbette ki Allah'ın peygamberimize salat etmesi büyük bir lütuf, ihsan ve şeref içerir. Ancak bunun mahiyetini tam manasıyla idrak etmek mümkün değildir. Genel anlamda rahmet ve övgüde bulunmak olarak açıklanmıştır. Bununla beraber Allah'ın rahmeti ona mazhar olanların gözlerini ve kalplerini hakikate açan bir tecelli olarak da zikredilir.³⁰¹ Melekler ve müminlere bakan veçhesiyle ise saygı, dua, salat-u selam getirmek gibi anlamlardadır. Âlimlerin çoğunluğuna göre Peygamberimize salat getirmek vaciptir ve en az ömründe bir defa da olsa kişinin bu emri yerine getirmesi gerektiği konusunda ittifak vardır. Buradaki salat aynı zamanda peygamberimizin emirlerine riayet etmeyi, ona boyun eğmeyi de içermektedir.³⁰²

Peygamberimize salat-u selamın nasıl getirileceğini soran müminlere Allah Rasulü şöyle buyurarak bizlere öğretide bulunmuştur:

*'Allahım İbrahime ve İbrahimin ailesine salat, merhemet ettiğin gibi Muhammede ve Muhammedin ailesine de salat, merhamet et; İbrahimi ve İbrahimin alini mübarek kıldığın gibi Muhammedi ve Muhammedin alini de Mübarek kıl. Çünkü sen Hamidsin, Mecidsin...'*³⁰³

304 أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ Allah'a ve Rasulüne itaati emreden bu ve benzeri ayetler Kur'an'da bir çok surede geçmektedir. Allah'ın sevgisini ve rızasını kazanmanın yolunun Peygamberine itaati neticesinde olacağını Rabbimiz çeşitli ayetlerinde bildirmektedir. Allah'a itaat ile Peygambere itaat arasında karşılıklı bir gereklilik bulunmaktadır. Çünkü peygambere itaat Allah'ın emridir ve bu itaati gerçekleştiren kişi de Allah'ın emrini yerine getirmiş ve Allah için bunu yapmış olur. Terk eden ise hem Allah'a hem de peygambere karşı gelmiş olur. Rasulullah Kur'an'ın ifadesiyle *üsva-i hasene* ve en güzel ahlak üzere olan bir beşerdir. Yani yaratılanlar arasında en

³⁰⁰ "Şüphesiz ki Allah ve melekleri o peygambere çok salat ederler(şanını ve şerefini yüceltirler).Ey İman edenler siz de ona salat edin, tam bir teslimiyetle de selam verin." Ahzap 33/ 56.

³⁰¹ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV/ 398.

³⁰² Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, III/ 980.

³⁰³ Buhari, "tefsir", 33; Müslim "salat", 65.

³⁰⁴ "Allaha ve o peygambere itaat edin..." Ali İmran 3/ 32.

üstün meziyetlere sahiptir. Kulların ona itaati bazılarının değindiği gibi Allah'a eş koşma anlamı içermemektedir. Allah'a itaat mutlaklıdır. Ve Tanrı olduğu bilinciyle yerine getirilir.

Peygambere itaat konusunda âlimlerin çeşitli görüşleri vardır. Bazılarına göre peygambere uymak sünnetine tabi olmaktır. Merağı Allah'a itaati Kitabı ile mutabık olmak, amel etmek, Rasule itaati ise sünneti ile amel etmek olarak ifade eder.³⁰⁵ Hadisçilerden Subhi Salih ise rasule itaati sünnetine uymak, hadisiyle amelde bulunmak, dini hususlarda Ona başvurmak ve Kur'an'dan sonra gelen ikinci kaynak olarak onu kabul etmek olarak ifade etmiştir.³⁰⁶

İbn Kayyim 'bir şeyde anlaşmazlığa düşerseniz' ayetindeki şey kavramının büyük-küçük, gizli-aşikâr müminlerin üzerinde anlaşamadıkları her türlü dini konuları ihtiva ettiğini bildirir. Ayrıca Allah'a müracaatın, kitabına; Rasulüne müracaatın ise sünnetine başvurmak olduğu hususunda ise icmanın olduğunu söylemiştir.³⁰⁷

Peygambere uymanın mutlak olup olmadığı hususunda da ihtilaflar vardır. İbn Kayyim bunun da mutlak olduğunu fakat Allah'a mutlak itaatten farklı olduğunu söyler. Allah'a itaatteki gibi mutlak şari, mutlak emir ve nehiy anlamında değil Resulün emirlerine Kur'an'a arz etmeden de uyulabileceğinin vacip oluşu anlamında olduğunu belirtir. Bu sebeple Peygamber bir şey emrettiğinde Kur'an'da olup olmadığına bakılmaksızın itaatin vacip olduğunu söyler.³⁰⁸

Reşid Rıza ise bu ayetteki Rasulüne itaatin te'kid olduğu görüşünü benimser. Ona göre dinimiz tevhit esaslı dindir. Allah'tan başkası emredemez, nehyedemez, teşri yapamaz, tercihte bulunamaz. Allah ve rasul lafzıyla itaat emri tekrar edildiği gibi tekrar edilmeyip ayrı olarak da itaatin emredildiği ayetler mevcuttur. Burada itaat ediniz emrinin tekrarı iki itaat arsında farklılığa delildir. Kur'an'da indirilen vahye itaat önem sırasına göre birinci sıradayken içtihatlarıyla hükmettiği konularda Peygambere tabi olmak da ikinci sıradadır.³⁰⁹

³⁰⁵ Merağı, Ahmet Mustafa, *Tefsirü'l-Merağı*, Beyrut 1946/ 1365, V/ 73.

³⁰⁶ Salih, Subhî (Mtrc. M. Yaşar Kandemir), *Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1971, s. 233.

³⁰⁷ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr, *İlam*, I/ 49.

³⁰⁸ İbn Kayyim, *İlam*, I/ 48.

³⁰⁹ Rıza, *Tefsirü'l-menâr*, V/ 180, 220, 221.

Netice olarak Peygamberin risalet ve teşri sıfatından kaynaklanan sözlerine ve davranışlarına ittiba mutlaktır. Bunu haricinde bilim ve teknoloji vb. tecrübeye dayalı söz ve davranışlarına uymak mutlak ve bağlayıcı değildir. Ancak Peygambere itaat kısmi manada mutlak olmakla birlikte mukayyet de değildir. Bağlayıcı olmayan sünnetine ittiba ise kemali edeptendir.³¹⁰

İtaatin esas karakterini oluşturan husus ise Peygambere itaatin Allah gibi değil, Allah için olma algısıyla ve itidalin bizzat kendisi olan sünnet ölçüleri içinde yerine getirilmesidir.³¹¹

Kısaca tasavvufî açıdan da ele alacak olursak; Ahmed Yesevi Allah'ın rızasını her şeyin önünde görmüştür. İnsan hayatının maddi ve manevi yönü itibariyle anlam kazanabilmesinin yegâne yolunun da Allah ve Peygamber sevgisinden geçtiğine vurgu yapmıştır. Peygambere itaati de, sadece sözde kalan bir durum olmadığını, bunun göstergesinin O'nun sünnetine uymak, kısaca O'nun ahlakı ile ahlaklanmaktan geçtiğini belirtmiştir.³¹²

“Batmakta olan yıldız andolsun ki, ...” Nasıl bir yıldızdır ki o? Mısrî Niyazî *İrfan Sofraları* adlı kitabında, yıldızları yere göğe koyamıyor. Onlar diyor, insanları aydınlatan, yollarını gösteren sultanlardır. Kâfiri de taşıyan taşlardır. Ama bu yıldız tutuyor ne demek istiyor Allah, Hazret-i Peygambere “batmakta olan yıldız adına” derken? Yani nefsinin bütün arzu, istek, her şeyini bırakmış bir Peygamberden bahsediyor. Allah'ın huzuruna çıkacak, başına pislikli işkembe geçmiş, taşlanmış, aşağılanmış, Allah bütün sevdiklerini elinden almış. Hiçbir peygamberin yapmadığı bir şeyi yapmış. “Allah” demiş. Sadece “Allah” demiş. Bir kere bile ümit kesmemiş. Bir kere sorgulamamış. “Neden? Ne için?” Hiç dememiş. Mübarek kızına, karşısına geldiğinde ayağa kalktı. Hakikatini onda gördüğü kızına Ebû Cehil tokat atmış. Ebû Süfyan Hz. Fâtıma'yı koruduğu için Allah onun evini korumaya almış. Bütün bunlara dayanmış bir sultan. Her şeyini teslim ettikten sonra miraca çıkıyor. Öyleyse miraca

³¹⁰ Rıza, *Tefsîrü'l-menâr*, V/ 276.

³¹¹ Ağırman, Cemal, *Hz. Peygamberin Sünnetinde İtaat*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, s.357.

³¹² Teber, Ömer Faruk, “Dini Edebi Metinler Olarak Menâkıbnâmelerin İslam Tasavvufundaki Önemi Hoca Ahmed Yesevî Menâkıbnâmeleri Örneği”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, Ağustos 2016, 2 (Special Issue 1), s.289.

çıkmanın yolu *teslimdir*. Neyin var, neyin yoksa benliğini, nefisini, kendini, vücudunu, Allah'tan başka hiçbir şey bırakmadan teslim olmaktır.³¹³

Peygamberin her sözü, her fiili, her hâli sūfî için en iyi örnek ve bilgidir. Müminler, Hz. Peygambere itaati, ittibâyı, bey'atı sıradan bir bağlanma olarak görmemişlerdir. Aksine onlar için Peygamberin Kur'an hayatı, tasdikini, intisabın, teslimiyetin, huzurun ve neticede insana sunulan en büyük huzurlu yaşamın ilanıdır. Bu nedenle Peygamber mümin için her şeyin en güzeli ve en mükemmelidir.³¹⁴

2.3. KURAN'DAN ÖRNEKLER

Müslümanların Kur'an'la ilişkileri, ona sevgi ve bağlılıkları diğer dinlerdeki kutsal kitap-insan ilişkisinden oldukça farklıdır. Kur'an'ı okumasını bilmeyen insan bile onu dinlediğinde, kendisini huşu ve huzur içerisinde hisseder. Kur'an'a karşı aşırı ilgi, saygı ve bağlılığın bir nedeni olarak da Allah'la ilişkideki teşbih ve antropomorfizmden çekinme, O'nun mutlak aşkınlığına itaat ve saygı düşüncesi söylenebilir. Fakat aşkınlık ve içkinlik (teşbih ve tenzih) arasında gidip gelmeler Allah ile insan arasındaki ilişkide kaçınılmaz bir olgu olarak görülmektedir.³¹⁵

İslâm geleneğinde Kur'an'a yeterli ilgiyi gösteren ve bireysel dindarlığına yansıtmaya çalışan kişinin, her şeyden çok daha fazla Allah'ı seveceği düşünülür. Kur'an'ı seven biri nezdinde, Kur'an okumak ve onu anlamaya çalışmak çok büyük huzur ve mutluluktur. Bu kişinin iç huzuru ve kalbinin sükûnete kavuşması için de yararlı iştir. Kur'an insanı Allah'a bağlayan en önemli bağlardan biridir ve bu bağ asla kopmaz.³¹⁶ Bağlanma psikolojisi de tam burada devreye girer ve insanın korunması,

³¹³ Ökge, Ahmet, "Elmalılı'da Kişilik Oluşumu Ve Nefsin Terbiyesi", s. 213. *Tasavvufta Mürid – Mürsid İlişkisi* / Cemalnur SARGUT

³¹⁴ Tenik, Ali, "Tasavvuf İlminde Hz. Peygamberin Rolü", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sy. 37, Ağustos 2017, s. 11-32.

³¹⁵ Hayta, Âkif, "Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru", *Değerler Eğitimi Dergisi*, s. 49.

³¹⁶ el-Mekkî, Eb-u Talip, *Kûtu'l- Kulub (Kalplerin Azığı)* Trc: Yakup Çiçek, Dilaver Selvi, Semerkand İstanbul 2004, s. 245.

sığınması, hayatının anlamını yakalaması ve diğer insanlarla olumlu ve yapıcı ilişkilerde bulunabilmesini bu bağlılığın çok daha iyi sağlayabileceğini söyler.³¹⁷

Allah inancı İslâm öğretisinin temelidir. Allah bilgisi ve O'na iman bir Müslüman için dini yaşantısının odak noktasını oluşturan bir kavramdır. İslâm düşüncesinin merkezinde, Tek, Mutlak ve Sonsuz, Rahman ve Rahim olan, hem aşkın hem de içkin olan, kavrayabildiğimiz ya da hayal edebildiğimiz şeylerin hepsinden daha büyük olan, açık bir şekilde İslâm'ın kutsal metni Kur'an'ın beyan ettiği gibi, bize şah damarımızdan daha yakın olan³¹⁸ Tanrı hakikati bulunmaktadır. Arapça ismiyle Allah olarak bilinen Tek Tanrı, bütün veçheleriyle İslâm'ın merkezi hakikatidir; tevhit olarak adlandırılan bu birliğe şahadet etmek de, İslami olan her şeyin etrafında döndüğü eksendir.³¹⁹

İslâm düşüncesinde Allah'a yaklaşmanın üç tarzı ve aşaması vardır, bunlar: Allah korkusu, sevgisi ve bilgisidir. Müslümanların Allah'la olan ilişkisi bu kategoriler altında toplanır ve bunlar aynı zamanda insanın Allah'a yakınlık hedefine ulaşması için geçmesi gereken aşamaları da oluşturur. Klasik İslâm metinlerinde *mehafet*, *muhabbet* ve *marifet* şeklinde geçen üç yüce makam olan korku, sevgi ve bilgiyi ilgilendirdiği kadarıyla, bireyin manevi hayatında bir eş zamanlılık ve dengeli başarı ögesi vardır. İslâm maneviyatı, Allah korkusu ve Allah sevgisi üzerine kurulan Allah bilgisiyle var olur. Fakat Aşkın ve Celâl sahibi olan Allah'ın rahmetinin gazabını geçtiği³²⁰ fikri İslâm düşüncesinin en önemli ilkelerinden birisidir.

İslâmî öğretilerin gayesi insanları gazap-uzaklık içinde bırakmak değildir; aksine onları rahmet ve yakınlığa götürmektir. İnsanlarla ilişkide ortaya çıkan bir ilâhî

³¹⁷ Hayta, Âkif, "Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru", *Değerler Eğitimi Dergisi*, s. 49.

³¹⁸ "Andolsun insanı Biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz.(Çünkü) biz ona şah damarından daha yakınız." Kaf 50/ 16.

³¹⁹ Hayta, Âkif, "Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru", *Değerler Eğitimi Dergisi*, s. 44.

³²⁰ Acluni, İsmail b. Muhammed b. Abdulhadî, *Keşfü'l-Hafa*, Darü'l-Kütübü'l İlmîyye, Beyrut 2001, I/ 396.

sıfat olan rahmet, insanların iyi ve gerçek olan şeylerden istifade etmeleri için Allah'ın izin verdiği her şeydir.³²¹

Bağlanma teorisi açısından Tanrı inancı ve bağlılığı, sıkıntılı zamanlarda güvenli bir sığınak, yalnızlıktan kurtaran bir bağ ve kaygıyı azaltan önemli bir unsur olarak ortaya çıkar. İslâm'da Allah-insan arasındaki ilişkiyi betimleyen en önemli kavramlardan birisi Allah'a sarılma-i'tisam kavramıdır. Ayetlerde geçen sarılma; Allah'a sarılma ve Allah'ın ipine sarılma olarak iki boyutlu gerçekleşir. “Allah'a iman edip O'na sarılanlara gelince; onları kendinden bir rahmetin ve bir lütfun içine sokacak ve kendisine varan dosdoğru bir yola iletacaktır.”³²² “Kim Allah'a sınımsız sarılırsa muhakkak doğru yola iletilmiştir.”³²³ “Allah'a sarılın; sahibiniz O'dur. O ne güzel sahip ve güzel yardımcıdır.”³²⁴ Topluca Allah'ın ipine sınımsız sarılın, ayrılığa düşmeyin.”³²⁵ Bu ayetlerde geçen sarılma-i'tisam kelimesi, kişinin kendisini koruyan, sakınılması ve korunulması gereken şeyden uzak tutan bir şeye tutunmak anlamına gelir. Buna göre dünya ve ahiret mutluluğu ve olumlu bir ruh sağlığı Allah'a ve Allah'ın ipine sarılmaya bağlıdır. Bu iki koruyucuya sarılmadan insanların kurtuluşu ulaşmaları mümkün görünmemektedir. Allah'ın ipine sarılmak rahmet ve hidayete götürür ve kişiyi dalalete, kötü yola düşmekten sakındırır. Allah'a sarılmak ise kişiye güç, erzak ve iç görü sağlayarak, Allah'a ulaşma ve merhamete kavuşmak için ne gerekiyorsa onlara ulaştırır.³²⁶

Özellikle Allah'a güvenli olarak bağlanan insanlar, güvensiz bağlanma ilişkileri olan insanlara göre fiziksel, sosyal ve duygusal olarak daha olumlu bir hayat sürerler. Tanrı'ya güvenle bağlananlar, diğer insanlarla daha sıkı sosyal ilişkilere girerek kaygı ve endişeden uzak çok daha pozitif bir ruh sağlığına sahip olurlar. Bağlanma teorisine göre, Tanrı'yı müşfik, sevecen, rahmet ve merhamet sahibi olarak gören bireylerin daha yüksek benlik saygısı ve daha olumlu bir benlik kavramına sahip oldukları

³²¹ Hayta, Âkif, “Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, s. 45-46.

³²² Nisa 4/ 175.

³²³ Al-i İmran 3/ 101.

³²⁴ Hac 22/ 78.

³²⁵ Al-i İmran 3/103.

³²⁶ Hayta, Âkif, “Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, s.56.

görülmüştür. Bağlanma teorisi bireyin dinî gelişimi ve Tanrı tasavvurunu anlamak için din psikologlarına sağlam bir temel sağlayabilir.³²⁷

Bu yüzden Kur'an bilgisi ya da ilâhî bilgi, kavramlara/terimlere dayalı bir bilgi değil, kişinin tam teslimiyetiyle gerçekleşen ve bütün benliğiyle edindiği bilgidir. Eğer bu bilgi, bireyi bir bütün olarak değiştirip, dönüştürerek etkisi altına alırsa işte o vakit bireyin bütün hücreleri ilâhî varidâtlara açılır ve bu bilginin kişi üzerindeki devrimi gerçekleşmiş olur. Bu hakikat, Rahman'ın iki parmağı arasındaki dönüşümün meydana gelişi gibidir.³²⁸ Yüce Allah, yaptığı benzetme tarzı bir açıklamada, Kur'an'ın kendilerine indirilmesi halinde dağların bile huşû içerisinde olacaklarını açıklar. “Biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, Allah korkusundan onu, baş eğmiş, çatlamaş görürdün. Bu misalleri, düşünsünler diye insanlara veriyoruz.”³²⁹ Bu açıklamanın vermek isteği mesaj şudur: ‘Kendilerine Kur'an indirilen insanlar Kur'an karşısında baş eğmek, ona teslimiyet göstermek, yani huşû duymak durumundadırlar.’³³⁰

Bu nedenle Kur'an, Allah'ın, onun istediği tarzda tanımlanmasını ve buna aykırı olacak sonuçlar doğuran akıl yürütmelerin akılsızlık manasına geleceğini söyleyerek aklın ancak muayyen bir kullanımının meşru olacağını vurgulamaktadır. Buna bağlı olarak her ne kadar teolojik düşünme tarzı ile cahiliye düşünme tarzı arasında direk bir irtibat kuramamışlarsa da, Müslümanların şuur altında, Kur'an'ın çokça üzerinde durduğu teslimiyet ile belli bir tür akıl yürütme, zıt kutuplarda yer almaktadır. Rahatlıkla şu söylenebilir: ‘O dönem Müslümanlarının zihinlerinin derinliklerinde akıl yürütme ile şirk arasında bir irtibatın kurulduğunun izleri belirgindir.’³³¹

Kur'an'da akıl, insan varlığının bağımsız ve kendi başına faaliyette bulunmaya kudreti ve kabiliyeti söz konusu olmayan, insan varlığının diğer unsurlardan katkılar taşıyan ve onların ortaklığı vasıtasıyla ancak faal olabilen bir varlık olarak görülür ve

³²⁷ Hayta, Âkif, “Annedden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, s.57.

³²⁸ *Kelam Araştırmaları Dergisi*, Cilt 14, Sy. 1, 2016, s. 188,177-202.

³²⁹ Haşr 59/ 21.

³³⁰ Kasapoğlu, Abdurrahman, “Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi”, sy. 15, yıl: 6, 2005, s. 177-190, 186.

³³¹ Kotan, Şevket, “Kelam: İslâmî Teolojinin İnşası”, *Tezkire, Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi*, sy.31-32, Haziran 2003, s. 80-88. 81.

merkezi rol akıl yerine kalbe verilir. Kalp, insan varlığının önder unsuru olarak tanımlanır. İkincisi ise, insanın Allah'a karşı bir sorumluluğu olarak, teslimiyet sözcüğünde ifadesini bulan tavrın öne çıkarılarak insandan talep edilmesidir. Kur'an'a bakıldığında apaçık görünen şeylerden birisinin, Allah'a karşı diklenen bir tip yerine ona kayıtsız şartsız boyun eğen bir insan tipinin Kur'an vasıtasıyla ortaya çıkarılmak istenmesidir. Öncelikle insanlar Allah'a karşı bir teslimiyet, bir boyun eğiş tavrı içerisinde olmalıdırlar. Hatta bu dinin isminin teslimiyeti ifade eden bir sözcük olmasının altında yatan esprinin bu olduğu söylenebilir. Mübalağasız kendilerine Kur'an nesli denilmeyi hak edecek derecede Kur'an'la varlık sahnesine çıkarak ve ondan beslenerek yaşamış olan Müslümanlığın ilk kuşağı ve onların varisleri kuşakların düşünce dünyasının Kur'an ile şekillendiğini söylemek mümkündür. Her ne kadar bu neslin tarihinde de Kur'an ile temellendirilmesi imkânsız yazılı birçok şey bulunuyor ise de, bu iddia rahatlıkla ileri sürülebilir. Çünkü burada yapılmakta olan ahlaki bir değerlendirme değil, bir zihniyetin oluşumu ve bu zihniyeti oluşturan kaynağın temel bir özelliğinin ortaya konulmasıdır.³³² Kur'an, Allah'ın varlığı ve birliği, nübüvvet ve ahiret gibi temel itikadi konularda insanı düşünmeye teşvik etmiş, bu inançlara dayanak teşkil eden birtakım akli deliller sunmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde Kur'an'ın salt imancı yaklaşımları önermediği söylenebilir. Buna karşılık Kur'an'ın imanın teslimiyet boyutunu öne çıkaran ılımlı fideist yaklaşımları tümüyle dışlamadığı söylenebilir. Zira Kur'an, imanı, bir yönüyle delile dayanan rasyonel bir olgu olarak görürken, diğer bir yönüyle de imanın teslimiyet, güven, takva ve davranışsal boyutlarına da dikkat çekmiştir.³³³

Bu bağlamda Kur'an pek çok itaat ve teslimiyet örneklerini sergileyerek biz kullara numune-i imtisal olarak sunmaktadır. Tek ve Bir olan Allah'a teslimiyeti, itaati emretmekte bunun neticesinin ise cennetle sonuçlanacağını bildirmektedir. Aynı şekilde karşılaştırmalı bir üslupla, bunun aksini icra edenlerin yani isyan edip nefis ve şeytana itaat edenlerinse akıbetinin cehennemle nihayete ereceğini bildirmektedir. Ayetlerden hareketle bu örnekleri açıklamaya çalışalım:

³³² Kotan, Şevket, "Kelam: İslâmî Teolojinin İnşası", *Tezkire, Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi*, sy.31-32, Haziran 2003, s. 80-88. 82.

³³³ Arslan, Hulûsi, "Kur'an'ın İman Öğretileri Işığında Fideizm'in Kritiği", *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Bahar 2011/2(1), s.49-69. 68.

2.3.1. Teslimiyet Örnekleri

2.3.1.1. Hz. İsmail

İslami kaynaklarda, Hz. İsmail, uzun boylu, güzel yüzlü, kırmızı tenli, boynu kalınca, geniş omuzlu, el ve ayakları uzunca, kuvvetli, okçuluk ve yabani hayvanları ehlileştirme hususunda becerikli bir kişi olarak anlatılmaktadır. Babası Hz. İbrahim'in ahirete irtihalinden sonra Hac ile ilgili görevleri ifa ettiği, kavmini davet etmeye devam ettiği, elli yıl peygamberlik görevinde bulunduğu,³³⁴ yüz otuz yedi yaşında vefat ettiği ve Hicr'e annesi Hacer validemizin yanına defnedildiği bildirilmiştir.³³⁵

İsmail kelimesinin Arapça bir kelime olmayıp, aslının “*İşmavil*” ve “*İsmâîn*” olduğu, Süryanice'de “*Allah'a itaatkâr olan*” manasına geldiği, İbranice'de ise *Yişmâ'el* şeklinde olduğu ve “*Tanrı işitir*” manasına geldiği bildirilmektedir. Tevrat'ta *Yişmael* “*İşte sen hamilesin ve bir oğlan çocuğu doğuracaksın ve onun adını da İsmail koyacaksın, çünkü Rab sana yapılan cefayı duydu.*” (Tekvîn, 16/11) olarak *şama* fiilinden gelmekte ve isteği kabul edildi manasında kullanılmaktadır. Bu kelime Tevrat'ın önceki nüshalarında *Hismael*, *Ismahel*, *Hismahel* ve *Smahel* olarak geçmiştir.³³⁶

Yüce Kitabımız Kuran'ı Kerim'de İsmail ismi on iki yerde kullanılmış olup, annesi Hacer validemiz hakkında ise Kur'an'da bilgi geçmemiştir. 14. sure olan İbrahim Suresinin 39. ayetinde ve 37. sure olan Saffat Suresinin 100 ve 101. ayetlerinde İsmail (As.)'in babası İbrahim aleyhisselamın yaşının hayli ilerlemiş olduğu bir dönemde yaptığı bir duanın kabulü neticesinde İsmail aleyhisselamın doğduğu bildirilmiştir. İbrahim Suresi 37.ayette de babası tarafından İsmail aleyhisselamın henüz küçük bir çocuk iken bugünkü Kâbe'nin bulunduğu yere bırakıldığı bildirilmiştir. Hz. İbrahim'in bıraktığı çocuğunun adı ayette geçmemektedir. Hz. İbrahim bıraktığı eşini ve çocuğunu görmek amacıyla sonrasında bugünkü Mekke bölgesine tekrar gelmiştir. Gördüğü bir rüya sebebiyle, Hz. İbrahim

³³⁴ Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, trc. Ahmed Naîm-Kamil Miras, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984, VI/ 22.

³³⁵ Harman, Ömer Faruk, “İsmail” *DİA*, XXIII/ 80.

³³⁶ Harman, Ömer Faruk, “İsmail” *DİA*, XXIII/ 76.

oğlunu Allah'a kurban etmek üzere hazırlamıştır.³³⁷ Ayette kurban etmeye niyetlendiği oğlunun kim olduğu geçmemektedir. Bir başka ayette Kâbe'nin inşasında Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in birlikte çalıştıklarının ifade edilmesi, evvelce Kâbe'nin bulunduğu civara bırakılan evladının kuvvetle Hz. İsmail olduğunu ortaya koymaktadır.

Kuran'ı Kerim'de kurban edilme konusuyla ilgili ayette Hz. İbrahim'in oğlunun adının ifade edilmemesi âlimler arasında bazı farklı görüşlere sebep olmuştur, buna göre bazıları burada ismi zikredilmeyen kişinin Hz. İsmail olduğunu, bazıları da Hz. İshak olduğunu savunmuştur. Hz. Ömer, İbn Mesut, Alkame b. Vakkās, İkrime el-Berberî, Kâ'b el-Ahbâr, İbn Cerîr et-Taberî ve Süyûtî gibi Sahabe ve sonraki âlimler, ayette geçen kişinin Hz. İshak olduğu kanaatini taşımışlardır. Ebü't-Tufeyl, Saîd b. Müseyyeb gibi bir kısım âlimlerse bu ismin Hz. İsmail olduğunu söylemişlerdir. Hz. Ali, İbn Abbas, Ebû Hüreyre, İbn Ömer, Hasan-ı Basrî, Saîd b. Cübeyr, Mücâhid b. Cebr, Süddî ve Katâde b. Diâme gibi sahabe ve sonraki âlimler ise her iki görüşe de delil teşkil edecek rivayetlerde bulunmuşlardır. İbn Kayyim'e göre kurban edilecek kişi Hz. İshak olmuş olsaydı, Ehl-i kitabın da savunduğu bu duruma göre, Müslümanların da kurbanlarını Filistin'de kesmeleri gerekirdi. Hâlbuki kurban, say ve cemre dediğimiz şeytan taşlama Mekke'de olduğundan, Mekke'de ikamet etmiş olan Hz. İsmail'i işaret etmektedir.³³⁸ İbn Kesir, kurban konusunda Hz. İshak olduğu şeklinde görüş bildirenlerin, Kâ'b el-Ahbâr veya Ehl-i kitabın kaynaklarından edindikleri bilgilerle görüş bildirdiklerini açıklamış, oysaki Kuran ve hadislere bakıldığında, kurban edilecek kişinin Hz. İsmail olduğunun anlaşılabilirliğini belirtmiştir.³³⁹ Allah kurbanlık olan kişiyi halim olarak tanımlamıştır, canını Rabbine kurban olarak teslim eden halim sıfatını alır, hâlbuki Kuran'da Hz. İshak için âlim sıfatı kullanılmıştır.³⁴⁰ Hz. İsmail'in ise sabır ehlinde bir kul olduğu³⁴¹ bildirilmiştir ki kurban için teslimiyet gösterenin O olduğu anlaşılmaktadır.

³³⁷ Saffat 37/ 102-105.

³³⁸ Kastallânî, Şihâbüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed eş-Şâfiî, *İrşâdü's-sârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Abdulazîz el-Hâlidî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1416/1996, I/ 111.

³³⁹ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kitâbi'l-İzzim*, VII/ 27- 32.

³⁴⁰ Hicr 15/ 53; Sâffât 37/ 101.

³⁴¹ Enbiyâ 21/ 85.

İbn Kesîr, İshak'ın kurbanlık olarak sunulduğuna dair bulunan rivayetteki³⁴² ravilerin senetlerinin zayıf olduğunu bildirmektedir.³⁴³ Hz. İbrahim'in yaşlılık dönemine kadar hiç çocuğu olmadığı için Allah'tan çocuk murat ettiği, kendisine bunun müjdelendiği³⁴⁴ ve Hz. İsmail'in ilk evladı olarak dünyaya geldiği hususu Hristiyan ve Yahudi inançlarında da kabul görmektedir.³⁴⁵ Kur'an'dan ve hadislerden anlaşılacağı şekilde kurban edilmek istenen çocuk da bu ilk sahip oldukları çocuklarıdır. Kur'an'ı Kerim'de Hz. İshak aleyhisselamın ve peşinden de Yakup aleyhisselamın Sare'ye müjdelendiği geçmektedir.³⁴⁶ Hz. İshak aleyhisselamın bir evladı olacağı da zikredildiğine göre, Hz. İshak aleyhisselamın kurban edilecek kişi olmaması gerekir. Hz. İbrahim'e zebh hadisesinin akabinde, imtihanı başarıyla vermesine karşılık bir mükâfat olarak İshak aleyhisselamın müjdelenmiş olması da bir diğer delil olarak gösterilmiştir ki³⁴⁷ bu hadisede Hz. İshak'ın kurban olayından sonra dünyaya geldiğine işaret edilmiştir. İbn İshak'ın rivayet ettiğine göre, Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail oyun oynama dönemine ulaştığında, odun kesmeye gideceklerini, beraberine ip ve bıçak almasını oğluna bildirir, yolda şeytan Hz. İbrahim'i adağından vazgeçirmeye uğraşır, sonrasında İsmail'i ve annesi Hacer'i etkileyip kandırmaya uğraşır ancak bunu da başaramaz. Bölgede Sebir dağı diye meşhur olmuş bir yere ulaştıklarında, Hz. İbrahim'in oğluna gerçek niyetini söylemesi ile Hz. İsmail babasına kendisine Allah'ın vermiş olduğu bu vazifeyi yerine getirmesini, kendisinin ise sabredenlerden olacağını ve onu sağlam bir şekilde bağlamasını ister. Ancak bütün bunlar yapıldığında bıçak kesmeyince, Allah'ın bir lütfu olduğu müşahede edilir ve kurban edilmek üzere Hz. İsmail'in yerine bir koç gönderilir.

Hz. İbrahim oğlu Hz. İsmail ile beraber Kâbe'nin temellerini atmış³⁴⁸ oğlunu Allah'ın mukaddes kıldığı bu evi temiz tutmakla görevlendirmiştir.³⁴⁹ Kâbe'nin inşası esnasında Hz. İbrahim'in ve oğlu Hz. İsmail'in Rablerine yaptıkları dua "*Ey rabbimiz! Bizi sana hakkıyla teslim olanlardan eyle, neslimizden de sana asi gelmeyen, itaat*

³⁴² Müsned, I, 306-307.

³⁴³ İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Şur'ânü'l-Azim*, VII/ 33.

³⁴⁴ Saffat 37/ 100-101.

³⁴⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Şur'ânü'l-Azim*, VII/ 26.

³⁴⁶ Hud 11/ 71.

³⁴⁷ Saffat 37/ 112.

³⁴⁸ Bakara 2/ 125-127.

³⁴⁹ Bakara 2/ 125.

edecek bir ümmet dünyaya getir, bize ibadetlerimizi yapacağımız usulleri göster, tövbemizi kabul buyur” şeklinde Kuran’da geçmektedir.³⁵⁰ Sonrasında İsmail (a.s), peygamber olarak seçilip görevlendirilmiş ve vahiy ile müjdelenmiştir.³⁵¹ Kuran’ı Kerim’de Hz. İbrahim’in Yahudi ya da Hristiyan inancında olduğuna dair rivayetler kabul edilmez ve Hz. İbrahim’in Hanif din mensubu olduğu açıkça bildirilir.³⁵² Böylelikle onun çocukları olan Hz. İshak ve Hz. İsmail de ne Yahudi inancına ne de Hristiyan inancına sahiptirler, Allah’ın gönderdiği Hanif olan Tevhit esaslı din üzere Peygamber seçilmişler ve kavimlerini de Allah’ın dinine davet etmişlerdir. Hz. İsmail’in Elyesa, Zülkifl, Yunus ve Lut aleyhisselam gibi peygamberlerle beraber zikredilmiş olup, âlemlere üstün kılınanlardan olduğu,³⁵³ Rabbinin rahmetine mazhar olmuş, salih ve sabırlı kullarından biri olduğu Kuran da belirtilmiştir.³⁵⁴ Meryem Suresi 54. ve 55. ayetlerde Hz. İsmail hakkında sözüne son derece sadık, kavmine namazı ve zekâtı emreden, Rabbinin rızasını kazanma lütfuna erişmiş bir peygamber olduğu bildirilmiştir.

Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail ile ilgili Bakara Suresi 133, 136, 140. ayetlerde; Al-i İmran Suresi 84 ve Nisa Suresi 163. ayetlerde de bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca Kur’an’ı Kerim’de Hz. İsmail’in çocukluk dönemi hakkında sakin, uslu ve sabırlı bir çocuk olduğu bildirilir. ³⁵⁵Allah’a teslim olan bir fitri yapıya sahip bulunduğu,³⁵⁶ Allah’ın emri olan namazı ikame ve zekâtı ifa konusunda ümmetini uyardığı,³⁵⁷ sabırlı, sözünün eri ve Allah’ın kendisine verdiği rıza gösteren bir kul olduğu, nebi ve resul olduğu ³⁵⁸ bildirilmektedir.

Peygamber Efendimizin buyurduğu “*Ben iki kurbanlığın oğluyum*” hadis-i şerifi ile Hz. İsmail’in kurban olarak sunulduğu, bu kişinin Hz. İsmail olduğunu söyleyen âlimler tarafından bir başka delil olarak öne sürülmüştür. Hadis-i Şerifte geçen iki kurbanlığın kimler olduğuna dair görüşler ise, birisinin Hz. İsmail öbürünün ise

³⁵⁰ Bakara 2/ 128.

³⁵¹ Bakara 2/ 136; Al-i İmran 3/ 84; Nisa 4/ 163.

³⁵² Bakara 2/ 140.

³⁵³ Enam 6/ 86.

³⁵⁴ Enbiya 21/ 85-86; Sad 38/ 48.

³⁵⁵ Saffat 37/ 101-102.

³⁵⁶ Saffat 37/ 103.

³⁵⁷ Meryem 19/ 55.

³⁵⁸ Meryem 19/ 54-55.

Peygamberimiz doğumundan iki ay önce vefat etmiş olan babası Abdullah olduğudur. Bir gün bir kişi Peygamber Efendimize “*ey iki kurbanlığın oğlu*” şeklinde hitapta bulunmuş, bu hitaba mukabil Peygamberimiz tebessüm ile karşılık vermiştir.³⁵⁹ Kureyş sülalesinin Hz. İsmail’e nispet edilmesi ile Arapların da nesebinin Hz. İsmail’e bağlı olduğu bildirilmiştir, böylelikle Peygamber Efendimizin de ceddinden olduğu ortaya çıkmaktadır.

Hz. İsmail’in babası Hz. İbrahim’in kendisini kurban etmesine mukabil sergilemiş olduğu teslimiyet, Allah’a teslimiyet ve tevekkül noktasında bütün Müslümanlara çok önemli bir ders niteliğindedir.³⁶⁰ Hz. İbrahim’in talebi olan salih bir evlat duasına karşın kendisine müjde olunan akıllı ve iyi huylu Hz. İsmail’in, biraz büyüdüğünde, oğlunu Allaha kurban etmesi için emrolduğunda, Hz. İbrahim’in itaati ve Hz. İsmail’in eşsiz teslimiyeti akabinde Allah, Hz. İbrahim’e kurban etmesi için bir koç gönderir.³⁶¹ Hz. İsmail’in babası Hz. İbrahim’e teslimiyet göstermesi, esasında Hz. İsmail’in Allah’a teslim olduğunun bir göstergesidir. Çünkü Hz. İsmail henüz bir çocuk olmasına karşın, babasının bu kurban etme emrini Allah’tan aldığının farkındaydı ve Allah’ın emrine muhalefet olunmaması adına babasının işini kolaylaştırıyordu.

2.3.1.2. Hz. İbrahim

Hz. İbrahim Ulu’l- Azm olarak nitelenen peygamberler içerisinde yer alır. Gençliğinden, evliliğinden, çocuklarından, yalnız başına verdiği tevhit mücadelesinden, nemrutla olan savaşımdan Kur’an’ın çeşitli ayetlerinde bahsedilmektedir. Öncelikle kendi ismiyle anılan İbrahim Suresi’nde geçen ayetleri incelemeye çalışalım:

“*Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: ‘Rabbim! Bu şehri (Mekke’yi) güvenli eyle, beni ve evlatlarımı putlara tapınmaktan uzak eyle, çünkü onlar (putlar), insanlardan çoklarının yoldan çıkmasına sebep oldular. Rabbim kim bana tabi olursa o bendendir.*”

³⁵⁹ Kastallânî, *İrşâdü’s-sârî şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, I/ 111.

³⁶⁰ Fîrûzâbâdî, VI, 39.

³⁶¹ Saffat 37/ 95-111.

Kim de bana muhalefet ederse artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek merhamet eden, koruyansın. Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı istikamet üzere kılmaları için ben, soyumdan bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ekim dikim yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bazılarının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ihsan eyle! Umulur ki verilen bu nimetlere şükrederler. Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi de aşikâr edeceğimizi de bilirsin. Çünkü yerde de gökte de hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı hakkıyla işitendir. Ey Rabbim! Beni ve zürriyetimden gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle; ey Rabbimiz! Duamı kabul buyur. Ey Rabbimiz! Hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve tüm müminleri bağışla.”³⁶²

Ayette geçen ve Hz. İbrahim'in, güvenli kılması için Allah'tan istekte bulunduğu şehir Mekke'dir. Allah Teâlâ surenin başlarındaki ayetlerde genel olarak insanlığa sunmuş olduğu nimetleri hatırlatmıştı. Bu ayette de, Hz. İbrahim'in ilticasını kabul etmek suretiyle hususi olarak Mekkelilere vermiş olduğu nimetleri anımsatmakta ve bu nimetler karşısında şükredip nankörlük etmemeleri gerektiğine dikkatlerini çekmektedir. Bununla birlikte Allah'ın lütfettiği sayısız ve sınırsız nimetlere karşı hakkıyla şükretmeye çalışan bir kulun yani Hz. İbrahim'in Allah'a karşı davranışı, kulluğu, O'na nasıl boyun bükerek yalvarıp yakardığı ve O'ndan istediği şeyler dile getirilmekte, insanlığın kurtuluşunun, Allah'ın birliği yani tevhit ilkesine dayanan Hz. İbrahim'in yolunda olduğuna işaret edilmektedir. 35. ayette “putlar” şeklinde tercüme verdiğimiz *esnam* kelimesi, Allah dışında kendisine ilâhî kuvvet veya vasıflar yakıştırılarak tapınma niyeti içerisinde değerli kabul edilen ve şirke vasıta kılınan her şeyi kapsamaktadır. Tekili ‘*sanem*’dir. Diğer bir açıdan putlardan maksat, onları oluşturanlar, puta tapmayı icat edip hayatlarında uygulayanlardır. Bu manada putlar yani putperestlik inancı birçok insanın sapmasına sebebiyet vermiştir. Can ve mal güvenliğinin olmadığı bir yerde gerek dini gerek dünyevî görevler yerine getirilemeyeceğinden Hz. İbrahim öncelikle şehrin güvenli kılınmasını, sonrasında ise insanlığı genel anlamda manevi açıdan felâketlere sürükleyen putperestlikten kendisini ve neslinden gelenleri korumasını, muhafaza etmesini yüce Allah'tan niyaz

³⁶² İbrahim 14/ 35-41.

etmiştir. İbrahim aleyhisselâm bu şirke sebebiyet veren vasıtalarından korunan, uzak duran müminleri kendi dininin müntesiplerinden ve kurtuluşa erenlerden saymış, çağrısına muhalefet edip isyan edenler konusunda ise, “*Sen çok bağışlayan ve çok esirgeyensin*” diyerek onları Rabbinin af ve bağışlamasına havale etmiştir. Bu durum ise Hz. İbrahim’in şefkat ve merhametinin ne derece engin olduğunun bir göstergesidir.

Kısaca özetlersek Hz. İbrahim’in Hacer’den İsmail ismini verdiği bir oğlu olmuştu. Hz. İbrahim Allah’tan aldığı bir iz ve işaretle eşi Hacer ve oğlu İsmail’i Mekke’ye götürüp Kâbe civarlarında genellikle çorak topraklardan oluşan bir vadiye yerleştirdi. Bu esnada Hz. İbrahim bu yaşama pek elverişli olmayan vadinin yerleşim merkezi ve güvenli bir bölge haline gelmesi için Allah’a duada bulundu.³⁶³ Bazı müfessirlere göre İbrahim(a.s) bu ayetlerde bahsi geçen duasını da Mekke bir yerleşim yeri halini aldıktan ve oğlu İsmail(a.s) ile beraber Kâbe’yi inşa ettikten sonra yapmıştır.³⁶⁴ Sonrasında Allah Hz. İbrahim’in duasına icabet ederek Mekke’yi güvenli ve korunaklı bir belde haline getirmiş ve dünyanın çok çeşitli yerlerinde yetiştirilen nebatatın gerek hac, umre gibi ibadetler vesilesiyle, gerekse panayır vb. ticarî organizasyonlar neticesinde buraya getirilmesini sağlamıştır.

37. ayetteki “*İnsanların kalplerini onlara yönlendir*” şeklinde çevirdiğimiz cümle, “*İnsanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir*” olarak da tercüme edilebilir. Bu takdirde ise sadece müminlerin gönüllerinin onlara meylettirilmesi arzu edilmiş olur. 39. ayete dikkatle bakıldığında Hz. İbrahim’in bu niyazını, eşi Sâre’den doğmuş olan oğlu İshak’ın dünyaya gelişinden sonra yaptığı anlaşılmaktadır. Bir rivayete göre Hz. İbrahim, oğlu İsmail dünyaya geldiği zaman doksan dokuz yaşında, İshak dünyaya geldiğinde ise 112 yaşında bulunuyordu.³⁶⁵ Tevrat’ta ise bu bilgi 86 ve 100 yaş olarak geçmiştir. (Tekvîn, 16/6; 21/5). Hz. İbrahim’in daha önceden yapmış olduğu ilticasının kabul olunup,³⁶⁶ ihtiyarlığına rağmen kendisine bu iki evladının

³⁶³ Bakara 2/ 126.

³⁶⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-azîm*, IV/ 520.

³⁶⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-azîm*, IV/ 520.

³⁶⁶ Saffat 37/ 100.

lütfe edilmesine, Allah'a karşı büyük bir hamd ve şükürle mukabelede bulunduğu görülmektedir.³⁶⁷

Rabbimiz yüce kitabında Hz İbrahim'den övgüyle bahsetmektedir. Dosdoğru, tevhit esasında ilerleyen bir insan ve peygamber olduğunu, içinde bulunduğu ortama ve babasına rağmen onları bir olan Allah'a davet ettiği ve şeytana uymamaları gerektiğini bildirmiştir. Buna karşılık oğlunu dışlayan ve kovan bir babayla karşılaşılıyor. Fakat Hz İbrahim öz babası başta olmak üzere çevresindekilerle büyük bir iman ve tevhit mücadelesi vererek kendisini Allah'a dayadığını, Onun asla yönelişini karşılıksız bırakmayacağı inancında olduğunu onlara haykırmıştır.³⁶⁸

369 *وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيُجِدُنِي* ayette Hz İbrahim'in ihlasından ve yaratıcısına olan güven duygusundan bahsediliyor. Rabbine karşı beslediği tam bir güven duygusu Onun iman ve teslimiyet kuvvetini doğurmuştur. Öyle ki Allah sonra gelenlere onun bu sadakatini miras olarak bıraktığını zikretmiştir.

Kur'an Hz İbrahim'de bizler için her açıdan güzel bir örneklik olduğunu bildirir. Üsve-i hasene dediğimiz en güzel örneklik ifadesini Rabbimiz hem Hz İbrahim hem de Peygamberimiz için kullanmıştır. Bu nokta da Peygamber efendimizin cedit olan Hz. İbrahim'le benzerlik gösterdiği önemli özelliktir.

Ayrıca Hz İbrahim çeşitli arayışlar neticesinde kendi aklı ve gönlüyle Allah'ı bulan, bu yönüyle de örnek olan bir peygamberdir. Gençliğin verdiği iman ateşiyle mantığına ve gönlüne sindiremediği, kabul ettiremediği şirk tuzaklarından tefekkürü ve doğru bir akıl yürütme vesilesiyle bir ve tek olan yaratıcısına ulaşma sırrına vakıf olmuştur. Öyle ki bu iman tam bir teslimiyeti ve sadakati de beraberinde getirmiş, Nemrut'un ateşine bile başkaldıran bir yiğit meydana çıkarmıştır. Neticede ise güvendiği rabbi Onu yalnız bırakmamış ve ateşi onun için serin ve selametli kılmıştır.

³⁶⁷ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III / 322.

³⁶⁸ Meryem 19/ 41-50.

³⁶⁹ "Bir zaman da İbrahim babasına ve kavmine 'ben, demişti, hakikat, sizin tapmakta olduklarınızdan uzağım. Fakat beni yaratan müstesna. Şüphe yok ki O beni doğru yolda muvaffak edecektir.'" Zuhuruf 43/ 26,27.

Bu büyük Peygamberin hayatından hepimize ibretlik kesitler sunar Rabbimiz. Müslüman olmanın mutmain bir kalple teslimiyetten geçtiğini, böyle bir iman şuuruna sahip olanları ise Allah'ın asla sahipsiz bırakmayacağı dersi verilir.

2.3.1.3. Hz. Meryem

Hz. Meryem de müstakil bir sureye ismi verilen bir kişidir. Onun hayatının kesitlerini de Kur'an'ın çeşitli surelerinde bulmak mümkündür. Öncelikle ismi geçen sureyle giriş yapalım:

“(Resulüm!) Kitap'ta Meryem'i de zikret. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu yönünde bir yere çekilmişti. Meryem, onlarla arasına bir perde çekmişti. Derken, biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan suretinde göründü. Meryem dedi ki: Senden, çok koruyucu olan Allah'a sığınırım! Eğer Allah'tan korkan bir kişi isen (bana yaklaşma). Melek: Ben, yalnızca, sana tertemiz bir erkek evlat bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim, dedi. Meryem: Bana bir insan eli dokunmadığı, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? Dedi. Melek: Öyledir, dedi; (zira) Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi.”³⁷⁰

Mucizevi hadiselerle dolu bulunan Meryem suresinin ilk başlarında bir giriş mahiyetinde Zekeriya aleyhisselâm ile oğlu Yahya'nın kıssalarına kısaca değinildikten sonra, bu bölümde surenin esas konusunu oluşturan Hz. Meryem'e geçilmektedir. Bu kısma daha öncekilerden dikkat çekicidir. Çünkü öncekinde kısır olan ve ihtiyarlamış bir kadının, yaşı ilerlemiş de olsa eşinden bir çocuk sahibi olması söz konusu idi. Burada ise bâkire olan bir genç kızın çocuk dünyaya getirmesi hadisesi anlatılmaktadır. Daha ana karnında iken annesi tarafından mabede adanmış bulunan Hz. Meryem, mabede girdiği andan itibaren mabedin doğu tarafında تنها bir köşesinde kalıyor ve vaktinin neredeyse tamamını ibadetle geçiriyordu. İnsanlar tarafından rahatsız edilmeksizin gönlünü tam anlamıyla ibadet ve tefekkürle verebilmesi, yoğunlaşabilmesi için bulunduğu yeri bir perde çekmek suretiyle

³⁷⁰ Meryem 19/ 16-21.

ayırmıştı. 16. ayette bildirilen doğu tarafından kastedilen Kudüs'teki Beyt-i Makdis'in doğuya bakan yönüdür. Genel olarak müfessirler 17. ayette Allah tarafından elçi olarak gönderildiği bildirilen ruhun vahiy meleği olarak bilinen Cebrail olduğu kanaatindedirler.³⁷¹ Hz. Meryem mabedi ayırdığı bu yalnızlık köşesinde veya evinde bulunduğu esnada yüce Allah ona bir evlat bağışlamak üzere Cebrail'i göndermiş, Meryem'in ise bu büyük meleği asıl şekliyle algılaması imkânsız olduğu için, onu eli yüzü düzgün, son derece yakışıklı bir insan kılığında göstermiştir. Bununla birlikte Meryem ansızın gelen bu gencin kendisine bir kötülük edebileceğinden endişe duyduğu için ondan Rabbine Allah'a sığındığını ifade etmiştir. Daha sonra ise gelen gencin bir melek olduğunu, kendisine Allah'ın bir evlat bağışlamak üzere onu görevlendirdiğini anlayınca endişesi gitmiş, rahatlamış, bu defa da bâkire ve iffetli olan bir genç kızın nasıl bir çocuk dünyaya getirebileceğini merak ederek bunu sormuştur. Allah Teâlâ, yarattıklarına kudretini gösteren bir mucize (ayet) olarak Hz. İsa'yı baba olgusu olmaksızın yaratmış ve insanlara da katından bir rahmet olması maksadıyla onu peygamber olarak görevlendirmiştir. Babası olmadan da bir çocuk yaratmak, var etmek Allah için son derecede kolay bir iştir. Çünkü O, bir şeyin olmasını murat ettiği zaman ona 'ol' der, o da hemen 'oluverir'.³⁷²

يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ³⁷³ Bu ayette Hz. Meryem'e yönelik olan hitabın tekrar edilmesi, onun bütün benliğiyle, canı gönülden kullukta bulunmak ve bütün varlığını Allah yoluna feda etmek suretiyle ilâhî bir takdire mazhar olduğuna delalet eder. Yine bu hitapla Hz. Meryem'den aynı samimiyet ve içtenlikle ibadetlerine devam etmesi istenmekte, böylece de 45-46. ayetlerde bildirilecek olan "annelik" müjdesine alıştırmış olmaktadır. Zira ayette görüleceği üzere, babasız bir evlat dünyaya getireceği ilanı Allah'ın seçilmiş bir kulu olma açısından bir "müjde" olarak telakki edilse de, bunu çevresindekilere izah etmenin ne kadar büyük zorlukları beraberinde getireceği dikkate değerdir. Böyle bir duyuruyu teslimiyet ve büyük bir mutlulukla karşılayabilmek ancak yüce Allah'ın takdirini kazandığına inanmak ve

³⁷¹ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnûsiyyeti li'n-neşr, Tunus 1984, XVI/ 83.

³⁷² Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III/ 596.

³⁷³ "Ey Meryem! Huşu ile rabbinin divanında dur, secdeye kapan. Rükû edenlerle beraber eğil." Al-i İmran 3/ 43.

O'na itaatte bulunup hayırlı bir kul olabilmeyi her şeyin fevkinde tutar hale gelmekle mümkün olabilir.³⁷⁴

Ayetteki ibadete kısaca değinecek olursak Yahudilikteki ve Hristiyanlıktaki namazın ne şekilde ikame edildiği hakkında hâlihazırdaki uygulama ile tarihî bilgiler ve Kitâb-ı Mukaddes'ten alınarak yapılan tespitler mukayese edilmiştir. Netice de bu ayette ifade edilen “secde” ve “rükû” ile aynen İslâm'daki namazda uygulanan hareket şeklinin mi, o dinlere mahsus farklı bir davranışın mı yoksa bu kelimelerin “*itaat, şükür, huşû ve tezellül*” (ilâhî kudret karşısında acziyetini idrak etme) gibi manalarının mı kastedildiği hususunda çeşitli yorumlar yapılmıştır.³⁷⁵ “Rükû edenlerle, eğilenlerle beraber” lafzı da değişik şekillerde açıklanmıştır:

a) Hz. Meryem'e erkeklerle birlikte ibadet mahallinde bulunma ve toplu ibadete katılma müsaadesi verilerek ona İsrâiloğulları kadınlarından farklı bir hususiyet kazandırılmıştır.³⁷⁶

b) Hz. Meryem mihraptan yani kendisine tahsis edilen bölümden ayrılmazdı; bu hitapla mabette idrak edilen toplu ibadete iştirak etmesi teşvik edildi.³⁷⁷

c) O dönemlerde kıyamda durarak secde etmekle birlikte rükûa gidenler ve gitmeyenlerin olması muhtemeldir. Böylece de Hz. Meryem'den rükûa gidenlerle beraber hareket etmesi emredilmiş olabilir.³⁷⁸

d) Bu ayet Meryem süresinde gelen 17. ayetle birlikte ele alınıp değerlendirildiğinde Hz. Meryem'in bir örtünün arkasında durmak suretiyle toplu ibadete katılmasına müsaade edildiği, mutlak olarak değerlendirildiğinde ise Hz. Meryem'in erkeklerle ancak cemaatle namaz kılma halinde beraber bulunduğu anlaşılır.³⁷⁹ Süyûtî, bu ayetten yola çıkarak kadınlar hakkında cemaatle namaz eda etmenin mendup olduğu yani dinen teşvik edildiği neticesine ulaşmıştır.³⁸⁰

³⁷⁴ İbn Aşur, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, III/ 244.

³⁷⁵ Rıza, *Tefsîrü'l-menâr*, III/ 300.

³⁷⁶ İbn Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, III/ 244.

³⁷⁷ Rıza, *Tefsîrü'l-menâr*, IV/ 300.

³⁷⁸ Zamahşeri, *el-Keşşâf*, I/ 557.

³⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II/ 401.

³⁸⁰ Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I/ 561.

“Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altındayken onlara ihanet ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan engelleyemedi. Onlara: Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin! Dendi. Allah, inananlara da Firavun 'un karısını misal gösterdi. O: Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap; beni Firavundan ve onun (kötü) işinden muhafaza eyle ve beni zalimler topluluğundan kurtar! Demişti. İffetini korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını doğruladı, tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi.”³⁸¹

Surenin ana konusunu teşkil eden Hz. Peygamber'in kendisine yasak getirmesi hadisesinin temelinde eşlerinin onu hüzne düşürecek bir davranış sergilemiş olması ve onlardan birinin Resûlullah tarafından kendisine emanet edilen bir sırrı muhafaza edememiş olması bulunuyordu. Bu ayetlerde yüce Allah, peygamberinin eşlerine; peygamber eşi olmalarına rağmen bunun bilincinde olamadıkları, üstelik onların inançlarına, yürüttükleri davalarına hıyanet ettikleri için ahiret saadetini yitiren iki kadın ile ilahi takdir gereği inkârcı ve zalim bir kişiyle evli olduğu halde inancından ve Allah'a olan samimi bağlılığından hiçbir şey kaybetmeyen ve evlenmemiş olmakla beraber iffetini muhafaza etme uğruna bütün zorluklara göğüs gerip kendisine yöneltilen ithamlara yine afif (iffetli) davranışlarıyla karşılık veren güzel ve ahlaklı iki kadının davranışını karşıt misaller olarak göstermektedir. Böylelikle Hz. Peygamber'in hanımlarına, iman ettim diyen bütün mümin kadınlara ve erkeklere, öncelikle herkesin kendi iman ve amel derecesine göre karşılık göreceği mesajı verilmiştir. 10. ayette açıkça bildirildiği üzere Hz. Nuh'un karısıyla Hz. Lût'un karısı kocalarına ihanet ettiklerinden, peygamber olmalarına rağmen kocaları hainlikleri ve inkârları sebebiyle onlar için ebedî duçar olacakları azaba karşı bir koruma sağlayamayacaktır. Bu iki kadın ve eşlerine yaptıkları hakkında Kur'an'da fazla bilgi yer almamaktadır. Tefsirlerde bulunan bilgilerin özeti ise şudur:

Nuh'un karısı, kocasıyla alay eden inkârcıların davranışını sergileyip kocasına deli diyor, onu hafife alıyor ve bir şekilde vakıf olduğu vahyedilen gizli bilgileri hemen

³⁸¹ Tahrim 66/ 10-12.

müşriklere sızdırıyordu. Lût'un karısı da aynı şekilde eve gelen misafirleri ve kocasından işittiği bilgileri gizlice inkârcı toplumuna ulaştırıyordu. Yaptıkları bu çirkin fiiller ayette kısaca “*onlara (kocalarına) ihanet ettiler*” şeklinde geçmektedir. Buna mukabilse Firavun gibi inkârcılıkta inatla direnen ve zalimliği ile şöhret bulmuş bir kimsenin hanımı, bütün bu olumsuz şartlara rağmen imanını koruyabilmiş, dünya menfaati uğruna kocası Firavun ‘un kötülüklerine ortak olmaya razı olmamış, aksine hep ebedî mutluluğun hasreti içinde yaşamıştır. Hadislerde ve tefsir kitaplarında bu yüce hasletli hanımın ismi Âsiye olarak geçer. Allah’ın varlığına ve birliğine iman eden, Hz. Mûsâ’nın peygamberliğine inanan, davası uğrunda nice işkenceye uğramış olan mübarek kadın Âsiye hakkında hadislerde yer verilen övgü ifadelerinden dolayı birçok İslâm âlimi onun bir peygamber olabileceğini bile ileri sürmüştür. Erkek olmayı peygamberliğin şartlarından kabul eden Mâtürîdî mezhebinin âlimleri ise bu görüşe katılmamıştır.³⁸²

Yine İmran kızı Meryem bütün benliğini Allah’a can-ı gönülden kulluk etmeye öylesine vermiş, iffetini öylesine muhafaza etmişti ki yüce Allah onu babası olmaksızın dünyaya getirmeyi arzu ettiği Hz. İsa’ya anne olma lütfunu ihsan etti. O izahı mümkün olmayan bu durumdan ötürü çevresindeki insanlardan gördüğü ağır hakaret, aşağılanma ve baskılar karşısında inancından ve kendi iffetine olan itimadından hiçbir şey kaybetmedi. “*Ona ruhumuzdan üfledik*” ifadesinde bulunan “ona” zamiri “onun rahmine, rahminde olana yani Hz. İsa’ya” anlamlarıyla açıklanmıştır. Bu ayette de Enbiya suresinin 91. ayetinde yer aldığı gibi zamirin müennes olduğu bir kıraat bulunmaktadır.³⁸³

Bu ayetlerde yer alan konularla ilgili dolaylı olarak şu hususlara da dikkat çekildiği söylenebilir: Kişinin sorumluluğunda şahsilik ilkesi esas olmakla birlikte, belirli konumlarda yer alanların bazen daha da özel bir mesuliyet duygusu içinde hareket etmeleri gerekir. Buna karşılık ise içinde bulunulan bu konumun hakkını vermelerinin ecri de daha büyük olur. Nitekim Hz. Peygamber’in eşleriyle alakalı gelen ayetlerde bu durum açık bir biçimde ifade edilmiştir.³⁸⁴ Aynı şekilde, zor şartlar

³⁸² Harman, Ömer Faruk, “Asiye” *DİA*, İstanbul 1991, III/ 487.

³⁸³ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, XXX/ 50.

³⁸⁴ Ahzap 33/ 30-34.

altındayken iman, iffet ve kulluk şuurunu hakkıyla korumanın ecri normal durumdakinden daha fazla olur. Diğer yandan, doğru olan yoldan sapma misallerinin de peygamber ailelerinden gösterilmesine yani peygamberin bile şeytanın emrine esir olan ve kötülükte ısrarla direnen eşini kurtaramayacağını bildirilmesine mukabil, övgüyle bahsedilen örneklerden birinin evli diğerininse evlenmemiş kadınlardan seçilmesi, kadının bir kul olarak, bir insan olarak erkekten ayrı görülmemesi gerektiğini anımsatma açısından hususi bir vurgu yapıldığını düşündürmektedir. Bir diğer anlatımla burada, kadının kendi ayakları üzerinde sağlam bir şekilde durabilecek bir varlık olarak görülmesi, felaha ermesi veya hüsrana uğraması hususunun daima kocasıyla bağlantılı düşünülmemesi gerektiğine bir işaret bulunduğunu söylemek mümkündür. 11. ayetteki kadın misali ile insanın, kendi kimlik, kişilik ve değerlerini muhafaza etmek için uygun bir çevreye ihtiyacı bulunduğuna; toplum, aile, kadın ve bilhassa koca farklı bir hayat tarzına sahipse, farklılıklara tahammül edemiyor, sabır gösteremiyor ve baskı uyguluyorsa onlardan kurtulmak ve aralarındaki ilişkiyi asgari düzeye indirmek gerektiğine de işaret etmektedir.

2.3.1.4. Ashab-ı Uhdud

“Burçlara sahip olan semaya, geleceği haber verilmiş olan güne, (o günde) tanıklık edene ve edilene ant olsun ki, ateşle dolu hendeğe sürüklenenler, atılanlar (yakılarak) öldürüldü. Onlar (yakanlar) da başlarına oturmuşlar, müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı. Onlardan, sırf, göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan, Aziz ve Hamid olan Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar. Oysaki Allah her şeyi görür. Şüphesiz inanmış erkeklerle inanmış kadınlara işkence edip sonra tövbe de etmeyenlere cehennem azabı ve (orada) yanma cezası vardır.”³⁸⁵

Bir önceki surede olduğu gibi burada da yeminle söze başlanarak müminleri inançlarından dolayı ateş dolu çukurlara atıp yanmalarını seyreden zalimler kınanmakta ve ahirette hak ettikleri cezaya çarptırılacakları haber verilmektedir.

Burûc kelimesi “açığa çıkmak, görünmek, saray ve köşk” anlamlarına gelen burcun çoğuludur. Astronomi terimi olarak burç, güneşin bir yılda takip ettiği

³⁸⁵ Bürûç 85/ 1-10.

düşünülen yörünge'nin içlerinden geçtiği, belli sembollerle gösterilen on iki takımyıldızından her birini ifade eder. Modern astronomide “yıldız kümeleri” veya “galaksiler” olarak anlamak mümkündür. Ayetteki “*vaad edilen gün*”den maksat ise “*kıyamet günü*”dür.³⁸⁶

“*Tanıklık eden ve edilen*” diye çevirdiğimiz 3. ayetteki şahit ve meşhut kelimelerini müfessirler farklı anlamlarda yorumlamışlardır. Bunları kısaca şöyle sıralamak mümkündür:

- a) Şahit Allah, meşhut yaratıklardır.
- b) Şahit Hz. Muhammed, meşhut onun ümmetidir.
- c) Şahit Hz. Muhammed’in ümmeti, meşhut diğer ümmetlerdir.
- d) Şahit peygamberler, meşhut ümmetleridir.
- e) Şahit koruyucu melekler, meşhut insanlardır.
- f) Şahit bütün insanlar, meşhut kıyamet günüdür.

g) Şahit Allah ve melekler, meşhut da Allah’ın birliği ilkesidir. Bunlardan başka yıldızların, Hacerü’l- Esvet’in, arife, cuma ve pazartesi günlerinin şahit ve meşhut olduğu yolunda görüş ileri sürenler de vardır.³⁸⁷ Bir önceki ayette kıyamet gününün geçtiği dikkate alındığında “şahit” ile insanların amellerini görüp bilen ve sonunda karşılığını verecek olan Allah Teâlâ’nın, meşhut ile Allah’ın durumlarını görüp bildiği ve buna bağlı olarak ahirette sorgu ve yargıdan geçireceği insanlar ve onların işlerinin kastedildiği düşünülebilir.

Surede sözü edilen “*Ashâbü’l-uhdûd*”, İslâmiyet’ten önceki bir devirde müminleri dinlerinden döndürmek için ateş dolu hendeklere atarak işkence eden kimseleri ifade eder. Ayetlerde semaya, kıyamet gününe, tanıklık edene ve edilene yeminle ashâbü’l-uhdûdün lânetlendiği bildirilmektedir. Uhdûd “*uzun ve derin hendek*” demektir. Kendilerinden ashâbü’l-uhdûd diye söz edilen kimselerle onların işkence ettiği müminler ve bu olayın geçtiği zaman ve bölge hakkında Kur’an-ı Kerim bilgi vermemiştir. Tefsirlerde bunların kimlikleri hakkında çok değişik ve birbiriyle

³⁸⁶ Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, XXIV/ 262.

³⁸⁷ *Kurtubî, el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, XXII/ 180-183.

çelişen açıklamalar bulunmaktadır. Bu açıklamalar arasında Necran Hristiyanlarının Yemen Kralı Zûnüvâs tarafından idam edilmeleri yahut bir Zerdüşt kralının, erkek kardeş ile kız kardeşin evlenmelerine Allah'ın müsaade ettiği şeklindeki hükmünü kabul etmeyen tebaasını ateşe atarak cezalandırması gibi güvenilir olmayan menkıbeler de vardır.³⁸⁸ Bu ifadeyi belli bir olaya bağlamak yerine, tarihte çokça kullanılan ateşle işkence yöntemine atıf yapılarak genel manada işkenceciler ve işkencenin yorumunu yapanlar da olmuştur.³⁸⁹ 10. ayet de bu anlamı desteklemektedir. Geçmiş dönemlerde olduğu gibi Burûc suresinin indiği dönemde de Mekkeli müşrikler müminlere, özellikle fakirlere ve kimsesizlere acımasızca işkence ediyorlardı. Nitekim “...işkence edip de sonra tövbe etmeyenler var ya, işte onları cehennem azabı, yakıcı azap beklemektedir” mealindeki 10. ayette Mekke müşriklerinin yaptıkları bu zulümlere işaret edilmiştir.³⁹⁰

Ateş doldurulmuş hendeklere meydan okuyarak hak bildikleri davadan dönmeyen nice ateş ehli de teslimiyet sınavlarını başarıyla vermişlerdir. İman ve ihlas gücüyle kendileriyle alay eden ve davalarından vazgeçirmeye çalışanlara asla geçit ve imkân vermemişlerdir. Ve Allah'ın müminlerine bu zulmü reva görenlerin varış yerinin de cehennem olduğunu Rabbimiz müjdelemiştir.

2.3.1.5. Hz. Yusuf

Yusuf (a.s) Kur'an'da Rabbimizin hayatına en fazla yer verdiği üstün vasıflara sahip bir peygamberdir. Onun hayatı baştan sona sabrın, sebatın, tevekkülün, teslimiyetin hâkim olduğu bir hayattır. Kardeş kıskançlığının sonucu küçük bir çocukken kuyularda yalnız bırakılması, köle olarak birkaç dirheme satılması, iffetine düşkün olduğu halde iffetsizlikle suçlanıp iftiraya uğraması, zindanlarda ömrünün en değerli yedi yılını geçirmesi... Ve teslimiyetin neticesinde bütün bunların hayra dönüşmesi...

³⁸⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, XXIV/ 270; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, XXII/ 187-194.

³⁸⁹ Esed, III/ 1253.

³⁹⁰ Eroğlu, Muhammed, “*Ashabü'l-Uhdud*” DİA, İstanbul 1991, III/ 471.

رَبِّ السِّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ³⁹¹ kendisine atılan iftiradan dolayı ömrünün yedi yılını zindanda geçiren Yusuf (a.s.), Allah'ın yasakladığı bu haram fiili işlemektense zindanda kalmanın kendisi için daha memnun edici daha iyi olduğu hissini taşıyordu. Yusuf'un bu dua ve arzusundan Zeliha'nın davetine icabet edenler üzerinde etki sahibi olduğu ve onların desteklerini aldığı anlaşılmaktadır. Ancak bütün bunların karşısında, sağlıklı ve son derece yakışıklı bir delikanlı olan Yusuf, iradesine tam bir hâkimiyet göstererek Rabbinin de yardımıyla insanın hayatta karşılaşılabileceği en zor imtihanlardan birini başarıyla neticelendirmiştir.³⁹²

وَآتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ³⁹³ Yusuf (a.s) ayette babası ve dedeleri olan Peygamberleri zikrederek onların dinine tabi olduğunu ve tevhit esassından sapmayacağını bildirir. Samimiyetini ve Rabbine olan teslimiyetini belirtir.

Bu ayetteki hitabın Hz. Yusuf'un Risâlet'ini tebliğe başladığı ilk olay olması muhtemeldir. Zira bundan önce tebliğ girişiminde bulunduğunu gösteren herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Kendisine itimat eden ve ondan gördükleri rüyaları yorumlamasını isteyen iki zindan arkadaşına o, gayet kibar bir şekilde hitap ederek rüya yorumlama bilgisinin kehanet ya da falcılık olmadığını, Allah'ın, kendisine vahyettiği ilimlerden biri olduğunu söylemiştir. Kendisinin Allah'a ve ahiret gününe imanları olmayan putperest olan Mısırlıların dinine asla iltifat etmediğini, hak peygamber olarak gönderilen atalarının dinine tabi ve mensup olduğunu, bunların Allah'a şirk koşmalarının doğru olmadığını ifade etmiştir. Mısırlılar o dönemde putperestiler ve çeşitli tanrılara tapınıyorlardı.³⁹⁴ Nitekim 39 ve 40. ayetler bunu ortaya koymaktadır. Burada dikkat celbeden bir durum da Hz. Yusuf'un, “*Size rızık olarak verilen yiyecek henüz gelmeden onun yorumunu mutlaka size bildireceğim*” diyerek rüyaları yorumlamak için bir vakit belirlemiş olmasıdır. Bu açıklamadan, zindandakilerin dışardaki dünya ile ilişkilerinin olmadığı, güneşin hareketini bile izleme imkânından mahrum oldukları, dolayısıyla, zamanı ancak yemek, uyku ve havalandırma gibi olaylarla anladıkları anlaşılmaktadır. “*Size rızık olarak verilen*

³⁹¹ “Ey Rabbim! Zindan bana bunların davet edegeldikleri şeyi işlemekten daha sevgilidir.” Yusuf 12/ 33.

³⁹² Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III/ 230.

³⁹³ “Atalarım İbrahim’in, İshak’ın, Yakup’un dinine uydum.” Yusuf 12/ 38.

³⁹⁴ İbn Âşûr, *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*, XII/ 271.

yemek gelmeden önce” ifadesinin, mecâzî olarak “*olaylar vuku bulmadan, rüyanız gerçekleşmeden önce*” şeklinde anlaşılması da mümkündür. Yusuf’un,(a.s) “*Bu ilim rabbimin bana öğrettiklerindedir*” şeklindeki sözü yüce Allah’ın kendisine rüya yorumlamanın dışında da şer’i ilimler, hikmet, iktisat vb. birçok ilmi öğretmiş olduğuna da delil teşkil etmektedir. Nitekim 55. ayette krala hitaben kullandığı ifadeler de bu yorumu destekler mahiyettedir. Yusuf (a.s) bununla beraber İbrahim, İshak ve Yakup aleyhisselâmın kendisinin ataları olduğunu söyleyerek kimliğini de ilk defa açıklamış olmaktadır. Ayrıca kendisinin Allah tarafından peygamber olan atalarına vahyedilen dini tebliğ etmek üzere görevlendirildiğini, dolayısıyla da bir eğitim ve imtihan sürecinin içerisinde bulunduğunun farkındaydı.³⁹⁵

وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ ³⁹⁶ Mısır kralı Hz. Yusuf hakkında ulaştığı bilgilerden onun yüce bir karaktere sahip, ülke yönetiminde liyakatli biri olduğunu idrak etti ve tereddüt göstermeksizin onu devletinde yüksek bir mevkie getirdi. Maliyenin yönetimini ona bıraktı ve onu tam yetkili kıldı. Olaylar Yusuf (a.s)’un, kralın rüyasını yorumladığı şekliyle gerçekleşti. Hz. Yusuf, mali açıdan gerekli tedbirleri alarak bolluk yıllarında tarım yapmaya önem verdi, üretimi arttırdı, ihtiyacın fazlası olan ürünleri depoladı. Nihayet kıtlık yılları baş gösterdi. Bu yıllarda da depolanmış olan ürünleri tüketmeye ve ihraç etmeye başladılar. Çünkü mevcut kıtlık sadece Mısır’da değil, Kuzey Arabistan, Ürdün, Filistin ve Suriye’de de etkisini göstermiş, bu bölgelerde yaşayan halk da yiyecek sıkıntısı yaşamaya başlamıştı. Ancak Hz. Yusuf’un düşündüğü ve uyguladığı önlemler sayesinde Mısır halkı kıtlık yıllarını daha rahat bir şekilde geçirdi, hatta erzak fazlasını diğer memleketlere ihraç etti. Her bölgeden insanlar gelerek Mısır’dan erzak satın aldılar. Hz. Yakup da oğullarını erzak almak için Mısır’a gönderdi.³⁹⁷

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ ³⁹⁸ bu ayet Yusuf (a.s)’un bütün yaşadığı olayların, maceraların nihayetinde Rabbine olan gönülden yakarışı, hamdi ve senasıdır. İmtihanlarını başarıyla vermiş olmanın mutluluğu ve huzuruyla Allah’a olan samimi teslimiyet ve bağlılığının göstergesidir. Son sözü ise ‘beni Müslüman olarak

³⁹⁵ Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III/ 233.

³⁹⁶ “İşte o yerde Yusuf’a kudret(ve şeref) verdik.” Yusuf 12/ 56.

³⁹⁷ Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III/ 241.

³⁹⁸ “Ya Rab! Sen bana mülk (ve saltanat) verdin ve sözlerin te2vilini öğrettin...” Yusuf 12/ 101.

yani sana boyun eğen, teslim olan, hükümlerine rıza gösteren imanlı bir kul olarak yaşat ve bu minval üzere beni vefat ettir' olmuştur. Kendisine mülkü ve onu yönetmek için gerekli olan olayları yorumlama ilmini bahşedenin yüce Allah olduğunu, hem dünyada hem ahirette kendisini yönetip koruyan velisinin Allah olduğunu zikrederek O'na şükranlarını sunuyor ve dünyada insana verilen nimetlerin iyi bir insan ve iyi bir Müslüman olma hedefine hizmet etmesi gerektiğine dikkat çekiyor.

Yusuf (a.s)' un babası Hz. Yakup'tan da kısaca bahsederek, oğluna kavuştuktan sonra Mısır'da onun yanında yıllarca yaşadı. Vasiyeti gereğince, Filistin'de bulunan babası İshak'ın(a.s) yanına gömüldü. Hz. Yusuf babasından sonra yirmi üç yıl daha yaşadı. Onun na'sını da Mısırlılar mermer bir sandukaya koyarak Nil yatağına gömdüler. Mısırlılar Yusuf (a.s) çok sevdiklerinden kabrinin memleketlerinde olmasını arzu ettiler. Daha sonra Hz. Mûsâ'nın onun na'sını bularak babası Hz. Yakup'un yanına götürüp defnettiği rivayetler arasında mevcuttur.³⁹⁹

2.3.1.6. Hz. Eyyub

*“Eyyub'u da hatırla. Bir vakit Rabbine: ‘Başıma bu sıkıntı uğradı. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin’ diye niyazda bulunmuştu.”*⁴⁰⁰

Eyyûb (a.s) Kur'an'da adı zikredilen ve Allah'ın kendilerine ilim ve hikmet ihvan ettiği bildirilen peygamberlerdendir. Kitâb-ı Mukaddes'de yer alan bilgilere göre Eyyûb (a.s) Filistin'de Ölüdeniz'in güneydoğusunda bulunan Uts diyarında yaşamıştır. Allah'tan korkan, hayâ eden, kötülükten son derece sakınan kâmil bir insandı. Yedisi oğlan üçü kız olmak suretiyle on çocuğu vardı. Genellikle hayvancılıkla işigal ederdi. Deve, sığır ve koyun sürülerine sahip, oldukça zengin bir kimseydi. Sonraları gerek tabii afetler, gerekse düşman kavimler tarafından evlatları ve bütün malı mülkü telef edildi. Kendisi de ağır bir hastalığa tutuldu. Ancak Eyyub (a.s) bütün bu felâketleri büyük bir sabır ve tevekkülle karşıladı. Allah'a secde ederek ‘Anamın bağrından çıplak çıktım ve toprağın bağrına çıplak döneceğim; rab verdi ve rab aldı. Rabbin ismi mübarek olsun’ der, hastalığından şifa bulmak için Allah'a dua

³⁹⁹ Razi, *Mefatihul-gayb*, XVIII/ 216-218; Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III/ 259.

⁴⁰⁰ Enbiya 21/ 83.

ederdi. Allah Teâlâ da onu sağlığına kavuşturdu, hastalığını iyileştirdi. Teslimiyetinin ve sabrının nihayetinde ona önceki çocuklarının sayısı kadar evlat ve önceki malından çok daha fazla mal, mülk ihsan etti.

Kur'an'da Eyyûb (a.s)'a vahyedildiği,⁴⁰¹ ve onun hidayete erdirilenlerden olduğu,⁴⁰² bildirilmektedir. Yukarıda değindiğimiz ayette ifade edildiği gibi Hz. Eyyûb ağır bir hastalığa yakalanmış ve bu dertten kurtulmak için de Allah'ın merhametine sığınarak O'ndan şifa istemiştir. Yüce Allah da onun bu yakarışını kabul etmiş, ayağını yere vurmasını, topraktan çıkacak su ile yıkandığında şifa bulacağını ve hastalığının geçeceğini bildirmiş, böylece onu sağlığına kavuşturmuştur. Ayrıca ona aile fertlerini ve bunlarla birlikte bir mislini daha lütfetmiştir. Ayetin bu konuyla ilgili bölümü şu şekillerde tefsir edilmiştir:

a) Allah Teâlâ Eyyûb (a.s)'un helâk olan aile fertlerini tekrar diriltmedi, ancak ona bunların bir mislini yeniden ihsan etti. Helâk olan aile efradını ise ahirette vereceğini buyurdu.

b) Allah, Hz. Eyyûb'un helâk olan aile fertlerini yeniden diriltmiş bununla beraber yeni doğumlarla bir mislini daha vermiştir.

c) Allah, Hz. Eyyûb'un aile efradına yeniden hayat ihsan etti. Evlatlarının ise evlenip çoluk çocuk sahibi olmaları neticesinde eskiden var olanlara ilaveten bir mislini daha vermiş oldu.⁴⁰³

Eyyûb (a.s) hayatında karşılaştığı bütün musibetlere rağmen hiçbir zaman Rabbinden şikâyetle bulunmayan sabır timsali olarak tanınmış büyük bir peygamberdir.⁴⁰⁴

Başta değindiğimiz ayetin sonunda Rabbimiz Hz. İsmail, Hz İdris peygamberlerden de bahsederek onların da son derece sabırlı olduklarını zikreder. Ancak bu konuda Eyyub (a.s) tanınmış olduğu için önceliği ona vermiş sonrasında ise diğerlerinden bahsetmiştir.

⁴⁰¹ Nisa 4/ 163.

⁴⁰² Enam 6/ 84.

⁴⁰³ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, IX/ 382.

⁴⁰⁴ Harman, Ömer Faruk, "Eyyub" *DiA*, İstanbul 1995, XII/ 17; Sad 38/ 41-44.

Hz. İsmail'e kısaca tekrar dönersek; babası İbrahim aleyhisselâmın gördüğü rüyaya binaen kendisini kurban etmek istediği zaman babasına: “*Babacığım! Sana emrolunan şeyi yerine getir, inşaallah beni sabırlı olanlardan bulacaksın*” demişti.⁴⁰⁵ Kur'an-ı Kerîm'de Hz İsmail'in verdiği söze bağlı, Allah'ın rızasını elde etmiş bir peygamber (resul ve nebi) olduğu açıkça zikredilmiştir.⁴⁰⁶ Ayrıca başka surelerde de onun hayatından kesitler anlatılmıştır.⁴⁰⁷

Hz. İdris (a.s) hakkında ise onun ruhunu kötü hasletlerden arındırıp ilme ve hikmete ulaşabilme amacıyla uzun süre nefsini terbiye ve tezkiye etmek için uğraştığı bildirilmektedir.⁴⁰⁸

Kur'an-ı Kerîm'de bu ayetlerin dışında bir de Sâd suresinin 48. ayetinde Zülkifl (a.s) için de sabredenlerden, Allah'ın rahmetine erenlerden ve Allah için hayır hasenat yapanlardan olduğu bildirilmektedir. Bununla beraber Zülkifl (a.s)'in şahsiyeti ve hayatı ile ilgili farklı rivayetler mevcuttur. Onun için Elyesa, Zekeriya, İlyas peygamber olduğu şeklinde görüşler olduğu gibi, Eyyûb peygamberin Bişr ismindeki oğlu olduğu ve doksan beş yaşlarında Suriye'de vefat ettiği yönünde rivayet de vardır. Peygamber Elyesa'ın kendinden sonraki halefi olduğu da söylenmiştir.

Zülkifl (a.s)'in peygamber mi yoksa nezd-i ilahide yüce mertebeye ulaşmış fakat peygamberlikle görevlendirilmemiş sâlih bir kul mu olduğu da ihtilâf konusudur. İslâm âlimlerinin bir kısmı onun sâlih kullardan biri olarak kabul ederken birçoğu da peygamber olduğunu kabul etmiştir. Kur'an'da onun peygamberliği hususunda herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Onun ancak sâlihlerden biri olduğunu ifade etmektedir.⁴⁰⁹ Razi bu konuda şöyle bir fikir beyan etmiştir: “Zülkifl'in yaptığı iyi davranışlara iki kat ecir verildiği için bu isim ona uygun görülmüştür. Onun yaşadığı dönemde peygamberler mevcuttu. Zülkifl peygamber olmamış olsaydı onlardan üstün kabul edilmezdi. Başka bir açıdan ise İsmail ve İdris gibi peygamberlerle beraber bahsi geçmektedir. Ayrıca sure, peygamberler (Enbiya) suresi olarak isimlendirildiğinden

⁴⁰⁵ Saffat 37/ 102.

⁴⁰⁶ Meryem 19/ 54,55.

⁴⁰⁷ Bakara 2/ 124.

⁴⁰⁸ İbn Aşur, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, XVII/ 129.

⁴⁰⁹ Sad 38/ 48.

burada adı geçenlerin de peygamber olması lazım gelmektedir.”⁴¹⁰ Bazı araştırmacılar ise Zülkifl isminin Buda’ya işaret ettiğini söylemişlerdir. İslâmî kaynaklarda Zülkifl (a.s)’in yetmiş beş yaşlarında Şam’da vefat ettiği geçmektedir.⁴¹¹

2.3.1.7. Hz. Asiye

وَقَالَتْ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ فُرْتُ عَيْنِي لِي وَلَكَ⁴¹² Hz. Musa’nın bebekliğinin anlatıldığı bu olayın başlangıcına kısaca değinirsek Firavun denilen hükümdar gördüğü rüya üzerine İsrail oğullarının doğan erkek çocuklarını öldürmektedir. Hz Musa’nın annesine Allah vahiyde bulunur. Hz. Mûsâ’nın annesine bildirilen bu vahiy muhtemeldir ki peygamberlere yapılan vahiy değil, mübarek dediğimiz kulların kalbine gelen ilham anlamındadır. Firavun tarafından sıkı bir şekilde uygulanan bu katliamdan Mûsâ’yı kurtarabilmesi için Allah nezdinden annesine, onu belli bir süre emzirmesi, çocuğunun hayatının tehlikeye düştüğünü anladığı zaman da onu bir sandığın içine yerleştirip Nil nehrine salıvermesi ilham edilmiş, bunun üzerine de annesi hiç tereddüt göstermeksizin Mûsâ’yı nehre bırakmıştı. Çünkü Allah ona, “*Korkup endişelenme, biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri kalacağız.*” diye ilham etmişti. Nitekim nihayetinde ilâhî takdir tecelli etmiş, Firavun hanedanından olan bazıları, İsrail oğullarına uyguladıkları zalimliğin bedeli olarak ileride bu zalimliklerine karşı kendileriyle mücadele edecek ve kendilerine üzüntü sebebi olacak bebeği (Hz. Musa’yı) Nil kenarında bularak Firavuna getirmişlerdi. Ayette Firavun ve avnesinin gerek Allah’a karşı isyankârlıklarına gerekse İsrâiloğulları’na uyguladıkları baskının ve zulmün yanlışlığına, dolayısıyla da Hz. Mûsâ’nın ilerleyen günlerde bunlara karşı vereceği mücadeleye bir işaret vardır. Yüce Allah Mûsâ’nın korunması ve muhafaza edilmesi, kendi gözetiminde yetiştirilip ehil hale gelmesi için onu kendi katından bir sevgi ile kuşatmış, aynı şekilde ona karşı diğer insanların kalbine de sevgi yerleştirmiştir.⁴¹³ Bundan dolayı Firavun’ un karısı Asiye, çocuğun hayatına son verilmemesi ve kendi himayesinde kalması için Firavuna ricada

⁴¹⁰ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, XXII/ 211.

⁴¹¹ Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, III/ 695-697; Zülkifl hakkında daha geniş bilgi için bkn. Ömer Faruk Harman, “Zülkifl (Hz.)”, İFAV Ans., IV, 599

⁴¹² “Firavunun karısı dedi ki: benim için de senin içinde bir gözbebeği...” Kasas 28/ 9.

⁴¹³ Taha 20/ 39.

bulunmuş; “*O, senin ve benim için göz aydınlığı, muradımız olsun!*” diyerek bir sevinç ve neşe kaynağı olduğunu belirttikten sonra ondan faydalanabilecek veya onu evlâtlık alabileceklerini söyleyerek kocasını ikna etmiştir. “*Onlar işin farkında değillerdi*” ayeti Firavun ve adamlarının sonradan Hz. Mûsâ sebebiyle başlarına gelecek olan imtihanları bilmediklerine işaret etmektedir.⁴¹⁴

Böylece Asiye, zalim Firavunun elinden Hz. Musa’yı kurtararak bir nevi ona annelik görevinde bulunmuştur. Biçare Firavun saltanatını ve sahte ilahlığını sonlandıracak olan Yüce peygamberi uzaklarda araya dursun; ilahi takdir onu gözünün önünde yetiştirmiştir.

*“Allah iman edenlere de Firavun ’un eşini örnek vermektedir: O, "rabbim!" demişti, "ulvi katında, cennette benim için bir ev kıl ve beni Firavundan ve yaptığı zalimliklerden kurtar ve beni bu zalimler güruhundan da selâmete çıkar!”*⁴¹⁵

Allah’ın müminlerin annelerine numune-i imtisal gösterdiği mübarek kadın Asiye’nin zalimin sarayında her yerini kaplayan küfür karanlığı tek başına kurtuluşu aramasına engel olamıyor. Bu mümin kadın Rabbinden cennette kendisi için bir ev yapmasını isteyerek koca sarayı elinin tersiyle itmişti. Rabbinden felah isteyerek Firavunla olan münasebetini kesmişti. Kocasının yaptıklarına katkı sağlarm endişesiyle onun uygulamalarını onaylamadığını bildirmiş, yaptıklarından uzak durmuştu. Oysa Firavuna fiziki anlamda en yakın olandı. Aralarında bulunduğu halde kocasının kavmi ile de ilişkisini kesmişti. Ve bu topluluktan kurtulmak için dua etmişti. Bu, dünyaya değer vermeyişin ve ahirete yönelişin en güzel örneğidir. Nitekim bu mümin kadın döneminin en büyük hükümdarının karısıydı. İmanı sayesinde bütün maddiyatı ayaklar altına almış, hepsinden uzaklaşmıştı. Bu mümin kadın Allah için tüm engelleyicilerden, bütün bağlardan, bütün çeldirici duyurulardan soyutlanmanın üstün bir örneğini oluşturur. Bu sebeple de Yüce Kitapta kendine yer bulmuştur.⁴¹⁶ Efendimizin de şu sözüyle müjdesine mazhar olanların içine dâhil olmuştur:

⁴¹⁴ Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, IV/ 217; Razî, *Mefâtîhu ’l-gayb*, XXIV/ 229.

⁴¹⁵ Tahrim 66/ 11.

⁴¹⁶ Kutub, *Fî zilâli ’l-Kur’ân*, VI/ 3621.

“Cennet kadınlarının en üstünleri Hatice Bint Huveylid, Fatıma Bint Muhammed, Meryem Bint İmran, Firavun’un karısı Âsiye Bint Muzahimdir.”⁴¹⁷

2.3.2. Teslimiyetsizlik Örnekleri

2.3.2.1. Firavun

Kur’an’da teslimiyetsizliğin bariz örneklerinden birisi Firavun’un Hz. Musa’nın getirdiği Allah’ın emrine teslim olmamasıdır. Allah, Firavun ve kavmine Hanif dine tebliğ için Hz. Musa’yı gönderdi. Firavun, Allah’ın Hz. Musa vesilesi ile ulaştırdığı iman davetini ret etti, böylelikle Allah’ın davetine teslim olmamış oldu.

Cenabı Hak ayeti kerimede buyurur ki;

“*Firavun: ‘Eğer sen bir ayet getirdiyse göster onu, eğer sadıklardan isen’ dedi.*”⁴¹⁸

Ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre Firavunun, Hz. Musa’nın delil getirmeyeceğini düşünüp Hz. Musa’yı küçük düşürmeye çalıştığı belirtilmiştir.⁴¹⁹ Firavun’un “eğer” şeklinde şart edatını kullanması, Hz. Musa’ya karşı saygısız bir tutum sergilendiğini göstermiştir. Hâlbuki bir peygamberin en temel özelliği Allah’tan delil ile gelmesi, doğruyu hakikati ifade etmesidir. Çünkü bir Peygamber asla kendinden bir şey söylemez, Allah’ın emir ve yasaklarını iletir. Hz. Musa, Firavunu da Hanif dine davet etti. Allah’a teslim olmasını ona söyledi. Teslimiyetin hem kendisi için, hem halkı için, hem de nesebi için bir selamet olduğunu söyledi. Bir beldenin Kralı, Hükümdarı Allah’ın dinine teslim olursa, o bölgenin, ülkenin halkının da Allah’ın dinine olan ilgi ve alakası daha fazla artabilir. Çünkü Hükümdar toplumu temsil eden bir kişilik ve onun tutum ve davranışları toplumlar tarafından örnek alınabilmektedir. Hz. Musa’nın davetini kabul eden bir Hükümdarın ülkesinin de aynı Hanif dine teslim olması beklenebilecek muhtemel sonuçlardan idi. Ancak hükümdarlık, saltanat, servet, köleler, hizmetçiler gibi dünyevi değerler Firavun’un gözünü kör etmişti. Hz. Musa’nın tebliğine teslim olmadı. Allah’a teslim olmadı. Hz.

⁴¹⁷ Ahmed b. Hanbel, Müsned, I/ 36; Hâkim, Müstedrek, II/ 594.

⁴¹⁸ Araf 7/ 106.

⁴¹⁹ Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, I/ 463.

Musa'nın bir amacı da kendi halkı olan İsrailoğullarına Firavun tarafından herhangi bir zulüm yapılmamasıydı.⁴²⁰ Hz. Musa'nın taraftarları kim olursa onların Firavun tarafından zulme uğratılacağını biliyordu.

Hz. Musa Firavunu Hanif dine davetten hemen vazgeçmedi. Firavun' un alaylı bir şekilde delil getir demesine karşılık, Hz. Musa asasını fırlattı ve sihirbazların sihirlerini yuttu. *“Artık orada yenilgiye uğramış, zelil ve kahrolmuş vaziyette geri döndüler. Sihirbazlar ise hepsi beraber secdeye kapandılar.”*⁴²¹ Ayet-i kerimesinde görüldüğü üzere sihirbazlar da hakikati görmüş, Hz. Musa'nın davet ettiği Hanif dine teslim olmuşlardı. Sihirbazlar hile konusunda usta olduklarından, insanların nasıl yanıltıldıklarını iyi biliyorlardı, bu bilgi ve tecrübeleri ile Hz. Musa'nın gerçekleştirdiği hadisenin bir hile, bir yanıltma olmadığını anlamışlardı ve bu nedenle hemen teslim oldular.⁴²² Teslim olmayan Firavun ve yakın adamları asıl küçük düşen oldular, hakikat karşısında yenilmiş oldular.⁴²³ Hakikat apaçık ortada idi. Hz. Musa'nın Allah'ın buyruklarını ilettiği sözcükler, kelimeler, cümleler ve mucizevi eylemlerin beşer olan bir insana ait bilgiler olmadığı ortada idi. Bu bilgiler ilahi bir kudret tarafından insan üzerinden aşikâr edilebilirdi ancak. Nitekim bu ilahi kuvvet Hz. Musa'nın davet ettiği tek Yaratıcı idi. Bu nedenle Musa'nın İlahına inandık dedi sihirbazlar ve ilahi kudreti kabul ettiler. Çünkü akılların üstünde, zekâların üstünde, duyguların ve beşeri fiillerin üstünde bir güç olduğu belli idi. Sihirbazların Musa'nın İlahına inandık demeleri, Hz. Musa tek olan Allah'ı nasıl ve ne şekilde anlattı ise bunun tamamının teslim olan muhataplarınca kabul görmesi demektir. Hz Musa'nın İlahına inandık demek müthiş bir teslimiyet örneği olarak görülmektedir. Allah kendisini nasıl ve ne şekilde tanıtıyor. İnsanların, toplumların içinden aynı insanlar gibi yiyip, içen, ihtiyaçlarını gideren, rızkını kazanan bir beşer ile Allah kendisini insanlığa, halka tanıtıyor. Peygamber Allah'ın seçtiği kişidir. Allah bir toplum içinden, ezeli ervahta belirlediği bir kulunu Nebi ya da Resul olarak seçer, seçtiği kul ile Cebrail, rüya, ya da bir önceki seçtiği Nebi'yi yeni belirlenen Nebiye mürşit, öğretici kılarak bir şekilde bu kulu ile doğrudan ilahi muhataplık kurar. Seçilen nebilerin temel

⁴²⁰ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV/ 99-100.

⁴²¹ Araf 7/ 119-120.

⁴²² Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, X/ 361.

⁴²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV/ 104.

özellikleri, arasında buldukları kavimlerin içinden çıkmaları ki, bu durum halkın seçilen Nebiyi tanımalarından dolayı, tanıdık bir kişiden bu Hak davetin teslimiyeti de kolay kılmasıdır. Falanca kişinin oğlu, bir Allah olduğunu söylüyor, denildiğinde o falanca kişinin oğlu, bunu söyleyen halk ile aynı pazarda alışveriş yapan, cenazelerde taziye dileyen, aynı sofralarda yemekte buluştukları gibi sosyal bir hayatın içerisinde oldukları kişilerdir. Allah'ın Nebi ya da Resul olarak seçtiği kişiler düzgün, mert olan kişilerdir. Toplumda yalancı, hile, düzenbaz, üçkâğıtçı olarak anılan kişilerden seçilmemiştir peygamberler. Peygamberliğinden önce de toplum tarafından güvenilir, düzgün tutum ve davranışlar gösteren kişiler arasından seçilmişlerdir. Cenabı Hak insanların imtihanını da hafifletiyordu aslında. Düzenbaz, üçkâğıtçı bir kişi Nübüvvet verildikten sonra Nebi olduğunu ilan etse toplumda kabul görmesi, toplumun onu kabullenmesi, toplumun bu Nebinin söz ve söylemlerine inanıp teslim olması daha da zorlaşacaktı. Merhamet sahibi Allah, güvenilir, emin ve Salih kullarından seçtiği Peygamberler ile toplumu ikna etmeyi kolaylaştırıyordu. Ancak tüm buna rağmen Peygamberlerin inananları çok olmuyordu. Hz. Musa da yaşadığı toplum içinde sözünün eri, mert, içindeki doğruyu söylemeyi esirgemeyen, bir yanlış gördüğünde bunu dile getirmekten korkmayan, tabiri caizse civanmert delikanlı bir kişilikti. Bu sıfatlara sahip bir kişi, Firavunun sarayında yetişmesi nedeni ile ülkenin aristokrat kesimince de, avam halk kesimince de bilinen bir insandı. Akıllı bir insandı. Böyle bir kimsenin seçilerek Resul olması ve Firavunun karşısına çıkıp, müthiş ve muazzam hakikatlere değinmesi, şaşılacak bir durum değildi. Belli ki ilahi bir güç Hz. Musa ile birlikte idi ve Hz. Musa'nın söyledikleri doğru idi. Firavun'un korkusu belki saltanatının gücünü kaybedeceği korkusu idi. Hz. Musa'nın İlahına haşa kendisini rakip gibi tuttu ve kendisini ilah ilan edindi. Hâlbuki kendisine hayat veren, kendisine hükümdarlık nasip eden, kendisine sağlıklı bir yaşam bahşeden, Hz. Musa'nın tebliğ ettiği tek Allah'tı.

Firavun ve ailesinin teslimiyetsizliğinin diğer bir delili yine ayet-i kerimede Cenabı Hak tarafından buyrulur ki: *“(Evet bunların durumu) Firavun ailesi ve onlardan önce gelenlerin hali gibidir. Onlar Rablerinin delillerini yalan saymışlardır da biz de bu günahları sebebiyle onları helak etmiş, Firavun hanedanını su içinde*

boğmuştuk. Hepsi zalimlerdi."⁴²⁴ Cenabı Hak bu ayeti kerimede Peygamberimiz dönemindeki müşriklerin adet ve davranışlarının Firavun ve ailesininkine benzer olduğuna işaret etmektedir. Müşrikler ve Firavun teslimiyetsizlik konusunda ortak noktada buluşmuşlardır. Cenabı Hak tüm bu teslim olmayanların hepsini zalimler olarak tanımlamaktadır.⁴²⁵ Allah'a teslim olmayan, Onun buyruklarını yalanlayan tüm grupların hepsi yaptıkları inkâr ve masiyetler ile aslında kendilerine zulmetmişler ve kendi kendilerini azaba sevk etmişlerdi.⁴²⁶ Esasen bu durum da Cenabı Hakk'ın kaçınılmaz, değişmez bir yasasıdır.⁴²⁷

Firavun ve ailesinin Hakka teslimiyetine hüccet teşkil etmesi için Allah, Hz. Musa'ya birçok mucizeler bahşetmiştir.

"Ant olsun ki Mûsâ'ya açık açık dokuz ayet (mucize) verdik. İsrailoğlularına sor: O bunlara geldiğinde Firavun ona: 'Musa ben senin herhâlde büyülenmiş olduğunu sanıyorum.' demişti. (Mûsâ ise): 'Ant olsun bunları birer ibret olması için göklerin ve yerin Rabbinden başkasının göndermediğini bilmişsindir. Ben de Firavun seni helak edilenlerden sanıyorum.' demişti."⁴²⁸

Hz. Musa'ya apaçık bir şekilde verilen dokuz mucize, Firavun ve taraftarlarının Hakk'ın buyruklarına teslim olması için verilmiştir.⁴²⁹ Bu dokuz mucizenin asa, parlayan el, tufan, çekirge, haşerat, kurbağa, kan, kıtlık yılları ve ürün eksikliği olduğu bazı âlimlerce rivayet olunmuştur.⁴³⁰

Asa mucizesiyle ilgili "*Bunun üzerine Mûsâ (a.s), esasını bıraktı. Bir de ne görsünler O, açıkça bir ejderhadır (oluvermiş)*"⁴³¹ ayetleri gönderilmiştir. Parlayan el mucizesi ise "*Elini çıkardı. Ne görsünler bir de, O kendisini temaşa edenlere (ışıklar saçan) bembeyaz (bir el)*"⁴³² ayeti ile açıklanırken, diğer bir ayeti kerimede "*Bunun üzerine Biz ayrı deliller olmak üzere başlarına tufan, çekirge, haşereler, kurbağalar*

⁴²⁴ Enfal 8/ 54.

⁴²⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, XI/ 234.

⁴²⁶ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, I/ 510.

⁴²⁷ Kutub, *Fizilal'il Kur'an*, III/ 1535.

⁴²⁸ İsrâ 17/ 101,102.

⁴²⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, XV/ 99-106.

⁴³⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, XV/ 99-106.

⁴³¹ Araf 7/ 107.

⁴³² Araf 7/ 108.

ve kan isabet ettirdik. Yine de (iman etmeyi) kibirlerine sindiremediler. Onlar öyle günahkâr topluluğu idiler”⁴³³ buyrulmaktadır. Bir diğer ayette "Ant olsun ki Firavun hanedanını düşünüp ibret almaları için senelerce kuraklıkla, ürünlerin kıtlığıyla tutup sıkık”⁴³⁴ buyrulmaktadır.

Bazı âlimler dokuz mucize içinde kıtlık yılları ve ürün eksikliği yerine Hz. Musa'nın asasını vurması ile denizin ikiye bölünmesi ve Hz. Musa'nın kekemeliğinin düzelmesini gösterirken, bazı âlimler de kıtlık yılları ve ürün eksikliği yerine taşın içinden su fışkırması ve canlıların, bitkilerin taş kesilmesini göstermişlerdir. Hz. Musa'nın taşa vurarak suyun çokça fışkırması, İsrail oğullarının çölde bulut ile gölgelendirilmesi, gökten helva ve bıldırcının ikram olarak gelmesi gibi birçok mucize bulunmaktadır.⁴³⁵ Hz. Musa'nın gösterdiği dokuz mucizeye rağmen Firavun ve ailesi Hakk'a teslim olmadılar. Bu sonuç ayetlerde apaçık anlatılmıştır. Teslim olmayıp : "Bu şüphesiz apaçık bir sihirdir"⁴³⁶ dediler.

Bir başka ayeti kerimede:

"Vicdanları doğruluğuna tam bir kanaat getirdiği halde, sırf zulümleri ve büyükenmeleri (inatları) yüzünden o mucizeleri inkâr ettiler.”⁴³⁷ Bir diğer ayette “Hz. Mûsâ, Firavuna dedi ki: Ant olsun bunları (mucizeleri) birer ibret olsun diye göklerin ve yerin Rabbinden başkasının indirmedikini anlamışsındır. Ben seni helak edilenlerden görüyorum”⁴³⁸ buyrulmaktadır.

Bir beşere ait olamayacak mucizelerin gösterilmesine rağmen Firavunun halen teslim olmamış olması, helak olmayı hak ettiğini gösteriyordu. Bu kadar mucize bir beşere ait olamazdı, bunu akli olan her beşer idrak edebilmeliydi. Aklını ve gönlünü sihirbazlar gibi birleyen kişiler, bu mucizelerin ilahi bir kudrete ait olduğunu idrak edebilmişlerdi ve teslim olmuşlardı. Ve tabii ki Firavun' un karısı olarak bilinen Hz. Asiye de Hz. Musa'ya inananlardan oldu.

Kendisi teslim olmayan Firavun, halkının da teslim olmaması için uğraştı.

⁴³³ Araf 7/ 133

⁴³⁴ Araf 7/ 130.

⁴³⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, XV/ 99-106.

⁴³⁶ Yunus 10/ 76.

⁴³⁷ Neml 27/ 14.

⁴³⁸ İsrâ 17/ 102.

“*Firavun kavmini saptırdı, onlara doğru yolu göstermedi.*”⁴³⁹ Ve Hz. Musa kendisine inananlar ile birlikte denizin bir tarafından diğer tarafına sağ salım geçerken, Firavun ise ordusu ile birlikte helak olmuştu.⁴⁴⁰ Dünyada iken helak olan Firavun ve taraftarlarının ahirette de helak olanlardan olacağını Allah ayetlerinde vaat etmiştir.

2.3.2.2. Nemrut

Nemrut, Hz. İbrahim döneminde yaşayan, döneminin hükümdarlarından idi. Hz. İbrahim’in Allah’a davetine teslim olmadı ve zalimlerden oldu.

Nemrut hakkında bir ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır:

“*Allah, kendisine mülk (saltanat) ihsan ettiği için (şımararak) İbrahim ile Rabbi hakkında münakaşa edeni görmedin mi? Hani İbrahim: ‘Benim Rabbim diriltir de öldürür de’ deyince o: ‘Ben de hem diriltir hem öldürürüm’ demişti. İbrahim: ‘Allah güneşi doğudan getirir sen de onu batıdan getir (bakayım) deyince o inkârcı şaşırıp kalmıştı. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.*”⁴⁴¹

İbrahim (a.s.) Nemrut’a "Benim Rabbim, bedenlerde hayatı ve ölümü yaratandır. O tekdir, âlemlerin Rabbidir" dedi. Nefsini ilah edinen Nemrut bunun üzerine, haklarında idam hükmü verilmiş olan iki mahkûmu huzuruna getirtir, birinin orada infaz edilmesini, diğerinin serbest bırakılmasını emreder ve kendisinin de öldürebildiğini, hayat bahsettiğini iddia eder. Hz. İbrahim der ki benim Rabbim güneşi doğudan doğruyor, gücün kuvvetin var ise sende batıdan doğru deyince, Nemrut bir şey diyemez hale gelir.⁴⁴²

Nemrut’un Allah’ın varlığını kökünden inkâr etmediği, ancak birliğini inkâr ettiği, evreni, kâinatı tek başına tasarlayıp yönettiğini inkâr ettiği, ortak koştugu belirtilmektedir. Nemrut’un, Allah’ın hükmü dışında başka hiçbir hükmün geçerli olmayacağını ilkesini kabullenmediği görülmüştür. Hâlbuki Allah kendisine iktidar

⁴³⁹ Taha 20/ 79.

⁴⁴⁰ Taberî, *Câmi’u’l-beyân ‘an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, XVI/ 123.

⁴⁴¹ Bakara 2/ 258.

⁴⁴² Sâbûnî, *Safvetü’t-tefâsîr*, I/ 165.

nasip ettiği için hükümdardı, ancak azgınlığı, şımarıklığı, haddi aşması bu nasibi anlayamamasıdır.⁴⁴³

"Allah, kendisine güç verdi diye şımararak İbrahim ile Rabbi hususunda tartışmaya girişen adamı görmedin mi?"

Ayetteki görmedin mi sözü ile Nemrut'un tutumu kınanmıştır, çünkü Nemrut kendisini, yürüttüğü hükümdarlık vazifesini, âlemleri yaratan Allah'ın hükümdarlığına ortak etmeye kalkmış ve çirkin bir tartışma içine girmiştir.⁴⁴⁴

İbrahim Aleyhisselam, Allah'ın ortağı olmadığını, hiç kimsenin Onun sıfatlarına denk işler yürütemeyeceğini, evrenin ve insanlığın kanunlarını, hükümlerini tek bir Allah'ın belirlediğini Nemrut ve halkına ilan etti. Rabbim öldürür ve diriltir dedi ki, insana ait olmayan bir özelliği akıllara getirdi ve akıllardan üstün, evrenden üstün bir Yaratıcı olduğunu anlatabilmek içindi. Bir şeyi diriltme veya onu öldürme ancak Cenabı Hakk'ın kudret ve izni ile olabilir. Nemrut alçakça bir üslup ile öldürme ve diriltmeyi insani bir sıfatmış gibi sunmaya çalıştı. Hâlbuki Nemrut'un idama mahkûm bir adamı serbest bırakması dirilme değildi, diriltme yoktan var etme idi. İnsanoğlunun, ölümün mahiyetini tam olarak anlayamadığı, bu durumun ölüme yolculuk eden kişilerdeki görüntüler ile bilinebildiği, hayat ve ölümünün kaynağının, sınırı olmayan güce, Allah'ın gücüne dayandırmak gerektiği biz kulların görevidir.

Güneşin doğudan doğması, Allah'ın kurduğu evrensel bir olaydır, hiçbir gecikme olmaksızın bu hadise gerçekleşir ve insan fitratına delil olarak gösterilir, bu bir belgedir, hüccettir, insan fitratına bir ilahi hitaptır. Bir peygamber hitabını delile, akla, mantığa, fitrata uygun bir şekilde sunar, küstah hükümdara da sorulan soru bu minvaldeydi. Nemrut konuyu çarpıtıp, olayı basite indirgemeye çalıştı. İbrahim (a.s.)'in ikinci suali Nemrut'u iyice susturmuştu. Hilesini sürdüremedi. Çünkü Güneşi batıdan doğurmaya yönelik, bunu kendi insani sıfatına uyarlayacak bir kurguyu gösteremedi. Seyyid Kutup bu durumu *"Biri insanların kendi öz yapılarına, öbürü ise dış dünyalarına ilişkin iki gerçek, iki müthiş evrensel gerçek ve bununla birlikte gece-*

⁴⁴³ Kutub, *Fizilal'il Kur'an*, I/ 297.

⁴⁴⁴ Kutub, *Fizilal'il Kur'an*, I/ 297.

gündüz sürekli yinelenen, gözler önüne serilen, geniş bilgiye ve uzun boylu düşünmeye ihtiyaç göstermeyen iki gerçek” olarak açıklamıştır.⁴⁴⁵

Elmalılı bu hadiseyi şöyle özetlemektedir: “Kendilerini Hakk'ın ta kendisi zannedip hak ve hakikate karşı gelen bu gibi zalimler Hakk'ın nurlarından nasıl istifade edebilirler? "Hayat" yaratmanın, güneşin hareketlerini, yönünü değiştirmekten daha mühim, hayat olaylarının, mekanik olarak meydana gelen durumlardan daha yüksek bir kudretin ispatı olduğunu takdir edemeyen ve onu bir oyuncak zannedip de alaya alan zalimler sonunda böyle gökten inen mekanik bir tokatla alaşağı oluverirler. Ancak hakkı kabul etmek arzusunda, yönelişinde bulunmayan azgınlar böyle şaşkın ve yenik vaziyette olurlar da yine imana yaklaşamaz, karanlıktan çıkamazlar; bireyler böyle olduğu gibi toplumlar da bu şekildedir. Demek oluyor ki, tağutun misallerinden biri de, bu şekilde "*Ben hayat veririm ve öldürürüm*" zannıyla Allah ile boy ölçüşmeye kalkışan inançsız kâfirdir ve işte bir mümin böyle bir azgın kimseye yağ çekmek şöyle dursun, ona hak ettiği şekilde haddini, sınırını bildiriverir ki, bu Allah'ın bir lütfudur. Allah'a imanı olmayanlar, bunun yanında nasıl korkusundan tiril tiril titrerken İbrahim ona ne yapmış, ne hale getirmiştir. Bununla beraber şu da bir gerçek ki kâfir, iktidar sahibi birisi olabilir ancak bir kimse iktidar sahibi olmakla hidayete ulaşmış olmaz, iktidarını nimeti gereği kendi gönlüne ve arzusuna göre kötüye kullanmak değil, Allah'ın emrine ve hakkın sınırlarına göre idare ve takip etmelidir. Yani Allah'ın hayat verme ve öldürme hadisesi o kadar net ve açıktır ki, bunu pek önemsiz, pek aşağı bir durum gibi zannedip kendilerine mal etmek isteyen insanlar bile bulunabiliyor. Fakat sözle, ifadesiyle bu kadar sağlam ve yapılı olan bu gerçek ayrıntıya geçildiği zaman kısa akıllar, hayatın tekrar edip duran örneklerini göremezler de hayatın aslına inanırlarken, yeniden dirilmeyi ve mahşere gelmeyi inkâr ederler. Kendilerini hakkın kurallarının üstünde tanımak isteyen, emirleri ve iradeleri ile hakkı, esası ve gerçeği değiştirmek sevdasında olanlar mutlaka Hakk'ın sillesine esir olurlar. Kendilerine tabi olanlarla beraber kendilerini de karanlıklara sürüklerler ve uçurumlardan yuvarlanıp ateşin diplerine tıklır kalırlar. Elbette haktan kaçan, hakka karşı mücadele eden, haksız olur, haksızın da hakka ermesi şüphesiz bir çelişki doğurur. Kuşkusuz iktidar ve hükûmet pek yüce ilâhî bir nimettir. Fakat insanlar kendilerini bu nimetlerin asıl ve

⁴⁴⁵ Kutub, *Fizilal'il Kur'an*, I/ 298.

gerçek sahibi değil, vekâlet açısından ve mecazen sahibi bilmelidirler. Nemrut ise bunu böyle tanımadığından dolayı ilâhî hidayetten mahrum edilen zalimlerden oldu. Ve Allah'a güvenip dayanan İbrahim üstün gelerek Allah'ın izni ile onu şaşkınlığa ve perişanlığa dûçar eyledi.”⁴⁴⁶

Teslim olmayan, Allah'ın buyruğuna girmeyen, nefisini ilah edinen, Allah'ın kudretine ve birliğine karşı şirk koşan Nemrut, küçücük bir sineğin burnundan girmesi ile acılar içinde başını vura vura kıvrandı ve öldü.

2.3.2.3. Şeytan

Şeytan önceleri Allah'a inanan, Allah'ın birliğini kabul eden ve melekler toplumu ile gezebilen, ateşten yaratılmış bir varlıktı, nefis ehli, kul olarak yaratıldı. Cenabı Hak Hz. Âdem'i yaratınca ve Âdem'i yeryüzüne halife ilan edince, nefsi kabaran, kibri azan, kıskançlıkta zirve yapan Şeytan, Allah'ın bu emir ve buyruklarına karşı geldi, Allah'a isyan etti, teslim iken, teslimiyetsizliğe rücu etti ve küfür ehlinden oldu, Allah'ın rahmetinden çıkartıldı. Kur'an'ı Kerim'de bu hadise şöyle anlatılmaktadır:

Hani meleklerle: "*Âdem'e secde edin dediğimizde İblisin dışında hemen secde etmişlerdi. O ise direnmiş, büyüklük taslamak istemişti. Zaten o kâfirlerdendi. Ve demiştik ki 'Ey Âdem eşinle birlikte cennette yerleş, ondan neresinden arzu ederseniz ikiniz de çokça yiyin ancak şu ağaca yanaşmayın. Aksi takdirde ikiniz de zalimlerden olursunuz' buna binaen şeytan ikisini oradan kaydırıp buldukları yerden onları çıkardı. Biz de 'bazınız bazınıza düşman halde inin. Yeryüzünde sizler için belli bir vakte kadar kalma yeri istifade edeceğiniz şeyler vardır' dedik. Sonra Âdem Rabbinden bir takım kelimeler hıfzedip Ona yalvardı. O da tövbesini kabul etti. Çünkü tövbeyi hakkıyla kabul eden, esirgeyen Odur.*"⁴⁴⁷

Ayet-i kerime her ne kadar hususiyetle İblisten bahsediyor olsa da Allah'ın buyruklarına, emir ve yasaklarına kibirlenerek boyun eğmeyen, inatla karşı gelen ve Allah'ın birbirlerine karşı yapmalarını emrettiği görevleri yerine getirmeyen herkesi

⁴⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, II/ 195.

⁴⁴⁷ Bakara 2/ 34 – 37.

de içine almaktadır.⁴⁴⁸

Taberi'ye göre ayette geçen bu hadise kısaca şöyledir: İblis, lanete müstahak olduktan sonra cennetten çıkarıldı. Buna karşılık olarak da Âdem cennete yerleştirildi. Âdem cennette, kendisiyle birlikte yaşayacak bir eşi olmaksızın yalnız başına dolaşıyordu. Sonra bir süre uykuya daldı. Sonra uyandı. Baktı ki başucunda bir kadın duruyor. Allah o kadını Âdem'in kaburga kemiğinden meydana getirmişti. Âdem kadına: 'Sen kimsin?' dedi. O da 'ben bir kadının' dedi. Sonra Âdem: 'sen niçin yaratıldın?' diye sorunca kadın: 'Sen benimle beraber yaşayasın diye' dedi. Melekler, Âdem'in sahip olduğu ilminin derecesini ölçmek için 'Ey Âdem bu kadının adı nedir?' diye sordular. Âdem: 'Havva'dır' dedi. Melekler ise : 'Neden Havva olarak isimlendirildi?' dediler. Âdemse: 'Çünkü o, canlı bir varlıktan yaratıldı' dedi. Allah Teâlâ Âdem'e: 'Ey Âdem, sen ve eşin cennette durun. Orada arzu ettiğiniz yerden bolca yiyin' buyurdu. Bu rivayetten anlaşılıyor ki Hz. Havva, Hz. Âdem cennete koyulduktan sonra yaratılmış ve Hz. Âdem'in onunla beraber yaşam sürmesi için var edilmiştir.⁴⁴⁹ Devamında, Taberi'nin Vehb b. Münebbih'in görüşü ile: "Allah Teâlâ Âdem'i ve zevcesini cennette yerleştirip Âdem'e, belli bir ağacın meyvesinden yemesini yasakladı. Bu ağaç, dalları birbirinin içine girmiş bir ağaçtı. Melekler bu ağacın meyvesini, ebedi olarak hayat sürmek için yerlerdi. Allah Teâlâ işte bu ağacın meyvelerinden Hz. Âdem'in yemesini yasaklamıştı. İblis, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın ayaklarını doğru yoldan kaydırmak isteyince yılanın karnına girdi. Yılan, dört ayağı bulunan bir hayvandı. O, Allah'ın yarattığı hayvanların en güzeliydi. Sanki o, Horasan develeri gibiydi. Cennete girince İblis onun karnından çıktı. Allah Teâlâ'nın, Hz. Âdem ve Havva'ya yasakladığı ağacın meyvesinden alıp Havva'ya götürdü ve ona: 'Bak bu meyveye kokusu ne kadar hoş, tadı ne kadar leziz ve rengi ne güzel' dedi. Âdem de ondan yedi. Bunun üzerine her ikisinin de avret mahalleri birbirlerine gözüktü. Âdem o ağacın içine girdi. Rabbi ona: 'Ey Âdem nereye girdin?' buyurdu. Âdem : 'buradayım ey Rabbim' dedi. Allah Teâlâ: 'Çıkmıyor musun oradan?' buyurdu. Âdem: 'Ey rabbim senden hayâ ediyorum' dedi. Allah Teâlâ: 'Senin, kendisinden yaratıldığın toprağa lanet edilmiştir. O kadar ki o toprağın meyveleri birer

⁴⁴⁸ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, I/ 544.

⁴⁴⁹ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, I/ 547-549.

dikene dönüşecektir' buyurdu. Allah Teâlâ sonra Hz. Havva'ya şöyle dedi: 'Benim kulumu sen gaflete düşürdün. Sen her hamile kaldığında isteksiz, zorla ve zahmetle gebe kalacaksın. Karnında olanı doğurmak istediğinde ise bir kaç defa, sanki ölümden döner gibi doğuracaksın' Yılanı ise şöyle dedi: 'Lanetli şeytan, senin karnından içeri girdi ve kulumu sapıttı. Sen de bu sebeple lanete uğratıldın. Öyle lanetlendin ki, ayakların karnına sokuldu. Senin rızkın ise yalnızca toprak oldu. Artık sen Âdemoğlunun düşmanısın. Onlar da senin düşmanıdır. Onlardan biriyle karşılaştığında onu kovalarsın. Onlardan biri seninle karşılaştığında ise senin başını ezer.'⁴⁵⁰

Hz. Âdem bu hadisenin akabinde yeryüzüne indirildikten sonra, yaptıklarından dolayı çok nedamet duydu, çok tövbe etti ve Allah tövbesini kabul etti.

Seyyid Kutup Şeytan'ın teslim olmamasını "Burada kötü mizacın ne olduğu somut bir biçimde ortaya çıkmaktadır: Yüce Allah'ın emrine muhalefet etmek. Üstün olanın üstünlüğünü onaylamaktan imtina etmek. Günahı üstünlük taslama aracı olarak kullanmak ve bile bile hakikate gözünü kapamak"⁴⁵¹ olarak yorumlamıştır.

Ayrıca şeytanın meleklerden mi yoksa cinlerden mi olduğu konusunda da Seyyid Kutup "*Cinleri de yalın bir ateşten yarattı*"⁴⁵² ayetini de delil kabul ederek, şeytanın meleklerden olmadığını kesin bir kanıtı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵³

Âdemoğlu ile şeytan arasındaki savaş teslimiyet ile teslimiyetsizlik arasında bir savaş denilebilir. Ve bu savaşı kendince şöyle ifade eder: "İşte şimdi gözlerimizin önünde asla nihayete ermeyecek bir savaş alanı beliriyor. İblis tarafından sembolize edilen kötülük tıyneti ile Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan insan arasındaki savaş. Sahasını insan vicdanının oluşturduğu sürekli bir savaş. İnsanın iradesine sıkıca sarılması, Rabbine vermiş olduğu söze sadık kalması oranında iyiliğin galip geleceği, buna mukabil ise ihtiraslarına boyun eğerek, yenilerek Rabbinden uzak düşmesi oranında kötülüğün egemen olacağı bir savaş."

⁴⁵⁰ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, I/ 561.

⁴⁵¹ Kutub, *Fizilal'il Kur'an*, I/ 58.

⁴⁵² Rahman 55/ 15.

⁴⁵³ Kutub, *Fizilal'il Kur'an*, I/ 58.

Ayette Cenabı Hak emre uymayı bir ağaçtaki meyveyle değerlendirmişti. Bunun yorumundaysa Kutub şöyle der: “Bu ağaç belki de insanın yeryüzündeki yaşamı boyunca mutlaka yer alacak olan ‘yasak’ kavramının bir sembolü mahiyetindedir. Çünkü yasak kavramı olmadan irade kavramından da söz edilemez; güçlü bir iradeye sahip insanla, güdülen hayvan birbirinden ayırt edilemez. İnsanın Allah’la olan ahbine sadık kalıp kalmadığı, kendisine koşulan şartlara tabi olup olmadığı deneyden geçirilemez. Demek ki, irade, insanın yol ayrımı noktasıdır ve iradenin bulunmadığı bir teslimiyetle verilen emirlere uyanlar, her ne kadar dışardan insan kılığında görünseler de esasında hayvanlar âleminin birer parçasıdır.” Ve devamında “İşte o anda imtihan nihayete erdi; Hz. Âdem Yaratıcısına verdiği sözü unutarak maruz kaldığı kışkırtma karşısında aciz düştü. Böylece de yüce Allah’ın sözü gerçekleşmiş ve takdiri ortaya çıkmış oldu”⁴⁵⁴ tefsirini yapmıştır.

Şeytan’ın teslim olmamasının nedenine değinirsek gerçekten o kendince kibirlenmek istedi. Nefsinde potansiyel olarak mümkün olduğu halde, itaati tercih etmedi ve o zaman bilfiil kâfir oldu. Anlaşılıyor ki o, Allah’ı inkâr ettiği için değil, emrine itaat etmemesi, karşı gelmesi dolayısıyla kâfir olmuştur. Buna kıyasla da âlimler arasında farz olan herhangi bir vazifeyi yapmayanın küfrüne dair hükmedenler de bulunmuştur.”⁴⁵⁵

Buradaki Âdem’e yapılması emredilen secdenin mahiyetine değinirsek; ‘secde’ kelimesi aslen lügatte son derece tevazu ile alçalıp boyun eğmektir ki, ‘kibrin’ tam zıddıdır. Dini anlamda da alınını yere getirmektir ki, tazim ve itaat etmenin en yüksek ifadesidir. Ve ondan daha özeldir. Buradaki ‘secde ediniz’ sonuçlama ile alakalı emrin sonra gerçekleştiğini, diğeri de tesviye ve ruh üflemeyle takip ettiğini bildiriyor. Ebu’s-Suûd buradaki ceza farızasının takip ifade ettiğine değinerek secdenin öğretimden sonra ve sonuçlama emri ile alakalı gerçekleştiğini savunuyor. Râzî de öğretimden önce ve şarta bağlı olan bir emir ile yapıldığını ifade ediyor ve secdenin birkaç defa olduğu rivayetlerine katılmıyor. Bu arada açık olan bu emrin, yaratılış olayından sonra, şartın gerçekleşmesi üzerine, geçen şarta bağlı emrin sona erdirilmesi ve yerine getirilmesi olduğudur. Bu da gerek takdiri ve gerekse tekvini (yaratması) isimlerin

⁴⁵⁴ Kutub, *Fizilal’il Kur’an*, I/ 58.

⁴⁵⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, I/ 332.

öğretiminden, imtihandan sonradır. Bununla birlikte tesviye ve ruh üfleme hadiselerinden geri kalmış da değildir. Çünkü bu öğretme ve imtihan ruh üfleme olayının tamamı cümlesindedir. Yani bundan anlaşılıyor ki, ruh üflemeden murat, diri olması değil, düşünen hayat sahibi olmasıdır. Başlaması değil, kemalidir. Şu halde yerindedir. ‘Secde ediniz’ ise onun sonuçlandırarak teveccühüdür. Âdem'in gerçeği ruh (nefs-i nâtika) tur. Ve ruh üfürmenin manası, ruhun üflenmesidir. Âdem'e ait hayat, asıl bundadır.⁴⁵⁶

Teslimiyet ile kul bazı hudut ve sınırlara riayet etmek zorundadır. Bu durumu Elmalılı şu şekilde açıklamıştır: “Zulüm, haddini aşır bir hakkı, yerinden başkasına koymaktır. Demek ki Cenabı-ı Hak Âdem'e cennette büyük bir hürriyet vermekle beraber, ona yine bir sınır tayin etmiş ve ona yaklaştıkları takdirde zalimler zümresine gireceklerini de bildirmişdir. Bu, şunu ortaya çıkarır ki, insanlıkla ilgili hilafet mutlak değildir. Ve bunun özel bir sınırı vardır ki, tecavüzü zulümdür.”⁴⁵⁷

Teslim olmanın en güzel göstergelerinden birisi de kul için tövbedir. Tövbe, esas olarak rücu' etmek, geçmişteki asla dönmek anlamındadır. Şu halde kula nispet edildiği zaman ise geçici olan günah durumunu bırakıp, aslî yapısı olan düzgün haline dönmek demek olur. Allah'a nispet edildiği zaman ise geçici olan gazap nazarından, aslî olan rahmet nazarına dönmek anlamını ifade eder. Bunun için tövbenin şer'i anlamı, kulun günahını itiraf etmesi ve işlediği günahı pişmanlık duyup, bir daha yapmamaya azmetmesi, Allah'ın da bu tövbeyi kabul ile günahı bağışlaması şeklinde açıklanır.⁴⁵⁸

Dünyada Allah'a teslim olmayıp şeytana uyan insanların ahiretteki tablosu Kur'an'da çeşitli ayetlerde geçmektedir. Rabbimiz, kıyamet gününde kulları arasında hükmünü verip, her kişinin yaptığı için karşılığını alma işi tamamlanınca dünyadayken şeytana aldananlar, kendilerine önderlik eden mütekebbirlerden bir yardım göremeyince bu defa şeytanın, kendilerine yardımcı olmasını talep ederler. Şeytan ise onlara şöyle cevap verir: ‘Şüphesiz ki Allah, sizlerin cehenneme dâçar olacağınıza dair hak olan bir vaatte bulunmuştu. Ben ise sizlere yardımcı olacağımı vadetmiştim. Şimdi ben, verdiğim sözümde dönüyorum. Esasında benim, sizin üzerinizde bir etkim ve

⁴⁵⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/ 333.

⁴⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/ 336.

⁴⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, I/ 339.

zorlayıcı gücüm olmadı. Ben sadece sizi bâtila davet ettim. Siz de benim davetime icabet ettiniz. O halde şimdi beni değil kendinizi kınayın. Artık ne ben sizin yardımınıza koşabilirim, ne de siz benim imdadıma yetişebilirsiniz. Şüphesiz ki ben, daha önce beni Allah'a ortak koşmanızı reddediyorum. İşte durum böyledir. Zira şüphesiz ki zalimler hakkında can yakıcı bir azap vardır. Bunlar, Allah'ın emirlerini yerine getirmeyip yasaklarından kaçınmamak suretiyle kendilerine zulmetmişler, insanları da Allah'ın yolundan engelleyerek cehenneme girmelerine sebep olmuş, böylece onlara da zulmetmişlerdir.⁴⁵⁹

Görüyoruz ki özgürlük adı altında hevâ ve arzularının her istediğini yaparak, şeytanın ve avenesinin tuzaklarına yakalanan kişiler ahirette kendilerine hiçbir yardımcı bulamayacaklar. Vefasızlık damarlarına işlemiş olan şeytan dünyada kendine ve tuzaklarına tapanları ahirette kendi başlarına terk edip bırakacaktır. Oysa Rahman ve rahim olan rabbimiz dünyada kendisine iman edip tabi olanları ahirette asla yalnız bırakmayıp tüm güzellikleriyle onları destekleyecektir.

2.3.2.4. Kârun

“Hakikat şu ki Kârun Musa'nın kavmindendi. Ancak onlara karşı serkeşlik etti o. Biz ona öyle hazineler ihsan ettik ki anahtarları (nı taşımak bile) güçlü kuvvetli büyük bir gruba ağır geliyordu. O zaman kavmi ona şöyle söylemişti: Şımarıyasın, zira Allah şımaranları sevmez.”⁴⁶⁰

Kârun, Hz. Musa'nın kavminden ve aynı zamanda akrabası olup, Hz. Musa'ya karşı gelmek suretiyle Allah'tan getirdiği emirlere muhalif davrandı. Zekâtını vermedi, isyan edip, teslim olmayanlardan oldu.⁴⁶¹

Daha detay bilgiyle Kârun Hz. Musa'nın amcasının oğludur. Babasının adı 'Yasher'dir. Bu kişi de insanları buzağıya taptıran 'samiri' gibi münafıklardan olmuş ve malının çokluğuna güvenerek şımarıp gurura kapılmıştır. Allah da onu malıyla beraber yerin dibine geçirerek cezalandırmıştır. Ayette, Kârun'un, kavmine karşı

⁴⁵⁹ Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 13/ 628-629.

⁴⁶⁰ Kasas 28/ 76.

⁴⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VI/ 223.

azgınlık sergilediği zikredilmektedir. Bazılarına göre onun bu azgınlığı, kibre düşme şeklinde görülmüştür. Zira bu adam, elbisesini sair insanların elbiselerinden bir karış daha uzun diktirmiş. Bazılarına göre ise onun azgınlığı, malının çok oluşuyla mağrur olmasıyla meydana gelmiştir. Kârûn'a ait hazinelerin anahtarlarını, ancak kuvvetli bit grubun taşıyabildiği ifade edilmektedir. Heyseme, bu güçlü topluluktan maksadın, altmış katır olduğunu söyler. Katade, Dehhak ve Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bir rivayete göre ise adı geçen güçlü topluluktan maksat, kırk kuvvetli kişidir. Bazıları bu topluluğun üç ile on kişi arasında, diğerleri ise on ile on beş kişi arasında farklılık arz eden topluluklar olduğunu söylemiştir.⁴⁶²

2.3.2.5. Helak Edilen Kavimler

Kur'an-ı Kerim'de Allah pek çok kıssaya yer vermiştir. Kendisinin emri ve görevlendirmesiyle insanları Hak yola davet eden, karanlıklardan aydınlığa çıkaran peygamberlerin kıssaları da oldukça geniş yer bulmuştur. Onların sapıtmış olan kavimlerini hakkın yoluna davet mücadeleleri ibret verici olaylarla anlatılır. Bu kavimlerin içerisinde Onlara iman eden, tabi olan kişiler olmakla birlikte, karşı gelen ve azgınlıkta aşırı gidenler de mevcuttur. Allah, azgınlık yapıp kendisine teslim olmayan kavimlerin akıbetlerini, Nemrut'un, Firavunun, Karun'un sonları gibi helakle neticelendirmiştir.

“Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u gönderdik. O şöyle dedi: 'Ey kavmim! Allah'a kullukta bulunun. Ondan başka sizin hiçbir Tanrınız yoktur. Siz, sadece yalan düzenlersiniz.' Onlar dediler ki: 'Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedi. Biz de senin söylediğin sözle ilahlarımızı terk edecek değiliz. Biz sana inancılar da değiliz. Biz sadece şu sözü söyleriz: 'Seni, tanrılarımızdan biri fena çarpmış.' Hûd dedi ki: 'Allah'ı hakiki şahit gösteriyorum ve sizler de şahit olun ki ben sizin Allah'ı bırakıp ta Ona ortak koşmaya devam ettiğiniz şeylerden kesinlikle beriyim artık bana hepiniz arzu ettiğiniz tuzağı kurun sonra bana mühlet de vermeyin. Şüphe yok ki ben benim de sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım. Yürüyen hiçbir yaratık hariç olmamak üzere hepsinin alnından tutan O'dur. Benim Rabbim gerçekten dosdoğru bir

⁴⁶² Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, XVIII/ 315-317.

yol üzeredir. Şayet şimdi yüz çevirseniz (ne diyeyim). Size ne ile gönderilmişsem sizlere bunu tebliğ ettim. Rabbim sizlerin yerine başka bir kavmi getirir de Ona hiçbir surette zarar veremezsiniz. Kesinlikle her şeyin gözetimi Rabbimin elindedir. (Azap) emrimiz vardığında, Hûd'u ve beraberindeki iman etmiş olanları, tarafımızdan bir rahmetle selamete erdirdik. Onları ağır bir azaptan kurtardık. İşte Âd (kavmi), onlar Rablerinin ayetlerini bile bile inkâr ettiler. Peygamberlerine muhalefet ettiler. İnatçı zorba olanların emirleri peşinden gittiler. Onlar bu âlemde de kıyamet gününde de lanete tabi tutuldular. Biliniz ki Ad, Rablerini inkâr etmek suretiyle kâfir oldular. Gözünüz açık olsun ki Hud'un kavmi olan Ad'e (Allah'ın rahmetinden ebedi) uzaklık verildi.”⁴⁶³

Ad kavmi kendilerine gönderilen Hud Aleyhisselamın davetine icabet etmedi, teslim olmadı ve helak olanların arasına katıldı. Yeryüzünden silinip, unutulup gitti. Hud Aleyhisselam kendisine tabii olanlarla beraber Allah'ın azabından korunup kurtuldu, rahmete kavuştu. Teslimiyetin sonu her daim rahmet, teslim olmayıp isyan etmenin neticesi ise her daim azaptır. Bu Allah'ın ölçüsüdür.

Peygamberine itaat etmeyip âsi gelen bir diğer kavim ise Semud halkı idi. Semud, eski Arap kabilelerinden biri olup esas ataları Sam'ın oğlu İrem'in oğlu Amir'in oğlu Semud'dur. Diğer bir kavle göre ise az su manasına gelen *semed* den alınmış bir kelimedir. Yaşadıkları bölgenin suyunun az olması hasebiyle bu ismi almışlardır. Salih Aleyhisselam'ın nesebi ise Semud'un oğlu Cader'in oğlu Ubeyd'in oğlu Maşih'in oğlu Esef'in oğlu Ubeyd'in oğlu Salih olarak geçmektedir. Kendisi Semud kavminin ileri gelenlerinden biri olarak bilinmektedir.⁴⁶⁴

“Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ubudiyyette bulunun. Sizin ondan başka hiçbir tanrınız yoktur. O sizi yeryüzünden (topraktan) meydana getirdi ve sizi orada ömür geçirmeye, oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise ondan mağfîret isteyin, sonra da ona tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve duaları kabul edendir. Onlarsa şöyle dediler: 'Ey Salih! Bundan önce sen, bizim aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi atalarımızın taptıklarına tapmamızdan bizi vazgeçirmek mi istiyorsun? Şüphesiz, biz senin bizi

⁴⁶³ Hud 11/ 50-60.

⁴⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV/ 604.

çağırıldığı şeyden açık bir şüphe içindeyiz. Salih dedi ki: 'Ey kavmim! Ya ben Rabbim tarafından apaçık bir mucize üzerinde isem ve bana katından bir rahmet (peygamberlik) ihsan etmişse (buna) ne dersiniz. O halde O'na karşı muhalefet ettiğim takdirde beni Allah'tan kim koruyabilir? Demek ki siz beni zarara uğratmaktan, bana karşı bunu çoğaltmaktan başka bir şey yapamazsınız. Ey kavmim! İşte size bir ayet olsun diye Allah'ın dişi bir devesi. Artık bırakın onu, Allah'ın arzında yesin otlasın. Ona bir fenalık dokundurmayın, aksi takdirde sizi yakın bir azap yakalar. Derken onu ayaklarını kesmek suretiyle öldürdüler. Salih dedi ki: 'Yurdunuzda üç gün süre daha yaşayın. İşte bu, yalanlanamayacak bir tehdittir. O vakit emrimiz geldiğinde Salih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları katımızdan bir esirgeme olarak helakten ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. O zulmedenleri korkunç uğultulu bir ses götürdü de yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Sanki orada hiç oturmamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi Rablerini hakikaten inkâr edip kâfir oldu. Biliniz ki Semûd kavmi Allah'ın rahmetinden uzaklaştı. ⁴⁶⁵

Hz. Âdem'in meyveyle imtihan olması gibi semud kavmi de bir deveyle imtihan oldular. Su ihtiyaçlarına yenik düştüler. Kendi sularını içiyor diye deveyi boğazlayıp kestiler. Böylelikle de Allah'ın emrine karşı gelip, teslimiyetsizlik gösterip azaba duçar oldular.

Bir diğer teslim olmayan halk Lut kavmiydi. Bu kavim de sapık ve sapkın davranışlar sergilemek suretiyle isyankâr olmuşlardı. Cenabı Hak Lut kavmi hakkında şöyle buyurmuştur:

"Lût'u da Peygamber olarak gönderdik. Hani o kavmine şöyle demişti: 'Sizden önce âlemlerden hiçbir kimsenin işlemediği hayâsızlığı mı yapıyorsunuz? Hakikaten siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Hayır, siz haddi aşan bir toplumsunuz. Kavminin cevabı ise sadece 'Çıkarın bunları memleketinizden! Çünkü onlar temizliğe fazla önem veren kimselerdir' demek oldu. Bunun üzerine biz de onu

⁴⁶⁵ Hud 11/ 61-68.

ve karısı dışında bütün ehlini kurtardık. Karısı ise azap içinde kalanlardan oldu. Onların üzerine bir azap yağmuru indirdik. Bak, suçluların akıbeti nasıl oldu.⁴⁶⁶

Sapık bir kavim olan Lut kavmi de teslimiyetsizliğinin cezasını ödedi. Allah'ın gazabına uğradı. Lut Aleyhisselamin karısı da kocasına itaat etmedi ve helak olanlardan oldu. Lut (a.s) ve ailesi itaatkârlıklarının neticesinde azaba uğramaktan kurtarıldı. Eşi ise sadakatsizliğinin cezasını çekmiş oldu.

Bir diğer kavim ise Şuayp (a.s)ın kavmi Medyen halkıdır.

“Medyen halkına da kardeşleri Şuayb'ı peygamber olarak gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ubudiyette bulunun kulluk edin. Sizin ondan başka hiçbir tanrınız yoktur. Rabbinizden size apaçık bir delil gönderilmiştir. Artık ölçüyü ve teraziyi tam yapın. İnsanların mallarını eksiltmek suretiyle haksızlık yapmayın. Düzene sokulduktan sonra yeryüzünü fesada vermeyin. İnananlar iseniz bu sizin için en hayırlı olanıdır. Şuayb'ın kavminden (iman etmeyi) kibirlerine yediremeyen inkârcular şöyle dedi: Ey Şuayb seni ve birlikte iman edenleri ya memleketimizden kovacağız yahu ta bizim dinimize gireceksiniz. O da 'ya istemiyorsak' dedi. Bundan dolayı onları o dehşetli sarsıntı yakaladı da yurtlarında dizüstü çöken kimseler oldular. Şuayb'ı yalanlayanlar sanki diyarlarında oturmuş gibi oldular. Şuayb'ı yalanlayanlar ki en dehşetli azaba uğrayanlar onlar olmuştur.”⁴⁶⁷

Ayet-i kerime'de, Şuayb kavminin, insanları Allah'ın dosdoğru yolundan alıkoydukları zikredilmektedir. Bundan murat, onların, içlerinden Allah'a iman edenlerini ve itaat ederek salih amel işleyenlerini bu inanç ve davranışlarından alıkoymaya çalışmalarıdır. Ayet-i kerime'nin sonunda "Bozguncuların sonu nasılmış bir bakın" buyrulmaktadır. Bundan murat ise "Rablerine karşı duran ve peygamberlerine asilik eden sizden önceki ümmetlerin başlarına nasıl büyük felaket ve azaplar geldiğine bir bakın. Bunlardan bazıları tufanla boğulmak suretiyle bazıları üzerlerine taşlar yağdırılarak, bazıları da çılgınlığa kapılmak suretiyle helak olmamışlar mıdır?"

⁴⁶⁶ Araf 7/ 80-84.

⁴⁶⁷ Araf 7/ 85,88,91,92.

demektir.⁴⁶⁸ Böylece isyan etmeleri ve söz dinlememeleri nedeniyle tarih sahnesinden bir kavim daha silinmiş oldu.

Rabbimizin ibret tablolarıyla anlattığı bir diğer kavim ise Nuh peygamberin kavmidir. Kendine ait isimle anılan Nuh suresinde mübarek peygamberin isyankâr kavmini nasıl mücadele ederek hidayete davet ettiğinden bahsediyor. Gece - gündüz, gizli - aşikâr her fırsatta tevhit çağrısını yapmasına rağmen kendisine çok az sayıda iman eden oluyor. Bunun üzerine Cenabı Hak, Nuh Aleyhisselama bir gemi yapmasını emrediyor. Nuh Aleyhisselam kendine tabii olanları ve hayvanlardan birer çift almak suretiyle gemiye alıyor. Oğluyla olan diyalogu da yürekleri acıtan sahnelerden biridir. Öyle ki candan bir baba tavrıyla gemiye binmesini söylediği oğlu ne yazık ki söz dinlemeyip helak olanlardan oluyor. Büyük tufandan gemi ve içindekiler kurtulup kavminin tamamı helak oluyor. Âlimlerden bir kısmı Nuh tufanının bütün yeryüzünde meydana geldiğini söylemektedir. Bu nedenle Nuh (as.) için insanlığın ikinci atası tabiri de kullanılır.

Bazı müfessirler ise surenin ilk ayetinde Hz. Nuh'un kendi kavmine gönderildiğinin bildirilmesini delil gösterip, o dönemde başka kavimlerin de olduğunu ve tufanın sadece Nuh'un kavmini kapsadığı görüşündedirler.⁴⁶⁹

Bu kavim aşırı derecede putperest bir toplumdur ve en kutsal değerleri putları idi. Nuh(as.) ise onları bu şirk tuzaklarından kurtarmak için her türlü fedakârlığı yapmıştı. Onun tevhit çağrısını anlatırken kavminin ona karşı olan tavrını Rabbimiz şöyle anlatır:

“Hakikaten ben, senin onları affedip bağışlaman için davet ettiğim her zamanda parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, ayak dirediler ve büyüklük tasladıkça tasladılar.”⁴⁷⁰

Bütün bu çağrı ve çabalara rağmen Nuh artık ümidini kestiğinde ya da onların hidayete gelmeyeceklerini vahiy yoluyla almış olabileceği hasebiyle⁴⁷¹ artık kavmini kaderine terk ediyor. Onlara beddua ederek Rabbine havale ediyor. Ve akabinde de bu

⁴⁶⁸ Taberî, *Câmi'ü'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, X/ 316.

⁴⁶⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, V/ 311.

⁴⁷⁰ Nuh 71/ 7.

⁴⁷¹ Şimşek, *Hayat Kaynağı*, V/ 316.

isyankâr kavim büyük bir azaba dûçar oluyor.

SONUÇ

Teslimiyet duygusu dinimiz İslam'ın özünü oluşturmaktadır. Biz Müslümanlar olarak dinimizin ifade ettiği anlamlar üzerinde tefekkür ederek bunları kendimizde taşıma gayreti içerisinde olmalıyız. Çalışmamızda teslimiyetin dinimiz açısından önemini, nasıl ve ne şekilde olması gerektiği vb. konularını araştırmayı amaçladık. Kur'an'ın içerdiği ayetleri incelediğimizde teslimiyet ve dinimiz arasında sıkı bir bağ bulunduğunu gördük. Hakiki anlamda teslim olmakla dinimizin tamama ereceği neticesine ulaştık.

Bununla beraber teslimiyetin kökünü oluşturan *s-l-m* kelimesinin lügat ve ıstılah anlamlarından ve ayetlerde kullanılış biçimlerinden hareketle daha geniş manaları da içerdiğini gördük. Sulha girmek, esenlikte olmak, istikamet üzere olmak, teslim olmak vb. anlamlarının yanında es-Selam olan Rabbimizin inananların üzerinde, fevkinde olduğu, rahmetini ve korumasını onların üzerinde bulundurduğu, ayrıca merdiven anlamında kullanılan *süllemün* ifadesi de dinimizin insanı basamak basamak yücelten bir yapıya da haiz olduğunu anladık.

Teslimiyetle anlam yönüyle bağlantılı olan tevekkül, rıza, tefviz, sıdk gibi kavramları da inceleyerek bu duygunun nasıl olması gerektiğini anlamaya çalıştık. Bazılarının değindiği gibi İslam'ın akıl dışı ve körü körüne bir teslimiyet anlayışının ötesinde bizden bilinçli, ihlaslı bir şekilde Rabbimize teslim olmamızı ve bunun sağlanması için de akla ve gönle hitap eden ayetlerle ikna ve mutmainliği sağlamayı amaçladığımızı gördük. Dinimizin en önemli özelliğinden biri olan hem akla hem gönle tatmin duygusunu yıldızla başlayıp güneşle son bulan maddi bakışını maneviyata çeviren Hz. İbrahim örneğinde bulduk.

Kur'an'da Rabbimiz teslimiyet duygusunu kendisine yönlendirenlerden övgüyle bahsetmekte ve onları bizlere numune-i imtisal olarak sunmaktadır. Ve Allah'a teslim olup, itaat edenlerin cennet ve daha da ziyadesiyle karşılanacaklarını müjdelemektedir. Bununla beraber kendisine değil de şeytana, tağuta, nefsine teslim olup, itaat edenlerin ise cehennemle karşılanacaklarını bildirmekte ve bizleri sakındırmaktadır.

Ayetleri incelerken genel anlamda insanoğlunun geçmişte ve günümüzde aynı mücadeleye ve çatışmaya içinde bulunduğunu anladık. Bir tarafta Yaratıcıya teslimiyet ve beraberinde hakiki hürriyeti diğer tarafta ise şeytan ve avanesine teslimiyet ve beraberinde hakikatte kölelik. Bu minval üzere süregelen yaşamlara şahit olduk.

Kullarını zorlamayan Rabbimiz bu konuda da bizlere baskı yapmaksızın her iki yolun da numunelerini bizlere sunup dilediğimizi seçme hürriyetini vermiştir. Doğru yolun ve rızasının kendisine yönelmekle kazanılacağını belirtmiş ve bunun yöntemini bizlere bildirmiştir.

KAYNAKÇA

- Acluni, İsmail b. Muhammed b. Abdulhadî, *Keşfü'l-Hafa*, Darü'l-Kütübü'l İlmiyye, Beyrut 2001.
- Ağırman, Cemal, *Hz. Peygamberin Sünnetinde İtaat*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasan Nûreddîn Ali b. Sultan Muhammed, *Şerhu'l-Fıkhî'l-ekber*, Mektebetü'l-İman, 2008.
- Alper, Ömer Mahir, İtaat, *DİA XXIII / 444*, İstanbul 2001.
- Arslan, Hulûsi, Kur'an'ın İman Öğretileri Işığında Fideizm'in Kritiği, *İ.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 2011.
- Beydâvî, Nasırüddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer, *Envâru't-tenzîl ve esrâru'tte'vîl*, Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, Beyrût ts.
- Buhari, İtisam Bi'l Kitap Ve's- Sünne", 96.
- Bursevi, İsmail Hakkı, *Ruhu'l- Beyan Tefsiri* (Muhtasar), Damla yayınları, İstanbul 2008.
- Certel, Hüseyin, İslami İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri, *Ekev Akademi Dergisi*, c. 1, sy. 3, Kasım 1998.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd, *Sihâh*, trtb. Halîl Me'mûn Şeyhâ, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût 1428/200.
- Cürçânî, es-Seyyid eş-Şerîf Ali b. Muhammed, *et-Ta'rîfât*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî, Dâru'n-Nefâes, Beyrût 1424/2003.
- Dereli, Muhammet Vehbi, İşârî Tefsirlerin Geçerliliği Ve Problemleri Üzerine, *DEÜİFD*, XXXIV, s. 136, 2011.
- Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2010.
- Düzgün, Şaban Ali, Ontolojik Egemenlikten Egemenliğin Ontolojisine, *Kelam Araştırmaları*, sy. 6:2 2008, s. 13
- Ebüssüüd, Muhammed b. Muhammed el-İmâdî, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Mektebetü'r-Riyâdi'l-hadîse, Riyâd ts.
- Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Hikmet yayınları, İstanbul 2007.
- El-Mekkî, Eb-u Talip, *Kûtu'l- Kulub (Kalplerin Azığı)* Trc: Yakup Çiçek, Dilaver Selvi, Semerkand İstanbul 2004.
- Erkan, Arif, *El-Beyan (Arapça-Türkçe Büyük Sözlük)*, Huzur Yayınları, İstanbul 2012.

- Eroğlu, Muhammed, Ashabü'l- Uhdud, *DİA* III/ 471, İstanbul 1991.
- Firuzabadi, *el-Kâmûsü 'l-muhît*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1413/1993.
- Güler, Zekeriya, *Mehmed Âkif'in Fatih Kürsüsünde ve Âsım'da Hadis Atıfları*, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 1, Bahar, s.202, 2003.
- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahmân el-Ferâhîdî, *Kitâbu'l- 'Ayn müratteben alâ hurûfi'l-mu'cem*, thk. Abdulhamîd Hendâvî, Dâr'ül-Kütübi'l- 'İlmiyye, Beyrût 1424/2002.
- Harman, Ömer Faruk, Eyyub, *DİA* XII/ 17; Sad 38/ 41-44, İstanbul 1995.
- Harman, Ömer Faruk, İsmail, *DİA* XXIII/ 80.
- Harman, Ömer Faruk, Asiye, *DİA* III/ 487, İstanbul 1991.
- Hayta, Âkif, Annedden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru, *Değerler Eğitimi Dergisi*, s. 47.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, ed-Dâru't-Tûnûsiyyeti li'n-neşr, XVI/ 83, Tunus 1984.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdulazîz b. Abdillâh b. Bâz, Dâru'lMa'rife, Beyrût ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr, *İlam*.
- İbn Kesîr, Imâdüddîn Ebü'l-Fidâ İsmail b. Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Mustafa Seyyid Muhammed v.dğr., Mektebetü Evlâdi'ş-Şeyh li't-türâs, Kâhire 1421/2000.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l- 'Arab*, Beyrût ts.
- İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. elMufaddal er-Râgıb, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, Daru'l- Marife, Beyrut ts.
- Karaağaç, Hilmi, İtikâdî Mezheplerde İman-İslam İlişkisi, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 1, sy. 2, s.103-104, 2012/2.
- Karaman, Fikret v. dğr., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Kastallânî, Şihâbüddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed eş-Şâfiî, *İrşâdü's-sârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Abdulazîz el-Hâlidî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût 1416/1996.
- Kaşani, Abdürrezzak, *Tasavvuf Sözlüğü* (Çv. Ekrem Demirli), İz Yayıncılık, İstanbul 2004.

- Kaya, Emrah, İbnü'l-Arabî'nin Din Ve İnançlara Yaklaşımının William Chittick Ve Reza Shah-Kazemi Perspektifiyle Evrenselci Yorumu, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XVIII, sy. 33, s.58-59, Haziran 2016.
- Kayıkuk, Hasan, Psikolojik Açıdan İnanç, İman ve Şüphe, *AÜİFDXLVI.(2005)*, sy. I, s. 155.
- Khouj, Abdullah Muhammed, “İslamda Eğitim”, çv: Semra Çinemre, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 30, s. 277-308, 2011.
- Kotan, Şevket, Kelam: İslâmî Teolojinin İnşası, *Tezkire, Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi*, sy.31-32, s. 80-88. 82, Haziran 2003.
- Kubat, Mehmet, Kelâmî Açıdan Kur'an'ın Mûcizeliği Meselesi, *İslâmî İlimler Dergisi*, c. 8, sy. 2, s.80, Güz 2013.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin v.dğr., Müessesetü'r-Risâle, Beyrût 1427/2006.
- Kutub, Seyyid, *Fî zilâli'l-Kur'ân*, Dâru's-Şurûk, Kâhire 1423/2003.
- Küçükkaya, Askeri, Ahmet Yesevî'de Hürriyet Kavramı, s.4.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr., İnsan Yayınları, İstanbul 1996.
- Merağî, Ahmet Mustafa, *Tefsîrü'l- Merağî*, Beyrut 1946/ 1365.
- Neseî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, Darü'l-Eda, İstanbul 1993.
- Özdağ, Musa, *Mehmed Feyzi Efendi'den Feyizler*, Kutlu Bilgi Yayınları, İstanbul 2016.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-gayb*, Dâru'l-Fikr, Beyrût 1401/1981.
- Rıza, Muhammed Reşîd, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-hakîm/Tefsîrü'l-menâr*, Daru'l Kutub el- İlmiyye, Kâhire 1366-1947.
- Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetü't-tefâsîr*, Darü'l- Ensar, İstanbul 1987.
- Salih, Subhî (Mtrc. M. Yaşar Kandemir), *Hadis İlimleri ve Hadis İstilahları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1971.
- Sarıkaya, Berat; Şeren, Zeynep, “ İnsan Sorumluluğu Ve Fiillerine Etkisi Bağlamında Sabır Ve Tevekkül Kavramları”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 6, sy. 12. s.73, 2017/6.
- Sayın, Esmâ, Tasavvuf ve Psikoloji Açısından İbnü'l-Vakt Anlayışının Etkileri, *Marife*,s. 188, Kış 2012.
- Seyar, Ali, Çalışma Hayatında ve İşyerinde Maneviyat, *Kamu'da Sosyal Politika*, 3, sayı 11, 2009/4.

- Seyhan, Ahmet Emin, Ebu'l-Hasan el-Harakani'nin İlham Anlayışı, *Usûl Dergisi*, sy.16, 6, s. 105.
- Sinanoğlu, Mustafa, İman, *DİA XXII / 212*, İstanbul 2000.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min 'ilmi't-tefsîr*, Dâru'l-Hadîs, Beyrût 1413/1993.
- Şimşek, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2012,
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, Dârü'l-Fikr, Beyrût 1408/1988.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı, *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu. Bildiriler Kitabı 1*, s. 165-166, 03-04 Mayıs 2017.
- Teber, Ömer Faruk, *Dini Edebi Metinler Olarak Menâkıbnâmelerin İslam Tasavvufundaki Önemi Hoca Ahmed Yesevî Menâkıbnâmeleri Örneği*, International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), 2 (Special Issue 1), s.289, Ağustos 2016.
- Tenik, Ali, Tasavvuf İlminde Hz. Peygamberin Rolü, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sy. 37, s. 11-32, Ağustos 2017.
- Topaloğlu, Bekir; Çelebi, İlyas, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İsam Yayınları, İstanbul 2010.
- Zebîdî, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, trc. Ahmed Naîm-Kamil Miras, Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, VI/ 22, Ankara 1987.
- Zebîdî, Muhammed Murteza el-Huseynî, *Tâcü'l-'arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru Mektebeti'l-hayât, Beyrût ts.
- Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, Dâru'l-Kütübi'l-'ilmiyye, Beyrût 1427/2006.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *Esâsü'l-belâga*, thk. Muhammed Bâsil Uyûnussûd, Dâru'l-Kütübi'l-'ilmiyye, Beyrût 1419/1998.
- Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru'l münir*, Daru'l fikir, Dımeşk XIV/ 81, 1430/ 2003.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı	Zeliha YETGİN
Doğum Yeri ve Tarihi	Kastamonu / 11.02.1983
Nüfusa Kayıtlı Olduğu İl/İlçe	Karabük / Safranbolu
Medeni Hali	Evli
Mezun Olduğu Lise / Tarih	Kastamonu İmam Hatip Lisesi / 2003
Mezun Olduğu Lisans / Tarih	Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi /2007
Çalıştığı Kurum	T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, Karabük İl Müftülüğü
Çalıştığı Kurum Unvanı	Karabük İl Vaizi
GSM	0 544 568 8749
E-Posta	zelihayetgin@hotmail.com
Adres	Karabük İl Müftülüğü, Yenişehir Mahallesi, Ömer Lütfi Özyataç Caddesi, No: 15, Karabük 78200